

VYBER SI ŽIVOT

XX. ROČNÍK
MEDZINÁRODNEJ
KONFERENCIE

**Rajecké
Teplice**

**23. – 24.
marca 2018**

**Výchova a vzdelávanie
k ochrane života
a jeho zmyslu**

- Evanjelizácia a zmysel života
- Výchova k dôstojnej sexualite
- Ochrana života v európskych inštitúciách
- Aktuálne trendy vo výchove a vzdelávaní
- Úcta k životu – v univerzitnom prostredí

 fórum života

Program konferencie

XX. ročník medzinárodnej konferencie Vyber si život

pod záštitou poslankyne EP Anny Záborskej, predsedníčky ŽSK Eriky Jurinovej
a primátorky Rajeckých Teplíc Kataríny Hollej

23. a 24. marca 2018, Rajecké Teplice

s témou

Výchova a vzdelávanie k ochrane života a jeho zmyslu

PIATOK 23. marec

15.00 Otvorenie konferencie

15.30–16.00 Mons. ThDr. Marián Bublinec, PhD.: *Evanjelizácia a zmysel života*

16.00– 16.30 Luis Peral Guerra, Španielsko: *Úloha verejných autorít vo výchove k prirodzeným hodnotám*

16.30–16.45 prestávka

16.45–17.15 Hanna Klaus, M.D. (USA): *Dôstojnosť ľudskej sexuality, TeenSTAR program*

17.15–17.45 Pavol Hudák, rektor PCAK: *Výchova k čistote vzťahov (Pastoračné centrum Anny Kolesárovej)*

Diskusia + prestávka

18.30 Odovzdávanie ceny Antona Neuwirtha

Večera spojená s recepciou a kultúrnym programom

SOBOTA 24. marec

8.40–9.00 Ana del Pino (One of US): *Skúsenosti One of Us (Jeden z nás) s pro-life výchovou*

9.00– 9.30 Hrvoje Vargić (World Youth Alliance): *Ochrana života v európskych inštitúciách*

9.30– 10.00 JUDr. Martin Píry, PhD.: *Právo a ochrana života (skúsenosti s prezentáciou témy na VŠ)*

10.00 – 10.30 MUDr. Jana Trizuljaková, PhD., RNDr. Eva Hanušovská, CSc: *Ochrana života vo vzdelávaní medikov*

Diskusia + prestávka

Workshopy:

11.30– 11.50 PhDr. Zdeňka Olejárová: *Skúsenosti s výchovou k pro-life hodnotám v stredoškolskom prostredí*

11.50– 12.10 Mgr. Daniela Čarná, PhD.: *Ján Mathé – umením k transcendentnu*

Diskusia

12.30– 13.30 Obed

13.45– 14.05 Mgr. Ľudovít Gabriš: *Pro-life pastorácia v USA prostredí*

14.05– 14.25 Doc. PaedDr. Katarína Valčová, PhD.: *Úcta k životu – hľadanie a sprevádzanie v univerzitnom prostredí*

Diskusia + prestávka

15.00– 15.20 Mgr. PaedDr. Renáta Ocilková: *Aktuálne trendy vo výchove a vzdelávaní*

15.20 – 15.40 MUDr. Rút Šuleková: *Sprevádzanie rodičov v špecifických situáciách*

15.40 – 16.00 Lívia Halmkan, Ba: *Modely besedy s dospelými na tému pro-life, manželstva a pornografie*

16:00 – 16:30 PaedDr. ThLic. Emil Turiak, PhD.: *Pedagogika života v Svätom Písme*

Diskusia

Záver

Konferencia je jednou z nosných sprievodných akcií Dňa počatého dieťaťa

Evanjelizácia a zmysel života

Autor: Mons. ThDr. Marián Bublinec, PhD.

*„Existuje jediný skutočne vážny filozofický problém: samovražda. Usúdiť, či má cenu život žiť alebo nie, znamená odpovedať na základnú otázku filozofie. Ostatné - napríklad či svet má tri rozmery, či duch má deväť alebo dvanásť kategórií - sú otázky druhotné. Ja som ešte nikdy nevidel zomrieť človeka pri obrane ontologických kategórií. Galileo aj keď objavil veľmi dôležitú pravdu, hneď ju odvolal, akonáhle zbadal, že by mu to mohlo nejako ublížiť. V istom zmysle spravil dobre. Táto pravda si nezaslúži, aby za ňu niekto položil život. Či sa slnko točí okolo zeme, alebo opačne je v podstate jedno. Ja si teda myslím, že zmysel života je filozofická otázka číslo jedna.“ (Porov. CAMUS, A., *Le mythe de Sisyphe*. Paris, 1965, s. 99.)*

1. Kto je človek?

Spolu s dnešným človekom si chceme položiť otázku ohľadom zmyslu života a ohľadom toho, či mu môžeme pomôcť nájsť odpovede. Človekovi technicky vyspelému a pripravenému, človekovi - aby sme použili slová básnika - žijúcemu v storočí, v ktorom sa všetko zahmlieva a on „čoraz menej rozumie sám sebe, lebo je čoraz viac toho, čo o sebe vie.“ (M. Rúfus). Dnes už totiž až tak veľmi neplatí staré hamletovské: Byť, či nebyť? Otázka je: *Ako byť?* A René Descartes so svojím „*myslím, teda som*“, už tiež nikomu netrhá žily. Dnešný človek si nekladie otázku: *Som, či nie som?*, ale skôr: *Kto som?* Musí nájsť zmysel života. Prečo som na svete a ako sa v ňom mám správať. A tu môže zohrať veľkú úlohu práve antropologická katechéza. Katechéza vychádzajúca z človeka, z jeho vnútra, z jeho života. Aby sme dnešného človeka lepšie pochopili a boli tak i v katechéze účinnejší, skúsme sa pri ňom na chvíľu zastaviť.

Človek bez prístrešia

*„Ja rozlišujem v histórii ľudského myslenia epochy, v ktorých človek vlastní svoj prístrešok a epochy, v ktorých je bez prístrešia. V tých prvých človek prebýva vo svete akoby v nejakom dome. V tých druhých nemá ani štyri kolíky na postavenie malého stanu vo voľnej prírode. V prvých antropologické myslenie existuje iba ako časť kozmológie. V druhých získava svoju hĺbku a tým aj svoju nezávislosť.“ (BUBER, M., *Il problema dell uomo*. Torino,*

1990, s. 35.)

Držiac sa stále Martina Bubera mohli by sme povedať, že človek prestal byť problematický. Aristoteles hovorí o sebe samom akoby v tretej osobe. Človek vidí seba samého, nakoľko on je vo svete a zabúda na to, že i svet je v ňom.

Prvý, ktorý predložil antropologický problém opäť v prvej osobe bol sv. Augustín. Prichádzajúc z pekla samoty nemohol hľadiť na človeka iba ako na súčasť kozmu, ale hľadal a pitval ľudské srdce, jeho veľkosť i jeho slabosť, až prišiel k záveru, že je „*nespokojné, kým nespočínie v tebe, Bože*“. Aristotelov človek žasne nad sebou samým, ale iba ako nad časťou sveta, ktorý nás privádza k údivu. Augustínov človek nad sebou žasne práve preto, že nie je obyčajnou časťou sveta, že on, človek malý a smiešny a predsa je veľký, lebo naň ktosi pamätá: „*Ked' vidím tvoje nebesá, mesiac a hviezdy, ktoré si ty stvoril, čože je človek, že naň pamätáš a syn človeka, že sa ho ujímaš.*“ Aristotelov človek má dom, v ktorom môže prebývať, Augustínov človek je bez prístrešia a akosi inštinktívne cíti, že existuje ešte aj iná vlasť. EPOCHY S PRÍBYTKOM A BEZ NEHO SA STRIEDALI.

V akej z nich žijeme dnes? „*Ludstvo si samo seba už dávno definovalo. A predsa zo storočia na storočie, z generácie na generáciu, znova a znova si kladie starobylú, tak trochu naivnú, tak trochu bláznivú, tak trochu zúfalú otázku: Kto je to vlastne človek? Kto je to človek? Ihielka v kope času, zanedbateľná, stratená? Kým stratená? Hľadá ju vôbec niekto okrem nej samej? Pichne sa o ňu aspoň náhodou ruka, naberajúca do priehrstí čas, ako deti naberajú vodu? Pichne sa? Vykrikne? Tečie niekomu, alebo niečomu krv kvôli človekovi? Aspoň maličká kvapka krvi ako po bodnutí ihlou? Alebo tečie iba jeho krv, človekova, nezmyselne a slepo, kaluž ako kaluž?...*“ Kto je to teda človek? (RÚFUS, M., *Človek, čas a tvorba*. Bratislava, 1989)

V akej dobe žijeme? Myslím si, že ak boli v epochách ľudstva doby „bez prístrešia“, naša je „*najbezprístrešnejšia*“. Človek si kladie otázky ohľadom vecí okolo neho. No otázka rozhodujúca, najpálčivejšia a vyrušujúca je práve on sám. Človek neprebýva vo svojom príbytku, nerozumie sám seba, hoci vie vyriešiť takmer všetko okolo seba, musí povedať s Heideggerom, že hoci zatiaľ žiadna doba nemala toľké poznatky o človekovi ako naša, že žiadna doba nikdy nedokázala svoje informácie hromadiť i odovzdávať takým rýchlym, účinným a okúzľujúcim spôsobom ako naša, je pravdou i to, že zatiaľ žiadna iná doba nevedela tak málo o tom, kto je to človek. Človek ešte nikdy nebol taký problematický ako v našich dňoch. (Porov. HEIDEGGER, M., *Kant e il problema della metafisica*. Milano, 1962, ss. 275 - 276.) A nepomôže mu ani utiekať sa k vede a technike, lebo si zasa uvedomuje s Wittgensteinom, že „*aj keby boli raz rozriešené všetky možné vedecké otázky, naše životné problémy*

tým neboli ešte ani len dotknuté.“(WITTGENSTEIN, L., *Tractatus logico-philosophicus e Quaderni 1914 - 1916*. Torino, 1974.) Dnešný človek si teda aspoň nostalgicky uvedomuje, že ešte nevlastní zasľúbenú zem. Predsa však podvedome tuší, žeby kdesi mala byť. A ak je úprimný, vie, priznáva, že mu nepatrí poznanie plnej pravdy, ale jej vytrvalé hľadanie. Človek teda hľadá a tuší, že musí hľadať. A toto hľadanie pokračuje, aj keď nájde Boha. Augustín tvrdí, že naše srdce je nespokojné, kým nespočinie v Bohu. No z vlastnej skúsenosti vieme, že - ľudsky povedané - Boh vždy nezahojí naše srdce. Skôr ho provokuje, znepokojuje, podnecuje k zmenám v živote tak veľmi, že by sme skôr s B. Pascalom mohli povedať: „*Naše srdce je nespokojné, pretože stretlo Teba, Bože...*“

Keby sme teda chceli v krátkosti charakterizovať dnešného, moderného človeka, nazvali by sme ho človekom bez prístrešia, človekom, ktorý nemá kde hlavu skloniť a podvedome cíti, že zem, v ktorej sa narodil, nie je jeho domovina. Využiť tento pocit, využiť jeho krízu, v ktorej sa nachádza, môže veľmi dobre práve antropologická katechéza.

Človek technický

Ide o človeka technického, ktorý prírodu neobdivuje, ktorý jej vládne. Nie kontemplácia, ale ovládnutie toho, čo je okolo mňa. Sme hluchí i slepí istým spôsobom na reč prírody. Dívame sa na ňu svojimi opotrebovanými očami: dá sa to zjesť, nedá sa to zjesť, dá sa za to niečo kúpiť, nedá sa za to niečo kúpiť. A toto má obrovský dosah i na spôsob katechézy. Kedysi dávno žalmista nadšene zvolal: „*Nebesia rozprávajú o sláve Božej a obloha hlása dielo jeho rúk... Až po okraj zeme rozlieha sa ich hlas. Nie sú to slová, nie je to reč, ktorá by sa nedala počuť...*“ Dnes, po odstupe toľkých storočí, keď človek ovládol prírodu, nebesia ešte stále rozprávajú o sláve Božej, aj obloha hlása diela jeho rúk, ale človek už nepočuje. Príroda ho neudivuje. Ak sa aj stretne s nejakým tajomstvom, stále je presvedčený, že ho skôr či neskôr vyrieši. Tento jeho stav nie je dobrý, ale znova je to príležitosť pre antropologickú katechézu. Tak ako kedysi ľudia zo stvorených vecí poznali Stvoriteľa, lebo odrážali jeho veľkosť a krásu, tak dnešný človek, ak niekde pozerá, tak na svoje vlastné problémy a ťažkosti, ktoré prežíva v sebe samom. Vládne prírode, technike, ale nerozumie sebe. Ak sa však pozrie na seba a do seba, aj tam sa môže stretnúť s Bohom, lebo sme stvorení na jeho obraz.

No to, že človek nepočuje, nie je jeho jediná chyba. Oveľa strašnejší je postoj človeka, ktorý je ľahostajný k tomu, čo počuje. Takému človekovi môžeme povedať: *Nebesia rozprávajú o sláve Božej a obloha hlása dielo jeho rúk - počuješ?* A on nám môže odpovedať: *Počujem a čo má byť?* Najstrašnejšie stretnutie nie je s človekom hluchým a slepým ale s ľahostajným. Takýto človek nám hovorí ústami filozofa: „*Existencializmus nie je ateizmus v tom*

zmysle, žeby sa snažil dokázať, že Boh neexistuje. On radšej tvrdí: Aj keby Boh existoval, nič by sa nezmenilo. Hľa, naše myšlienky. Nie žeby sme mysleli, že existuje. My myslíme, že problém nie je v jeho existencii. Tu treba, aby sa človek znovu našiel a presvedčil, že nič ho nezachráni od neho samého, dokonca ani platný dôkaz existencie Boha nie.“ (SARTRE, J. P., *L'esistenzionalismo è un umanesimo*. Milano, 1968, ss. 92 - 93). Ak stojíme pred moderným človekom, stojíme pred človekom takéhoto razenia. Boh existuje - tvrdíme mu. Odpoveď? Keby hneď existoval, čo by mi to pomohlo? Ja si v podstate vystačím sám. V tejto situácii by sa mal akcent v katechéze, ktorý bol doteraz na dokazovaní, že Boh existuje, preniesť na dokazovanie jeho významu pre nás ľudí, pre mňa osobne - a tu vidíme absolútnu nevyhnutnosť svedectva. Moderný človek sa až tak nepýta, či Boh existuje (samozrejme, aj to ho trápí), ale sa pýta: Ako ti pomáha v živote? Ako s ním riešiš ťažkosti, ktoré my vyriešiť nevieme... Yves Congar podčiarkuje tieto myšlienky, keď píše: „Najväčšia chyba, ktorá zranila moderný katalicizmus, je v tom, že sa vo svojej teórii a vo svojej katechéze zastavil pri tom, kto je Boh a čo je náboženstvo v sebe samom, bez toho, aby sa pripojil aj význam tohto všetkého pre človeka. Človek a svet bez Boh, pred ktorým dnes stojíme, sa narodili aj ako reakcia proti takému Bohu bez človeka a bez sveta...“ (CONGAR, Y., *Cristo nell'economia salvifica...* in „Concili-um“, (1966) 1, s. 37.) Samozrejme, že sa tu nechce hovoriť nič proti rozumovým dôkazom existencie Boha. To by sme zašli do opačného extrému, v ktorom nakoniec už svet aj je. Zo správania dnešného človeka sa dá niekedy dedukovať aj afirmácia tohoto znenia: *Nie je pre mňa dôležité, či Boh, v ktorého verím, existuje, hlavná vec, že mi pomáha.* To sú vlastne moderné orientálne náboženstvá a sekty, ktoré často zneužívajú psychológiu. Aký by teda mal byť náš postoj? Spájať dôkazy o existencii Božej spolu s tými o jeho potrebe, o jeho význame v našom živote. To teda znamená, že neveríme v Boha kvôli rozumu, ale s rozumom, no akokoľvek, nikdy nie bez neho..., a že ho v našom živote veľmi potrebujeme.

Keď sa teraz pozrieme trochu na to, čo sme povedali, nebude snáď už pre nás veľkým problémom vyriešiť dilemu B. Pascala: Dnešnému človekovi treba predkladať Boha filozofov, alebo Boha patriarchov? Boha Abrahámovho, Izákovho, Jakubovho...?

Človek bez zmyslu života

Podľa prieskumu, ktorý spravil Rolf von Eckartsberg medzi absolventmi Univerzity v Harvarde dvadsať rokov po dosiahnutí akademického titulu, vysoké percento z nich sa priznalo, že nemá uspokojivý zmysel života. Treba dodať, že títo ľudia medzitým spravili brilantnú profesionálnu kariéru a viedli (aspoň navonok) život spokojný a šťastný.

Mám dvadsaťdva rokov - napísal mi raz jeden americký študent. Kúpil som si luxusné auto,

som finančne zabezpečený. Môžem viesť bez problémov sexuálny život... Teraz už musím nájsť iba zmysel tohto všetkého... (Porov. FRANKL, V. E., *La sofferenza di una vita senza senso*. Psicoterapia per l'uomo di oggi, Torino, 1992, s.73). Vôbec nám tu momentálne nejde o to vymýšľať lacné príklady o materializme, bohatstve, prepychu, ktorých by sa dalo „nasúkať“ aj na sto strán. Nie. Vec je oveľa vážnejšia. Ide tu o to, že dnešný človek naozaj trpí tým, že nepozná zmysel svojho života, svojej činnosti. Nie iba človek európsky, americký, ale i človek tretieho sveta a Afriky. Akonáhle mu však chýba zmysel života, chýba mu aj šťastie a pokoj. Prečo je to tak? „*Na rozdiel od zvieratá, človek nemá impulzy a inštinky, ktoré by mu povedali, čo musí robiť. Okrem toho, oproti človeku včerajška, dnešný nemá ani tradíciu, z ktorej by sa dozvedel, čo by mal robiť. Tak teda nevediac, čo musí a už vôbec nie, čo by mal, najčastejšie nevie ani, čo chce. Tak vlastne chce to, čo robia iní - a to je konformizmus! Alebo robí to, čo iní od neho žiadajú, aby robil - a to je totalitarizmus!*“ (Tamtiež, s. 11.) Človeku chýba zmysel života a vedie ho to k neslobode. Buď k tej, v ktorej si o sebe myslí, že je slobodný - konformizmus, alebo k tej (a to je lepší prípad), v ktorej si uvedomuje, že slobodný nie je - totalita. On však bol stvorený pre skutočnú slobodu, a preto hľadá, túži nájsť zmysel života. Stačí si všimnúť „American Council on Education: z 189771 študentov amerických univerzít (tristošesťdesiatich), 73,7 % chce dospieť k takému bodu, v ktorom by život mal pre nich zmysel. (Tamtiež, s. 15.). Človek teda hľadá a jeho nešťastím je, že nehľadá vždy v správnom smere, a potom nachádza iba náhradu skutočného šťastia. No túžba, s ktorou hľadá, tá je vždy pravá.

Človek túžiaci po vzťahu

„*Ak budeš sám, budeš celý svoj*“ (Leonardo). Dalo by sa povedať, že je to naše neutíchnajúce pokušenie. Patriť iba sebe samému, nevidieť iného, myslieť iba na seba. Byť celý svoj. Na druhej strane, ak sa skutočne zažívame do seba samých, nachádzame tam i inú túžbu: Stretnete sa napríklad s roľníkom, ktorý obrába svoje pole a začnete s ním rozhovor o jeho práci. Ak ju má rád, bude o nej vedieť nádherne rozprávať. O zemi, ktorú každý rok orie, o obilí, ktoré rozsieva do brázd, o slnku i o daždi, ktorý niekedy tak túžobne očakáva. Oči mu svietia, srdce rozpráva. Povedali by sme - má vzťah k svojej práci i k svojmu kúsku zeme. To isté by sa stalo, keby sme začali takýto rozhovor napr. s námorníkom, horolezcom... Vidíme, že človek je stvorený nie iba pre seba, ale aj pre vzťah, ktorý nadväzuje, dokonca i s neživými vecami. „*Miluji věci, mlčanlivé soudruhy,*“ píše Jiří Wolker a iný básnik: „*Vám, nemé věci, ďakujem, už za to že ste boli a učili nás svojmu nehovorenému jazyku...*“ Čo by sa ale stalo, keby sme tak začali rozprávať s roľníkom napr. o mori alebo s námorníkom o po-

liach? Zrejme by sme sa nedočkali príjemného rozhovoru. Tu vidíme, že vzťah, ktorý s niečím človek nadviaže, ho síce veľmi obohatí, ale zároveň ho i obmedzí. Nevie hovoriť o inom, iba o tom svojom... Okrem toho je to vzťah nedokonalý, lebo pole nevie, že dáva úrodu a nevie ani to, že človek sa oň stará. On však túži po dokonalejšom, krajšom vzťahu. Niekedy by tak rád zvolal s Friedrichom Nietzsche: „*Hľa moja múdrosť ma nasýtila až do zvracania. Ako včela, ktorá nanosila príliš veľa medu, potrebujem ruky, ktoré by sa ku mne vystierali...*“ (NIETZSCHE, F., *Così parlò Zarathustra*. Milano, 1973, s. 3.) A básnik dodáva: Každý deň stretnúť človeka... Deň, v ktorom nestretneš ho, stratený je. Deň, v ktorom nestretneš ho, prepadáš sa. Medzi smeti, medzi relikvie... Samotná kniha *Genezis* nám to dosvedčuje. Zle je človeku samotnému. Prvý človek, hoci v raji, pomenovával všetko okolo seba a tvoril vzťahy so všetkým okolo seba. No boli to vždy vzťahy s niečím, čo sa nevedelo darovať. Až keď dostal ženu, zvolal: Konečne! Konečne niekto, komu sa môžem darovať a kto moje darovanie prijme. Konečne niekto, kto ma bude potrebovať a koho budem potrebovať ja. Konečne naozajstný ľudský vzťah... Aj keď... Aj keď stále ohraničujúci. A človek stále túži po slobode... a cíti a tuší, že ju kdesi bude môcť nájsť. A cíti a tuší, že je volaný k takému vzťahu, ktorý ho nekonečne obohatí, ale ho neohraničí. Ide o nadviazanie vzťahu s Nekonečným Bytím. Človek, aj ten dnešný, po ňom túži, ale nie je k nemu nútený. Môže do neho vstúpiť a nemusí. Môže predať všetko a kúpiť si drahocennú perlu, ale nemusí. „*Stvoriteľovi je určite na veľkú slávu ten fakt, že dal život bytiu, ktoré je schopné poprieť ho.*“ (LEVINAS, E., *Totalità e infinito*. La Haye, 1980, s. 30). Človek je volaný k stretnutiu s Bohom, ale vždy na základe dobrovoľnosti. Ak však slobodne vstúpi do tohto vzťahu, musí sa už darovať totálne. V stretnutí s Bohom sa tak ako nikde vyžaduje totálnosť. Nie je dovolené ísť na stretnutie a rezervovať si zem ústupu, akokoľvek malú. Boh nemôže nebyť naším posledným prístavom. Stretnutie s Bohom je alebo totálne, alebo nie je. A dnešný človek túži po takomto stretnutí. Tu opäť môže zohrať veľkú úlohu práve *antropologická katechéza*, ktorá mu môže pomôcť prísť až k takému stretnutiu, ktoré vedie ku skutočnej slobode a nekonečnému bohatstvu.

Krátko sme sa zastavili a zamysleli nad situáciou dnešného človeka. Ide o to, aby sme ho lepšie poznali. Nie žeby človek nemal veľa iných vlastností a charakteristík, nad ktorými by bolo dobré uvažovať. To však je už v istom zmysle úloha každého z nás, aby si viac všimol seba samého a život, ktorý okolo neho tečie. Jedným slovom, aby dokázal každý deň stretnúť človeka. Ako tomuto človekovi ponúknuť radostnú zvesť. Má Cirkev vôbec nejakú šancu osloviť človeka?

2. Cirkev evanjelizuje

Cirkev je univerzálna sviatosť spásy. A sviatosť je vždy prostriedok, nie cieľ nášho života. Záměna cieľov s prostriedkami je chyba, za ktorú sa draho platí. Jacques Maritain ju definuje ako *prvý pedagogický omyl*. (MARITAIN, J., *L'educazione al bivio*. Brescia, 1992, ss. 15 - 16). Nesmieme ju robiť, nikdy, ani v tomto prípade. Cirkev je prostriedkom, neexistuje pre seba samú, ale pre službu Božiemu kráľovstvu. Aby sme lepšie pochopili, ako Cirkev slúži Božiemu kráľovstvu a ako ho buduje, rozdelíme si tieto služby na štyri dimenzie. Nebeské kráľovstvo, ktorého Cirkev je počiatok, je vo svete prítomné a viditeľné v štyroch základných formách.

1. Ako kráľovstvo realizované v láske a bratskej službe (*Diaconia*).
2. Ako kráľovstvo žité v bratskosti a spoločenstve (*Koinonia*)
3. Ako kráľovstvo ohlasované a dosvedčované evanjeliom a životom (*Martyria*).
4. Ako kráľovstvo slávené (*Liturgia*).

Diakonia

Tento rozmer Cirkvi odpovedá na hlboké požiadavky dnešného človeka, ktorý chce nájsť protipól, alternatívu egoizmu, s ktorým sa všade stretá. Kresťanská komunita je povolaná vnášať do sveta, v ktorom žije, nový spôsob lásky a služby. Neprichádza k ľuďom v prvom rade so sviatosťami, ale s evanjeliom, aby ich nielen prijímali, ale aby aj vedeli, prečo ich prijímajú. Už Druhý vatikánsky koncil zdôraznil, že Cirkev sa musí vzdať svojho klerikalizmu a rozumieme ním tú oddelenosť od sveta, pozdvižnutú nad celok, ktorá sa rada zdôrazňuje a dáva pocitovať vo forme kasty, vo forme duchovného šľachtictva. Je to uzavretosť, vyberanosť v stykoch, ktorá rada opakuje: „Naši nám stačia, čo nás po cudzích.“ Táto uzavretosť znemožnila dialóg so svetom, ochromila misijnú činnosť Cirkvi a vohnala ju do soliloquia. Lenže soliloquium – samohovor – je príznačnou črtou nenormálnych, samotárskych ľudí. Veci však treba zmeniť: Cirkev je totiž predovšetkým diakonia, služba, je pokračovaním v úlohe Toho, ktorý prišiel, aby slúžil, nie aby sa mu posluhovalo.

Koinonia

Tento rozmer Cirkvi zasa odpovedá (aspoň by mal) na túžbu človeka po bratstve, po pokoji. Manifestuje nový spôsob spolužitia i spolupráce. Ukazuje, že je možné žiť v zmierení a zjednotení, ako bratia, ktorí sa milujú v pravde. Cirkev dnešnej doby musí žiť v znamení koinonie možno viac ako kedykoľvek predtým. Každý človek, no zvlášť mladý, túži po spoločenstve a – ako to vidíme okolo seba – nevelmi sa stará o to, či sa v tom-ktorom spolo-

čenstve hlása ortodoxná náuka. V prvom rade chce cítiť, že je milovaný a prijímaný.

Martyria

Cirkev ďalej žije i v znamení martyrie. Je to vlastne jej prorocká úloha. Ohlasovacia. Sem, do tejto dimenzie Cirkvi patrí osobitným spôsobom i evanjelizácia i katechéza, ako aj liturgické ohlasovanie Božieho slova. Kresťania musia byť tými, ktorí dokážu dať zmysel životu na základe biblického posolstva, nepriatelia beznádeje a šíritelia radosti. Pavol VI. hovorí, že *ohlasovať a bezpodmienečne svedčiť treba až do vyliatia krvi* (porov. EN). Bude teda dobre ešte raz zdôrazniť, že katechéza patrí do dimenzie Cirkvi, ktorú nazývame martyria.

Liturgia

Cirkev žije i v znamení liturgie, oslavy Boha. Táto dimenzia odpovedá na hlboké požiadavky človeka, ktorý túži oslavovať život, prijať a vyjadriť sa pomocou symbolov. Aspoň podvedome si uvedomuje, že rítus, kult, symbol ide ďalej ako ľudské slovo, ktoré nikdy všetko nevysvetlí a zvlášť musí kapitulovať pred tajomstvami, ktoré prevyšujú ľudský rozum.

Cirkev má čo povedať tomuto svetu, ak bude sama sebou. Ak bude naplno žiť vo všetkých svojich štyroch dimenziách. Práve Cirkev má najväčšie predpoklady zo všetkých inštitúcií, ktoré sú okolo nás, aby oslovila človeka. Preto by sa mala usilovať byť stále viac sama sebou.

Úloha verejných autorít vo výchove k prirodzeným hodnotám

Luis Peral Guerra, Španielsko

Je pre mňa veľkou cťou byť na Slovensku a mať účasť na tejto konferencii. Rád by som hovoril na tému práv rodičov a ich výberu náboženstva či morálnej výchovy pre svoje deti. Najprv spomeniem Všeobecnú deklaráciu ľudských práva, podľa ktorej rodičia majú prvotné právo vybrať vzdelanie pre svoje deti. Rovnako aj Rada Európy a európska charta hovoria o tom, že rodičia majú právo vybrať vzdelanie pre svoje deti na základe vlastného morálneho a náboženského presvedčenia. Takisto existuje dohovor o zákaze diskriminácie, ktorý chráni právo rodičov vybrať vzdelanie pre svoje deti podľa svojho náboženského presvedčenia. Vo všetkých týchto dokumentoch je zakotvené, že rodičia sa môžu slobodne rozhodnúť, v akom náboženstve budú ich deti vychovávané. Spomínaná charta základných ľudských práv Európskej únie deklaruje, že rodičia majú právo zabezpečiť vzdelanie pre svoje deti na základe svojho filozofického a výchovného presvedčenia. Takže viacero dokumentov podporuje toto právo rodičov. Profesor Luar, ktorý vyučuje právo na univerzite v Salamanke, zdôrazňuje, že rodič má právo vybrať vzdelanie detí na základe náboženstva. Spomína tri dôležité práva: možnosť výberu náboženského vzdelávania ich detí; právo na výber škôl; a možnosť rodičov postaviť sa za práva svojich detí, ak ich deti nedostávajú vzdelanie, ktoré by chceli.

Slobodu a vzdelávanie v Európe rieši aj nezisková organizácia, ktorá vytvorila skupinu medzinárodných expertov. Títo experti sa pravidelne stretávajú a analyzujú formy a situácie vyskytujúce sa v súvislosti so slobodou vzdelávania. Vypracovali index slobody vzdelávania, ktorý zahŕňa 136 krajín Európy. Posudzovali ním slobodu výberu vzdelania detí a takisto aj verejnú podporu tejto slobody vzdelávania vo forme príspevku, percento študentov, ktorí navštevovali nezávislé školy na základnej úrovni a iné. Podľa tohto indexu sú vedúcimi krajinami Írsko, Holandsko, Belgicko, Malta, Dánsko, Fínsko, potom Slovensko (čo je veľmi dobrá pozícia), Španielsko, Poľsko, Francúzsko a Maďarsko. K európskym krajinám s nízkym indexom v rámci tohto prieskumu patria Macedónsko, Grécko, Cyprus, Bulharsko, Srbsko, Albánsko, Chorvátsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina.

Obráťme teraz pozornosť na sociálne iniciatívy. Môžeme ich označiť ako súkromné alebo nezávislé, neštátne školy, ale ich existencia je veľmi dôležitá pre vzdelávanie detí, aby mali možnosť alternatívneho výberu. Podľa údajov UNESCO z roku 2013 - 2014 európskych kra-

jín s veľkým percentom študentov základnej školy, ktorí navštevovali tieto neštátne školy, bolo najviac v Írsku a to 94%, Holandsko 54%, Malta 41%, Španielsko 33%, Slovensko 6% a rovnakú pozíciu má aj Rakúsko. Rád by som spomenul aj niektoré dobré praktiky v rámci presadzovania tejto iniciatívy, ktoré fungujú bez ohľadu na to, aké percento neštátnych škôl existuje v konkrétnej krajine. Vo Francúzsku ide o súkromné školy, ktoré majú zmluvu so štátom. Existujú dve možnosti: jednoduchá zmluva, kde štát platí učiteľov, ale neplatí prevádzkové náklady, a potom zmluva o pridružení, podľa ktorej štát platí učiteľa a miestne samosprávy platia prevádzkové náklady a riešia ďalšie potreby školy. V Anglicku sú to tzv. nezávislé akadémie. Majú viac slobody ako ostatné štátne školy, sú slobodní vo financovaní, v obsahu vyučovania, dĺžke školského roka a školských dní. Tieto školy boli založené vďaka prijatému zákonu z roku 2000 a pokúšajú sa o to, aby vzdelávanie v Anglicku znamenalo nový štart, nový impulz pre školy, ktoré majú veľké problémy – a to špeciálne v sociálnych oblastiach, kde sa snažia o zlepšenie výkonu a kde chcú prelomiť cyklus nízkych očakávaní obyvateľov tejto oblasti.

Rôzne firmy sa podieľajú na ich sponzorstve. Školy sa tak môžu stať akadémiami od roku 2010 a môžu získať tento status, ak ich posúdila štátna školská inšpekcia a ak ich financuje štát podľa počtu žiakov a ak si následne škola zriadi a školskú radu. V roku 2014 sa tak otvorila polovica akadémii, z ktorých 314 boli katolícke. Potom existujú ešte takzvané slobodné školy, štátom podporované a nezávislé od miestnych autorít. Ktokoľvek sa rozhodne, môže založiť takú školu, v súčasnosti pôsobí 252 slobodných škôl v Anglicku. Tieto školy majú podobný systém ako akadémie. Môžu mať aj náboženský charakter, pričom deti majú požiadavku mať školu s konkrétnou vierou. Takéto školy majú limitovaný počet detí s určitou vierou, lebo zo zákona musí byť 50 % detí s iným náboženstvom.

Zamerajme sa teraz na švédske slobodné školy, ktoré majú iný systém ako v Anglicku. Štátne a slobodné školy majú rovnaký obsah. Vo Švédsku je 906 takýchto škôl zaregistrovaných od roku 2012. Samozrejme aj tam existujú prekážky, ktoré sa týkajú slobodných škôl. Školy si platia autobusy, aby si pomohli s dopravou detí, čo je veľmi dobrá prax.

Čo sa týka Španielska, máme školy založené ženskými spoločnosťami, ktoré sú financované španielskymi regionálnymi vládami. Je to v kompetencii konkrétneho regiónu. Napríklad ja osobne som mal 400 miliónový rozpočet na konkrétny región, o ktorý som sa staral, išlo o školy od základných až po univerzity. V Španielsku platí učiteľov škôl, ktoré majú zmluvu so štátom, štát a potom školy v tých jednotlivých regiónoch si platia ostatné výdavky, ako ďalšie populudňajšie aktivity alebo školskú jedáleň. V Španielsku je 27 % škôl hradených so súkromných zdrojov. Až 44 % študentov so špeciálnymi potrebami navštevuje práve tieto školy.

Právo zvoliť si školu pre dieťa nie je rovnocenné v každom regióne. Španielsko malo totiž dlho socialistickú vládu, ktorá sa usilovala o centralizáciu vzdelávania a dôsledkom toho je, že Madrid má len 33% študentov v súkromných školách. Verejné financovanie na každého študenta je 46 %, čo je menej ako na študenta vo verejných školách. Súkromné školy navštevuje viac ako 2 milióny študentov a vyučuje v nich 100-tisíc pedagógov. Tieto školy šetria peniaze verejného sektoru asi okolo 6 miliónov eur ročne. Regionálna vláda v Madride, kde som bol ministrom vzdelávania, iniciovala vytvorenie nových škôl. Rokovali sme o zavedení tendrov a dohodli sme sa, že víťazi týchto tendrov sa stanú slobodnými školami. Vytvorili sme systém, v ktorom víťaz tendra je niečo ako franchise, čiže musí vybudovať školu podobného typu a manažovať ju ako slobodnú školu počas obdobia 50 - 75 rokov v závislosti od finančných možností. Po skončení tohto obdobia 75 rokov, budovy patria regiónu Madrid. Od roku 2004 vzniklo týmto spôsobom 55 nových vzdelávacích centier spolu s iniciatívou regionálnej vlády a umožnilo, že vyše 93% rodín z madridského regiónu posielajú deti do týchto škôl, ktoré si zvolili ako prvú voľbu.

Vo väčšine krajín EÚ, možno s výnimkou Francúzska, je náboženstvo vyňaté zo štátnych škôl a stalo sa voliteľným predmetom a predmetom, ktorý môžu vyučovať vo verejných centrách. Pravda je taká, že v niektorých prípadoch (napríklad vo Švédsku) od prijatia zákona v roku 2010 sú isté tlaky odstrihnúť náboženstvo od vzdelávania. Toto nielenže ubližuje právu rodiča vybrať si etické alebo morálne náboženské vzdelávanie pre svoje deti podľa svojho práva ale porušuje aj medzinárodné deklarácie a konvencie, ktoré slobodu výberu podporujú.

Napokon sa chcem v súvislosti s výchovou dotknúť témy genderovej ideológie a práv LGBTI. Aj v našom parlamente sa teraz otvorila téma o tejto otázke a schválil sa zákon, podľa ktorého deti od 6 rokov sa budú učiť o rozdielnostiach a vo vyšších ročníkoch sa budú učiť o sexualite, ktorá nie je len heterosexuálna. Čiže ich budú viesť k rozličným podobám rodiny a prejavom sexuality. Toto učenie LGBTI je zahrnuté aj do kníh, školských materiálov. Tie školy, ktoré majú iné presvedčenie, sú v istom zmysle diskriminované vládou, čo znamená aj porušenie ľudských práv alebo práv na vzdelanie detí. V hre je tiež otázka možnej zmeny pohlavia už u malých detí, ktoré majú právo na túto zmenu.

Na záver by som chcel povzbudiť v angažovaní sa za to, aby sme mohli aj naďalej mať možnosť slobodného výberu vzdelávania pre svoje deti. Na základe náboženského presvedčenia, pretože to, že je deťom poskytnuté vzdelanie založené na morálke, nie je dobré len pre samotné deti, ale pre celú spoločnosť. Je veľmi dôležité, aby vznikali školy nezávislé od štátu, ktoré

ponúkajú rodičom možnosti výberu vzdelávania. Neprikláňajme sa k genderovej ideológii. Ľudia LGBTI si zasluhujú náš plný rešpekt, ale nemali by sme pripustiť, aby naše deti trpeli tým, že si nemôžu vybrať. Práve riaditelia škôl by mali vytvárať podmienky a podporovať právo rodičov na výber vzdelania svojho dieťaťa. Vytvárajme tlak na európske inštitúcie, aby umožňovali vznik škôl založených na slobode náboženského vierovyznania. Ak to nebudeme robiť, môže to mať fatálne dôsledky. Často nemáme šancu zasiahnuť do prerokovania zákonov, pretože sa ich schvaľovanie deje veľmi rýchlo a to môže byť depresívne, lebo počas 2-3 dní musíme zareagovať na zmeny, ktoré sa udiali. Sme to však my, ktorí majú kontrolovať loptičku na ihrisku, a nenechať sa manipulovať.

Dôstojnosť ľudskej sexuality, TeenStar program

Hanna Klaus, M.D., USA

Ďakujem za pozvanie a som veľmi rada, že tu môžem byť. Úcta patrí nie len jednému človeku ale všetkým, ktorí sa podieľajú na tomto programe na Slovensku. Zuzane Laukovej a jej manželovi a tiež Miroslavovi Mikolášikovi, s ktorým som sa stretla vo Vatikáne na začiatku 90. rokov. Ako už možno viete, alebo ste počuli, sexuálne vzťahy boli predtým zamerané viac na reprodukciu. Neskôr sa to obrátilo a dnes je to zamerané len na lásku. Ak jedno alebo druhé od seba oddelíme, ide o nekompletný obraz, preto sme sa snažili prísť s niečím ako „gramotnosť plodnosti“. Ľudia hovoria o všetkom od krku hore, ale takmer nehovoria o zvyšku tela, ktorý predstavuje možnosť reprodukovať život. Ak nevezmeme do úvahy celú bytosť, tak redukuje hodnotu života a osoby. K tomu sa ešte pridáva antikoncepcia, ktorá oddelila sexualitu od rozmnožovania, a takisto technológie, ktoré oddeľujú sexualitu od vzťahov.

Ako ste si mohli všimnúť, v metodike TeenStar ide o vývojové kurikulum, ktoré využíva zážitkovú výučbovú techniku. Práve tento spôsob má pomôcť objaviť vnútornú hodnotu, rozhodnúť sa žiť zodpovedne, zlepšiť komunikačné schopnosti. Podporuje tiež seba porozumenie, sebaúctu a posilňuje vzťahy s rodičmi. Keď dospievajúci prídu do puberty, potrebujú znova nájsť seba samých a porozumieť seba fyzicky, emočne a vzťahovo vo vzťahu k rovesníkom, k Bohu a k druhým ľuďom. Výučba je zameraná na objavovanie psychosexuálnej zrelosti, na sledovanie biomarkerov u dievčat a na porozumenie ich plodnosti. Pre dievčatá je to cervikálny výtok. Potrebujú si uvedomiť jeho funkciu a tým, že budú chápať svoju plodnosť a sexualitu, budú rozumieť ich potenciálu a schopnostiam. Muži nemajú takýto cervikálny výtok, no tiež potrebujú porozumieť svojim reakciám tela a hodnote ich plodnosti a sexuality a tiež monitorujeme výsledky ich správania.

Chcela by som vám ukázať výsledky, ktoré sme prezentovali pred 2 rokmi na medzinárodnom stretnutí TeenStar. Monitorovali sme 4 502 učiteľov a 48 000 študentov na mnohých miestach sveta (Azerbajdžan, Kórea, Filipíny, Francúzsko, Španielsko, Taliansko, Švajčiarsko, Nemecko, Chorvátsko, Rakúsko, Slovensko, Etiópia, Uganda, Madagaskar, Republika Kongo, Mexiko, Kanada a USA a tiež v strednej Amerike - v Paname, Nikarague a v južnej Amerike vo Venezuele, Brazílii, Čile, Kolumbii). Predstavím vám jednu kontrolovanú štúdiu v Čile. Išlo o študijnú skupinu 251 študentov a z nich 195. V tejto skupine tí, ktorí už mali za sebou sexuálnu skúsenosť, prestali, a tí, ktorí nemali túto skúsenosť, ani nezačali.

Rozlišujeme primárnu a sekundárnu abstinenciu. Primárna je v prípade, keď sex ešte nezačal, a sekundárna, kde už existovala sexuálna skúsenosť, ale s pohlavným stykom prestali. Štúdie preukázali, že tí, ktorí sa dostali do kontaktu s TeenStar programom, tak prestali so sexom, čo bolo veľmi pozitívne aj z hľadiska prenášania pohlavných chorôb, pretože, keď nie je sex, tak nie sú ani pohlavné choroby. V Etiópii a Ugande sme sa zamerali na tento program práve kvôli šíreniu infekcie HIV. V Etiópii sme mali 355 vyškolených učiteľov a v Ugande 774 učiteľov. 29 700 študentov absolvovalo program v Etiópii a 27 200 v Ugande. Program trvá 6 mesiacov. Nejde o krátky program. Je to veľmi intenzívny program a zaberie značný čas, pretože dievčatá potrebujú prejsť minimálne 3 cykly, aby spoznali a chápali svoju fyziológiu a aby mohli povedať, že toto som ja. Aby porozumeli svojmu menštruačnému cyklu, aby sa spoznali a aby chápali, čo sa deje s ich telom. Pochopiteľne, je to dosť dlhý program. (Som rada, že môžem vidieť niekoľko ľudí, ktorí prešli práve týmto programom tu na Slovensku. Máme u vás 37 TeenStar lektorov).

Vráťme sa však k štatistikám z Etiópie. Ako vidieť takmer polovica už mala sexuálnu skúsenosť a po 2 až 3 rokoch tohto programu zostali abstinentmi. Tí, ktorí nemali sexuálnu skúsenosť, ani s ňou nezačali. Po skončení programu sme predložili dotazník, v ktorom sme sa pýtali, aké sú dôvody abstinencie a najčastejšími dôvodmi bola prevencia HIV. To dáva zmysel, pretože HIV je naozaj veľká hrozba v Etiópii ale išlo aj o morálne zlo. My sme nemohli hovoriť o morálke v našom programe pod touto značkou, pretože US vláda by nám nedovolila učiť náboženstvo s vládnyimi dotáciami, ale respondenti sami spravili záver, že to má dočinenia s morálkou. Ďalšími dôvodmi bolo to, že nechceli sklamať svojich rodičov, nechceli ísť proti svojmu náboženskému presvedčeniu a chceli sa takisto chrániť pred nechceným tehotenstvom.

Program sa skladá z dvoch druhov základných kurikúl: TeenStar 1 a TeenStar 2. TeenStar 1 je program bez náboženských dodatkov. Je to základný program. TeenStar 2 má náboženský podtext a zaoberá sa teológiou tela. V týchto programoch je veľmi dôležité, aby sa mladí ľudia naučili „vlastniť“ svoju sexualitu a uvedomovať si, svoje sexuálne správanie. Program je rozdelený do skupín a to TeenStar pre základne školy, pre stredné školy, pre skorých dospievajúcich, pre mladé ženy a mladých mužov, a holistická sexualita pre ženy a pre mladistvé matky. Neučíme fyziológiu veľmi mladých ľudí, pretože by to bolo ešte nevhodné, s tým začíname až neskôr. Takisto oddelíme chlapcov od dievčat, a ženy učia dievčatá a muži chlapcov. Ženy samozrejme učia dievčatá, pretože práve ony zažívajú tieto zmeny v tele. Chlapci rovnako potrebujú porozumieť vlastnému telu a vlastniť samých seba, pričom by nebolo dob-

ré, keby vyučovali nedozretí chlapci. Musí to byť muž, ktorý rozumie, čo sa deje s jeho telom a ktorý je sám za seba zodpovedný.

Program začíname tak, že pošleme list rodičom a pozveme ich na stretnutie. Ak súhlasia s týmto programom, musia podpísať súhlas, pretože práve rodičia sú prvými učiteľmi v tomto programe. Ak rodič nesúhlasí s vyučovaním, ktoré sa koná na školách, musíme to rešpektovať. Triedy sa stretávajú raz alebo dvakrát do týždňa, pohlavia sú od seba oddelené pri vyučovaní anatómie a fyziológie, a spájame ich, keď vyučujeme o sociálnej stránke. Potom nasledujú individuálne stretnutia s každým študentom aj s rodičmi počas dvoch mesiacoch. Takže toľko k programu.

Nájsť zmysel sexuality a kontrolovať ju je veľmi dôležité v súčasnej kultúrnej vojne. Potrebujeme naučiť mladých ľudí, aby sa dokázali rozhodovať sami a nie pod nátlakom iných. Aby obhájili svoj vlastný názor, založený na čistote. Dodajme, že posledné genderové vojny, ktoré prišli určite aj sem na Slovensko, obsahujú aj bežné rozprávanie o zmene pohlavia. No práve 97% mladých, ktorí si myslia, že sú transgender, mali problém v puberte. Je to kriminálne podávať týmto ľuďom hormóny, ktoré im majú pomôcť zmeniť sa z jedného pohlavia na druhé. Taktiež chirurgické operácie na zmenu pohlavia sú nesprávne. Nechápem, ako to moji kolegovia v Amerike nemôžu vidieť. V súčasnosti máme už 241 kliník, ktoré vykonávajú transgenderové operácie. Ak to porovnáme s minulosťou, pred 5 rokmi boli tri kliniky. Väčšinou ide o ľudí pochádzajúcich z rozbitých rodín, ktorí boli týraní alebo v detstve zneužívaní. Tiež musíme spomenúť sexualizáciu a pornografiu alebo šikanu na internete, toto všetko ovplyvňuje mladých ľudí, aby podstúpili túto transsexuálnu zmenu.

Myslím si, že je veľmi dôležité hovoriť o skúsenostiach v súvislosti s naším telom, lebo práve toto pomôže zoznámiť sa s ním a pochopiť jeho funkciu. Je to dôležité pre budúcnosť, pre našu víziu, ktorú máme s mladými ľuďmi. Rada by som vám zagratalovala, že sa vám v rozpätí týchto 20 rokov podarilo ísť touto cestou a držať sa tejto línie.

Anka Kolesárová a výchova k čistote vzťahov

Pavol Hudák, Pastoračné centrum Anny Kolesárovej

Prvého septembra 2018 sa Anka Kolesárová z Vysokej nad Uhom stala novou blahoslavenou na Slovensku. Toto mladé dievča zomrelo vo svojich šestnástich rokoch počas druhej svetovej vojny pri obrane panenstva. Keď ju vojak chcel znásilniť, bránila sa, preto ju zabil. Keďže sa mu nechcela dať, vykrikol: „Rozlúč sa s otcom!“ A Anka sa naozaj stihla rozlúčiť. Zvolala: „Apočko, zbohom.“ Mamu už nemala, zomrela jej, keď mala 10 rokov. Anka stihla ešte vykriknúť: „Ježiš, Mária, Jozef.“ A vojak začal strieľať. V podstate sa rozlúčila s pozemskou rodinou a volala po tej nebeskej, ku ktorej odchádzala.

Prijali sme jej život ako posolstvo - dostať mladých ľudí do Vysokej nad Uhom, pri ukrajinskej hranici, kde zomrela. Formovať mladých, aby zakladali zdravé manželstvá a šťastné rodiny, aby tam raz mohli chodiť s vlastnými deťmi. Stretnutia na tom mieste sa konajú pomaly dvadsať rokov. Ročne príde okolo štyri až šesť tisíc mladých. Mnohí prežívajú veľké trápenia z nečistých vzťahov, zo závislostí. Vznikajú tam pekné vzťahy a manželstvá. Minulý rok sme mali okolo 15 sobášov, čistých vzťahov. Sľúbil som všetkým dievčatám knižku bielych kvetov, aby s ňou šli k oltáru. Asi aj zavolajú „otec Pavol, biele vínne ruže, margarétky“. Ona nesie svoju bielu kytičku a on ružovú svadobnú. Pred oltárom si ich vymenia, ona mu dá svoju nevinnosť, on jej daruje svadbu, manželstvo. A jej nevinnosť prinesie na oltár. Potom sa začína svätá omša a sobáš. Ľudia sa z toho veľmi tešia a týmto chcem vyjadriť vďačnosť všetkým tým mladým, ktorí zakladajú požehnané vzťahy v čistej láske. Niektorí prešli svojimi zraneniami z minulosti, ale prijali uzdravenie. Začali úplne odznova. Začali čistý život, požehnaný, s Pánom. Pápež František podpísal dekrét o blahorečení. Je to obrovská milosť pre Slovensko, pretože je prvou spomedzi laikov, dokonca tinedžerkou. Mladí tak dostávajú milosť k čnosti čistoty.

A čo je vlastne čistota? Dar čistej lásky, dar uzdravenia z ťažkých vecí. Existujú štyri stupne od nečistoty k čistote. Najvyššie je nerosť nečistoty, pretože sa ponúka cez komerčné filmy, kde si mladí dajú sex po káve, ani sa nepoznajú, a vraj čistota neexistuje, lebo ľudia nevedia žiť vo vernosti. Druhý stupeň je žiadostivosť. Je to človek, ktorý žije sexuálne, lebo je závislý ako narkoman a nevie bez toho žiť. Má výčitky, lebo vie, že robí zle. A trápi ho to. Tretí stupeň je zdržanlivosť. To je človek, ktorý bojuje zubami, nechtami, aby bol čistý. Modlí sa za to, ale stále padá. A už je unavený z toho života. A štvrtý stupeň je vliata čnosť čistoty. To je taká milosť, že človek cíti, že Boh bojuje za neho. Bez neho, ale s jeho súhlasom. Čiže to je

milosť čistoty, ktorú si človek môže vymodliť od Boha ako dar. A toto tam mladí zažívajú. Celých tých 19 rokov. Pri hrobe Anky Kolesárovej je otvorené nebo a milosť príde do ich sŕdc. Vedia, že chcú byť čistí. Keď prichádza pokušenie, počujú, akoby niekto šepkal: „Neurob to! Budeš to ľutovať.“ A Božia milosť zasiahne do srdca. Mladí ľudia o tom rozprávajú veľmi silné svedectvá. Keď sú v ťažkých situáciách, keď je pokušenie na dosah. Niekto povie, že poď, vyvolá pokušenie, ale on povie, že nie, ja to nechcem.

Jedno dievča bolo od pätnástich zneužívané, štyria alebo piati chlapi ju zneužívali, permanentne dva roky. V sedemnástich prišla k nám, vyplakala sa v kaplnke Božej múdrosti, ktorú máme v Domčeku a Boh jej dal milosť čistoty. Prišla domov a asi o tri týždne mi volala. „Otec Pavol, už sa ma nikto ani nedotkol, všetci sa mi vyhýbajú.“ Z nej vyžarovala taká krása, že úplne bola slobodná, čistá, krásna, našla si dobrého manžela a už majú dve deti. Takže mladí sú uzdravovaní z ťažkých vecí, z minulosti, zo zranení, majú nádherné svedectvá. Milosť prichádza z neba a ja verím, že proces blahorečenia bude o oslave Boha v nás. Aby Boh mal moc nad ľudským srdcom, aby uzdravil všetko zranené.

Som 23 rokov kňazom. Netušil som, že sa budem venovať mladým, ale keď som začal ako kňaz pôsobiť, načúval som mladým a zistil som, akí sú veľmi pozraňovaní z neviazaných vzťahov, ako sa im rodiny rozpadávajú. Tak som sa pýtal starších, rodičov a iných, že ako to vlastne ten váš vzťah vznikol. Ako rástol a čo v sebe niesol. Ponúkol som mladým odpovede od starších. Nastal dialóg medzi mladými a staršími. A z toho vznikli prednášky. Začal som prednášať o láske, vzťahoch, o čistote. Od prvej chvíle som cítil, že to potrebujú mladí počuť. Za tých 23 rokov som prednášal veľmi veľa. A keď rozprávam o láske, mladí sú veľmi oslovení, lebo potrebujú počuť o láske s úctou. S láskou im odovzdávaš to, že ich máš rád. A počas tohto pôsobenia ma Boh volá k tým mladým, oni si ma hľadali, a vznikli témy o teológii tela, o ktorej som vtedy ani nevedel, že ju Ján Pavol II. napísal. Ako mladý kaplán som iba rozprával o tom, aké majú mladí túžby v sebe cez virtuálny dialóg ich túžob. Lebo majú túžbu, zvedavosť, chcú poznávať veci. Dokonca majú odvahu, väčšiu ako my dospelí. Majú odvahu zmeniť život. Chcú žiť radikálne, nie polovičato. Buď budem zlý, alebo dobrý. Chcú víťaziť a na nás je, aby sme ich správne usmernili. Nie brzdili, ale usmernili. Lebo sú ako priehrada. Keď nevypustíš, tak sa prevalí voda. Snažil som sa mladých viesť, aby svoje prosby a túžby usmerňovali správnym smerom. Keď sa im niečo páči, aby to v sebe premodlili a prosili Boha o milosť do nového života. Aby našli cestu.

Ako pomôcť mladým žiť čistú lásku? Mladí potrebujú vzory. Vzorom pre mladých je Anka Kolesárová. Mala šesťnásť a už zvíťazila. Bola mladulinká a pekná. A tak som ju mladým ponúkol. Vy môžete mať s ňou pekný vzťah, môže byť vašou priateľkou. Môže vám vyprosiť

milosti. A mladí chodia k jej domu a prosia. No vzory nám často chýbajú. Správny otec, správna mama. Ak je doma problém, mladých povzbudzujem, aby to skúsili prekonať, odpustiť, pustiť ten problém. Chlapec, ktorý má sedemnásť, pred 250 mladými povedal na púti, že teraz odpustil otcovi. V piatich rokoch ich nechal, keď prišiel otec na návštevu, chlapec vždy ušiel zadným vchodom. Utekal do poľa a plakal. Teraz mu konečne povedal: „Odpustil som ti, že si nás nechal.“ Mladí nájdu odvahu odpustiť dospelým. Toto je krásne. Dokonca vedú rodičov k správnym veciam. Dokážu aj ich zmeniť, dokážu im povedať, čo je zdravé. Lebo, žiaľ, dnes majú aj rodičia choré vzťahy. Niekedy sami rodičia prídu poďakovať, že ich 16-ročná dcéra im zmenila život. Čiže povzbudzujem mladých, aby sa nebáli byť apoštolmi čistej lásky. Lebo rodičia nad nimi žasnú.

Napríklad dievča, keď má približne dvanásť rokov, rozvíja sa jej krása cez dar cudnosti. Dievčatá sa vtedy hanbia, hrbia, lebo sa nadievajú do krásy ženy a vtedy je veľmi dôležité dievčaťu dať úctu. Povedať jej, že je nádherná. Že si musí na seba dávať pozor, nedať sa zneužiť, vážiť si samú seba. Dievčatá to v tomto veku rady počujú, lebo chcú byť výnimočné. Chcú byť pekné, ale ešte nevedia, ako tú svoju krásu zvýrazniť, ako ju žiť. A keď dievča prijme svoju cudnosť, tak do svojho života prijme dar. Vždy zdôrazňuje sestričkám saleziánkam, zvlášť tým, ktoré sa venujú mladým dievčatám. Povedzte im, aké sú nádherné. Lebo ak dievča nemá potvrdenú identitu ženy cez dar cudnosti, potom hľadá potvrdenie identity ženy cez dar necudnosti. A necháva sa obchytkávať. Prídu chlapci a už vedia, že tam bude. Ona príde, lebo má pocit, že oni po nej túžia, chcú ju. Je rada, že pôsobí na muža a že ako o ženu o ňu majú záujem. Preto je dôležité dať dievčaťu vedomie cudnosti, tej tajomnej krásy. Cudnosť dievča chráni pred zneužitím. Má pocit posvätnosti a prijíma svoje telo ako chrám lásky. A muž si ju bude vážiť. Čiže prvé povolanie cudnosti je vedomie krásy a ochrany pred zneužitím. Druhé, čo pomôže cudnosti dievčaťu, je naučiť chlapca láske. Chlapec chce dievča obdivovať, vidieť, že je pekná. Nestačí zvonku, lebo po chvíľke zistí, že je prázdna. Použije vonkajší obal a už mu nemá čo dať. A s ňou je nuda, lebo, čo môže s ňou robiť. Nič, len sex. A keďže je vnútorne krásna, on ju nevie opustiť. Preto hovorím dievčatám, že ruža je krásna tým, že je ružou. Má krásu, ktorú nevidíme, iba cítime. Vôňa je súčasťou krásy ruže. Ak dostaneš ružu, podvedome ju ovoniaš, lebo chceš objaviť jej krásu, ktorú nemôžeš iba vidieť. To je vnútorná krása. A človek má vnútornú krásu. Toto dnešná mladá žena potrebuje, aby si vážila sama seba. Lebo potom bude chlapec šťastný, že ju stretol. Cudnosť je nástroj na výchovu chlapcov.

Dnes je kríza otcovstva, v mnohých rodinách chýba otec. A preto je kríza mužnosti, chýbajú nám otcovia, authority. Chýba nám vzor, lebo otec je gambler, alkoholik, neverí si, lebo ma

nedobrý vzťah so svojím otcom. Ako má on dať sebadôveru synovi, keď on sám sebe neverí? A preto hovorím dievčatám: „Mnohí chlapci potrebujú dovychovať. Lebo ty si žena, máš materinské city. Keď budeš svojho chlapca viesť k daru jemnosti ženy, on si ťa bude vážiť a dozrievať pri tebe ako muž, lebo mu predstavíš krásu ženy. Čiže cudnosť ťa chráni a je nástrojom na výchovu chlapcov.“ Každé dievča je učiteľkou lásky. Určuje hranice a určuje, či bude milovaná alebo využívaná. Záleží to od nej.

Tretia úloha cudnosti je, že cudnosť pomáha chlapcovi vyzrieť na muža. On sa stáva mužom vtedy, keď môže ten dar v žene objavovať. Pamätám si na jednu knihu, videl som v nej kresbu, ako dievča stojí na piedestáli. To bola socha v životnej veľkosti. Piedestál jeden meter vysoký podstavec. Tam je dievča v pekných šatách s dievčenským úklonom, úsmevom a sukničku má v tvare vejárika. Veľmi pekný záber. Pod tou sochou stojí chlapec, má čierne okuliare a pozerá na ňu s otvorenými ústami. Je hotový z toho. A na podstavci je napísané: Čistota. Cudnosť. Mužov nenormálne láka cudnosť. Chlapci podľa profesora Noriegu vraj nemajú cudnosť. Dievčatá ju majú. Čiže on nemá inú cudnosť, iba tú jej. Ženy rady vyrábajú krásu a muži ju vedia obdivovať. Čiže ona niečo vytvára a on sa z toho teší, že niečo vzniká. A cudnosť je vnútorná krása. Tá muža fascinuje. Ona práve tým, že žije cudnosť, v podstate mu ponúka radosť z toho, že je mužom. Lebo on si chce ženu vážiť. Chce mať vzácnu ženu a nie lacnú. A preto cudnosť vždy dievčaťu dvíha hodnotu. Neprestane po nej túžiť, lebo je tajomná a pri nej sa naučí byť chlapcom. Mocným mužom, ktorý sa vie ovládať.

Prišiel za mnou chlapec z UPCéčka v Košiciach a povedal: „Ja som tvrdý ateista, no a čo, mám hlboko veriace dievča.“ A máš problém čo? „Hej, poslala ma za vami.“ Po hodinovom rozhovore som zistil, že majú pekný, čistý vzťah. Pýtam sa ho: „Máš rád to dievča?“ „Áno, veľmi.“ Dobré. „Tak v rámci terapie máš zakázané používať slovo - tvrdý ateista. Lebo vytváraš bariéry medzi vami, ona je hlboko veriaca, ty si tvrdý ateista.“ Po mesiaci prišiel šťastný, usmiaty. Po dvoch rokoch ma prišli znova navštíviť. A ja som sa spýtal, kto ste? On odpovedal: „No, ja som ten tvrdý ateista,“ tak sa predstavil. Chodieval k sviatostiam a žijú nádherný život s Bohom. Úplne našli k sebe cestu. Ona mi hovorí: „Duchovný otec, to je taký perfektný chlapec. Viete, niekedy po vyše troch rokoch vzťahu mám také pokušenie v čistote, a on v tej chvíli povie: nie, dohodli sme sa a on ma chráni.“ Ona má pri ňom pocit bezpečia. Čiže ona ho učila cudnosti, a on cez jej cudnosť našiel cestu k Bohu. Lebo keď je dievča čistá, on žasne, aký dobrý je Boh, keď ona je taká krásna, že ju vymyslel. A cez toto sa naučí milovať dievča. A bude ju chrániť. On sa už naučil byť mužom a ona má pocit bezpečia v jeho náručí. Že ju povedie čistú až do manželstva, lebo on chce byť hrdý na matku svojich detí. Čiže chlapci sa vedia ovládať, ak majú správne dievča.

Hovorím dievčaťu: „Ty sa neboj povedať chlapcovi, že chceš byť čistá až do manželstva.“ „A čo keď ma nechá? Povedz mu s láskou, že veľmi túžiš byť darom pre svojho manžela. Aby si patrila iba jemu, nikomu inému. A že ak chce, aby ťa počkal, že budeš iba jeho.“ Dievča mi o dva mesiace volala: „Našla som odvahu a povedala som mu.“ „No a čo ti povedal? „Že dobre. Chápete, čo mi povedal? On mi povedal, že dobre.“ Bola v šoku. Hovorím, v pohode, ja mu rozumiem. Kvôli tebe sa oplatí počkať. Bude ťa päť rokov obdivovať, aká si krásna. Aby ťa potom celý život objavoval, aká si krásna.“ Preto sa snažím pomôcť mladým, aby objavili v sebe vnútornú krásu. Lebo keď dievča svojou cudnosťou chlapca chráni, tým mu ponúka liek. Liek, ktorý dnes mladým strašne chýba, lebo sa všade propaguje hypersexualita, vzťahy bez lásky, a on to využije, keď sa dá. Tým, že je čistá, ona ho chráni, je strážny anjel, ktorého Boh poslal chlapcovi, aby ho chránil. A on je ochotný nechať minulosť, aj ťažkú, lebo vie, že sa to oplatí, ona je iná.

Jedno dievča zažilo dva zraňujúce intímne vzťahy. Povedala si, že nikdy v živote to už neurobí. Zalúbil sa do nej ateista. Ona to nechcela dovoliť, mala už dosť tých vzťahov. No on stále chcel byť s ňou. Raz mu povedala, že na východe je také stretnutie o láske. A on: „Tak poďme.“ Prišli jeho kamaráti, ona veriaci, on ateista. Bola svätá omša, na omši dokonca čítala prosby. Chcel ju zbaliť, no nevedel, ako. Tak sme sa potom smiali, že sa snažil byť rafinovaný. Ona mu nič nedovolila, iba čisté objatia, čistý bozk. Po roku chodenia jej napísal list, že až po roku pochopil, prečo tam stále chodí a nevie sa s ňou rozísť. Ona mala predtým intímne vzťahy. Veľmi to oľutovala, začala nový život. A on, tým, že mu nechcela nič dovoliť, napísal, že je iná, ako všetky ostatné. A čím je iná? Tým, že je čistá. Mali ju iní, on ju nemohol mať, lebo bola novým človekom. Tak som ich zosobášil. Dnes majú tri krásne dcéry. Perfektný chlap, našiel cestu k Bohu cez čisté dievča.

Preto hovorím dievčatám, tvoje telo je napísané evanjelium pre chlapca. Načo je sex? Pre radosť, nie? A keď máš telo pekné, je to radostné posolstvo pre chlapca. Ak je čisté, to je evanjelium, teológia tela. A ateista rozumie teológii tela. Je muž a láka ho to. Ale ona chce byť čistá. A on nechápe, tak Boh musí byť naozaj úžasný, keď si taká krásna a chrániš si svoj chrám. A touto úctou chlapci nachádzajú cestu k Bohu a mnohí zažili obrátenie cez pekné dievča. Takže našou úlohou je pomôcť mladým objaviť v sebe pravú krásu a oni nad tým žasnú, tešia sa a všade o tom hovoria. Lebo to naozaj zažívajú. Vydávajú silné svedectvo o čistej láske. My môžeme mladým pomôcť vo výchove k čistote, ak im pomôžeme k čistej láske. Lebo tá radosť sa nedá opísať, z toho, že môžu byť čistí.

Uzdravenie má dve cesty. Po sexuálnom zneužití, po znásilnení, alebo po vlastnom zlyhaní, keď si človek nevie odpustiť. Prvá cesta, poviem jej, že panenstvo sa nedá stratiť, iba darovať.

Je to dar srdca, ty si stále panna. Chcela si ten dar niekomu dať? Nie, tak si čistá. Ty si však zranená, zneuctená, poškodená. Druhý bod: chcem ťa poprosiť v mene všetkých mužov o odpustenie za to, že si bola zranená len preto, že si ženou. Žena tým, že sa stala ženou, stala sa zraniteľnou. Lebo fyzicky je krehkejšia ako muž. Preto prosím o odpustenie v mene všetkých mužov. Ona sa zvyčajne vyplače, tie slzy uvoľnia jej bolesť. Má pocit, že naozaj môže byť krásna a že ona za to nemôže. Opakujem dookola: „Chápeš, že si čistá? Už sa neklam, ja viem, že si zranená. No musíme hovoriť o budúcnosti. Poďme k svetlu, nechajme tmu.“ Tretí krok, poviem dievčaťu, že je hodná čistého chlapca. Ona sa cíti byť nehodná. „Neboj sa, ty si zaslúžiš dobrého chlapca, on si ťa pritúli a pomôže ťa uzdraviť.“ Štvrtý krok: „Si krásna.“ Vedela o tom, že je pekná, teraz má pocit, že stratila krásu. Ona sa cíti byť špinavá. Potrebuje byť uzdravená.

Druhá cesta k uzdraveniu: keď zlyhá a nevie si odpustiť. Štyri kroky: prvý krok - prijať pravdu, áno bolo to zlé. Ak neprijme pravdu, žije v klamstve. A kto žije v klamstve, nemôže byť uzdravený. „Keď ste spolu bývali, myslíš, že to bolo plus do tvojho života? Už ste sa rozišli, žili ste spolu intímne. Myslíš, že to je dobré?“ Ona chce neľutovať. Povie chlapcovi: „Vieš, ja neľutujem, že som ti dala panenstvo, ale je mi ľúto, že už nie som panna.“ Čiže chce ho nezraniť, ale pritom vie, že on raní ju. Také protirečenie. Preto treba oľutovať, čo bolo nesprávne. Postoj ľútosti, to je druhý bod. Je to znak dobrého srdca. A preto sa neboj vyplakať, priznať si chybu a neboj sa byť novým človekom. Jej nový priateľ plakal, prečo si to robila s niekým, veď ja ťa mám rád. Prečo nie si iba pre mňa? A ona: „Je mi to ľúto, mala som iba pätnásť.“ A on ju objíma a povie: „Dobre, odpúšťam ti.“ Lebo viem, že ťa to trápi, ale ja ti odpustím. Tretí krok je odpustiť sebe. To je najťažšie. Dokážeš si odpustiť vtedy, ak urobíš štvrtý krok, a to je hrubá čiara za minulosťou. Lebo vtedy prichádza milosť a uzdravenie. Začneš dýchať znova. Ako dieťa, keď sa narodí, je čisté. A mnohí mladí si dajú generálnu spoveď, všetko vyčistia, upracú a hovoria, toto je môj starý človek. Teraz žije nový človek. A ten nový človek je schopný ohlasovať čistú lásku a mať pekný vzťah.

Veľmi veľa mladých ľudí je dnes zranených týmto. Mám spracované celé dotazníky mladých o ich intímnych skúsenostiach. Je tam o rodičoch, odkiaľ si brali vzory. Z čoho majú strach. Mladí napíšu do dotazníka, že deväťdesiat percent z nich je za vernosť (majú okolo 15, 16 rokov). A 70 % píše, že by chceli mať skúsenosti s viacerými partnermi. Čiže chcú mať aj vernosť, ale aj skúsenosť s viacerými sexuálnymi partnermi. Z dotazníkov som zistil, že polovica opýtaných má pohlavný styk za sebou. Majú pätnásť, šestnásť rokov. A píšú, že sa poznali hodinu. Alkohol, zvedavosť. A potom, koľko už si mala sexuálnych partnerov? Napíšu viacero. Čiže nemajú zábrany, sú príliš mladí, preto im treba pomôcť dozrieť.

Hovorím: „Vydrž byť pannou do osemnástich.“ Sľúbila, že vydrží. Napísala mi list v osemnástich: „Už mám osemnásť a som stále panna. A ja vám ďakujem, lebo som pochopila, že to je pre môjho manžela.“ Ateisti to berú, páči sa im to. Lebo to je zdravý rozum a zdravý rozum chráni srdce človeka. A toto je vlastne pomoc mladým, tešiť sa z toho, lebo sexualita je krásny dar. Nie zneužívať ju na sebauspokojenie, ale na sebadarovanie. Obdarovať z lásky toho, koho miluješ. A tvoje telo je krásne. A musí byť v čistote darované.

Ako som začal písať knihu pre mladých? Vznikla tak, že za mnou prišli dievčatá, či by som nemohol napísať do dievčenského časopisu o láske. Každý mesiac. Jeden rok. Tak som im sľúbil. Písal som sedem rokov. Dievčatám sa nedá odporovať, keď si ťa získajú. Učili ma písať články. A ja som písal, dôverne do dotazníkov. Kopec odpovedí a pekných tém. Tak som to spracoval do dvoch kníh. A mnohí mi hovoria, už majú svoje rodinky, že im to veľmi pomohlo. Je to manuál na to, ako vychovať chlapca. To slovo nie, ktoré povieš hriechom. Čo si chlapec môže dovoliť, aké dotyky, čo je prípustné, tu je napísané všetko. Rečou mladých, rozprávané s úctou a láskou. Ďalej vznikla kniha *O víťazstvách lásky*, plná svedectiev o zmene života. Toto je ovocie Anky Kolesárovej, ktorá zomrela v šestnástich kvôli panenstvu.

Táto knižka je nová, vyšla nedávno. Je to románový životopis Anky Kolesárovej. Napísala ho Magdaléna Rosňáková, matka troch adoptovaných detí. A čo je zaujímavé, už mám svedectvá. Dievča mi napísalo zo zahraničia: „Žijem v zahraničí, mama mi pribalila do tašky knižku, nevedela som o tom. Prečítala som si ju a píšem vám, že chcem zmeniť život.“ Hodnoty, pre ktoré sa opláti zomrieť, dávajú životu krásu a zmysel. Keby sme si prestali vážiť dar čistoty, tak by sme stratili radosť zo života. Nemali by sme čo obdivovať. Ženu obdivovať iba zvonku je málo, lebo ju použiješ a prestane ťa baviť. Ale zvnútra ju nemôžeš zneužiť. Musíš si ju len uctiť. A preto hovorím chlapcom, obdivujte dievčatá. Keď dostaneš milosť čnosti čistoty od Boha, nebudú sa ti dievčatá menej páčiť, ešte viac. A budeš žasnúť, aké sú nádherné. Budeš mať oči v láske a ženu budeš vnímať ako ozajstný dar z neba. Preto chlapcov povzbudzujem a oni chcú. Niekedy po prednáškach prídu prví chlapci poďakovať, podať ruku osobne. Lebo oni chcú mať čisté dievča. Kto by nechcel mať správne dievča? A tak isto ako správne dievča chce správneho chlapca, aj správny chlapec chce správne dievča. Dievča povie chlapcovi kdesi v Bratislave v upecičku: „Ja som bola vo Vysokej nad Uhom pred piatimi rokmi,“ a on jej hovorí: „Ja som teraz bol.“ A už vedía, o čom chcú rozprávať. Že láska je čistá, lebo tam to počuli. Tam sa nestretli, ale sú nastavení na čistý vzťah. Čiže nemusia spolu tráviť pol roka, aby si povedali, že chcú mať čistý vzťah. Už to vedía.

Mám aj knihu, kde sú zaznamenané všetky aktivity od prvej púte, krásne svedectvá, aj také od ľudí, čo sú už v nebi. Erika obetovala život za svojho otca, ktorý bol ateista. Napísala mi sms-

ku: „Otec je ateista, obetujem svoj život.“ A darovala tú obeť Bohu. Keď som ju pochovávala, bola ako moja dcéra. Sedemnást' krát sa zúčastnila na púti. Robila animátorku, modlitebníčku, bola skvelá v réžii. Vyhrala prvé miesto v súťaži klipov. A ona odišla za svojim Pánom, keď mala 24 rokov. Otec vyhlásil na pohrebe: „Našiel som cestu k Bohu.“ Aj sa zosobášil a začal chodiť aj on do Domčeka variť, lebo bol profesionálny kuchár. A po troch rokoch odišiel za ňou. Takže už sú spolu. Teší nás také ovocie lásky. Je to všetko o nebi. Vďaka.

Skúsenosti *One of Us* (Jeden z nás) s pro-life výchovou

Ana del Pino, koordinátorka európskej federácie *One of Us*

Ďakujem vám všetkým a ďakujem Fóru životu za organizáciu tejto konferencie Vyber si život a ochranu každej ľudskej bytosti. Dovoľte mi špeciálne poďakovať pani Anne Záborskej, členke Európskeho parlamentu a platformy *One of Us*, odkedy začala naša existencia v roku 2012. Ďakujem primátorke Rajeckých Teplíc Kataríne Hollej za jej príspevok v organizovaní tejto konferencie a podporu v našej misii: ochrana každej ľudskej bytosti. Veľmi ma teší, že tu môžem vystúpiť za európsku federáciu *One of Us*.

Dovoľte mi pripomenúť históriu našej federácie, ktorá je tiež časťou vašej histórie Fóra života, a to ako zakladajúceho člena *One of Us*.

One of Us bolo jednou z prvých registrovaných iniciatív v občianskej spoločnosti Európskej únie v roku 2012. Pán Carlo Cassini a pán primátor Oreja boli čestnými prezidentmi a výkonnými prezidentmi a tiež otcami a podporovateľmi tejto občianskej iniciatívy. Jej cieľom bola podpora ochrany ľudského života – v rámci kompetencií v Európskej únii. Na základe definície ľudského embrya ako štádia vývinu ľudskej bytosti *One of Us* požiadala Európsku úniu aby ukončila financovanie činnosti, ktoré vedú k ukončeniu ľudských embryí, najmä v oblasti výskumu, medicínskeho vývoja a verejného zdravia. Dva milióny európskych občanov z 28 krajín podpísalo európsku občiansku iniciatívu *One of Us* - ochrana života. Doteraz to bola v Európe najúspešnejšia iniciatíva. Dokázala, že milióny Európanov si želajú rešpektovať právo na život a chcú žiť v civilizácii života. Podkopávanie práva na život nenarodeného dieťaťa je tiež radikálnym porušením zásady nediskriminácie, na ktorú sa odvoláva Európska únia. Podnietenie vzniku európskej federácie *One of Us* ako jednej z občianskej iniciatív a jej formovanie je historickým krokom k ochrane života v EÚ. Je zjednotením síl s jasným cieľom bojovať za všetky ľudské životy. V súčasnosti je 39 európskych subjektov členmi európskej federácie *One of Us*.

Aké sú ciele federácie:

- Bezpodmienečné uznanie neodmysliteľnej a neodňateľnej ľudskej dôstojnosti ako zdroja ľudských slobôd a občianskych práv. Preto všetky verejné authority by ju mali chrániť.
- Rozvoj kultúry života v Európe prostredníctvom priamej podpory a podpory aktivít, ktoré zahŕňujú advokáciu ľudského života, najmä v najzraniteľnejších štádiách vývoja (počatie, tehotenstvo, detstvo, materstvo, choroba, zdravotné postihnutie, staroba a koniec života).

Federácia *One of Us* bola založená preto, aby ochraňovala hodnotu života, dôstojnosť každej ľudskej osoby od prvého momentu počatia - dnes je tento cieľ stále ten istý. Federácia je presvedčená, že na vysvetlenie morálnej krízy, ktorú zažívame dnes, musíme byť schopní pochopiť sami seba, význam života a jeho vlastnej krízy a to do takej miery, ako táto kríza ovplyvnila vývoj našej spoločnosti.

V minulosti sa kríza spustila schválením, prechodom, legalizáciou potratov ako nového a falošného práva. Dnes morálna kríza urýchľuje podkopanie najdôležitejších hodnôt spoločnosti vrátane života, rodiny, materstva a manželstva. Všetky hodnoty sú vyjadrením kultúry života. Máme povinnosť byť pri koreni tejto krízy, ktorá sa do veľkej miery začala v deň, keď hodnota života vstúpila do krízy s legalizáciou potratu. *One of Us*, ktoré tvorí verejnú mienku v Európe, musí pristupovať k rôznym oblastiam ako napríklad k občianskym organizáciám, inštitúciám a vzdelávacím programom.

V prvom rade musíme povedať nahlas a jasne, že právo na život a ľudskú dôstojnosť nezávisí od autonómie a schopnosti samostatne žiť. Štát nemá právo rozhodnúť sa, kto má dôstojnosť a kto nemá. Z historického hľadiska dobre vieme, čo sa stane, keď si členské štáty myslia, že majú toto právo. Stačí si spomenúť na nacizmus v Nemecku, gulagy komunistického Ruska, apartheid Južnej Afriky, Killing fields v Kambodži, genocídu, ktorá sa vyskytuje v Sudáne, a zoznam by mohol pokračovať ďalej. Skutočná kultúra života uznáva, že každý ľudský život má svoju vlastnú dôstojnosť od okamihu počatia cez prirodzenú smrť. Všetky medzinárodné zmluvy a vyhlásenia historicky túto pravdu uznali.

Po druhé, okrem pravej slobody existuje falošná myšlienka slobody a odpojenie slobody od pravdy. Toto odpojenie vedie k subjektivismu a relativizmu, ktorý neguje objektívnu pravdu o tom, čo je dobré a čo je zlé. Toto vidíme v rozhodnutí *Planned Parenthood vs. Casey* z roku 1992, keď hlavný sudca Najvyššieho súdu vyhlásil: „V srdci slobody je právo definovať vlastnú koncepciu existencie, zmyslu, vesmíru a tajomstva ľudského života.“ Takéto tvrdenie sudcov podporuje myšlienku, že neexistuje objektívna pravda pojmu „existencie, zmyslu, vesmíru a tajomstva ľudského života“.

Po tretie, v kultúre smrti so stratou zmyslu pre kresťanské hodnoty, neexistuje žiadna nádej pre ľudstvo. Ak neexistuje zmysel pre hodnoty, nie je zmysel večného života. Ľudská osoba v podstate žije v zúfalstve, keď nie je nádej na nesmrteľnosť.

Všetky tieto tri prvky „praktického materializmu“ sú dnes prítomné v spoločnosti. Keď sa pozrieme na spôsob, akým sú mladí ľudia bombardovaní médiami, aby mali najnovší štýl v oblečení, počítačoch, i-technológiách, autách, hudbe atď., a potom spôsob, akým sú tieto položky propagované prostredníctvom sexuálnych obrázkov, človek nemôže nevidieť rozmach sebavedomého potešenia, individualizmu a objektivizácie ľudskej osoby, v ktorých sa naša kultúra pohybuje. Pozorujeme vo svete beznádej a zúfalstvo, ktoré poznačujú našu kultúru v násilí prítomnom medzi mladými ľuďmi. Toto násilie je obzvlášť zrejmé vo videohrách, filmoch a tragicky aj v reálnom živote. Sme si vedomí skutočného zmätku okolo chápania svedomia, čo viedlo k zmätku o tom, čo je dobré a zlé. Ak by som vás požiadala, aby ste definovali svedomie, pravdepodobne by som dostala rôzne odpovede. Príliš často, dnes, kvôli vplyvu médií a sekulárneho prostredia sa svedomie chápe ako názor človeka na čokoľvek. Napríklad svedomie jedného človeka povie, že potrat je úplne prijateľný, zatiaľ čo svedomie iného človeka povie opak. Alebo takzvané svedomie jedného človeka hovorí, že byť samovraždovým atentátnikom je v poriadku, zatiaľ čo iný tvrdí, že nie. Možno ľahko rozpoznať nedostatok rozumu a logiky v tomto falošnom chápaní svedomia.

V súvislosti s jedinečnou témou tejto konferencie organizovanej Fórum života a Áno pre život *Vzdelávanie k ochrane života a jeho zmyslu* a úlohou európskej občianskej iniciatívy *One of Us* by som rada zdôraznila tieto body:

1. Všetci máme povinnosť a zodpovednosť rozvíjať kultúru života a snažiť sa transformovať spoločnosť na takú, ktorá hlboko rešpektuje a stará sa o ľudský život od okamihu počatia až po prirodzenú smrť. Hnutie *One of Us* bude aj naďalej vo verejnej mienke vyžadovať tento rešpekt.
2. Musíme pokračovať vo vzdelávaní sa. Vždy môžeme rásť a zlepšovať sa vo vedomostiach. *One of Us* organizuje pravidelné konferencie na témy, ktoré chránia ľudský život a jeho dôstojnosť: potraty, eutanázia a podobne. Mladých ľudí z našich hnutí povzbudzujeme zúčastňovať sa na týchto podujatiach organizovaných pre našu lepšiu formáciu v oblastiach súvisiacich so životnou ochranou a ľudskou dôstojnosťou.
3. Tretím a zároveň najnáročnejším bodom je podpora kultúry života v spoločnosti prostredníctvom všetkých kanálov, ktoré nám nové technológie ponúkajú. Sociálne médiá sú jedni z najsilnejších nástrojov vzdelávania. Zdieľanie obsahov s dobrými materiálmi na FB, Twitteri a iných musí byť povinnosťou nás všetkých.
4. Nakoniec musíme spojiť naše úsilie s cieľom čeliť budúcnosti a vyzývať na diskusie ľudí z opačného spektra spoločnosti. Ľudí, ktorí nie sú súčasťou civilizácie založenej na reš-

pektovaní ľudskej osoby, obrane každej ľudskej bytosti. Hlavným cieľom *One of Us* je udržať naše organizácie v jednote. Nemôžeme sa uzavrieť v mestách, regiónoch alebo krajinách. K našim hlavným protivníkom patrí strata spoločenskej angažovanosti, individuálny subjektivismus a morálny relativizmus, musia čeliť spojeniu našich síl a našich príslušných diel v životnej ochrane.

Na záver ďakujem za príležitosť ponúknuť tieto úvahy. Povzbudzujem vás ako pro-life hnutie, aby ste podporovali kultúru života. To musí začať u každého osobitne, tam sa odráža, ako sa vzdelávame, formujeme naše svedomie a zúčastňujeme sa na živote spoločnosti a v kultúrnom procese, ktorému dnes čelíme v Európe aj mimo nej.

Ochrana života v európskych inštitúciách

Hrvoje Vargić, WYA, Chorvátsko

Pochádzam z Chorvátska a v súčasnosti pracujem v Bruseli pre Svetovú mládežnícku alianciu, ktorú vám priblížim. Na začiatok chcem však poďakovať Fóru života za pozvanie zúčastniť sa na tejto medzinárodnej konferencii Vyber si život.

Naša organizácia WYA (World Youth Alliance) má celosvetovú pôsobnosť a združuje viac ako milión členov do veku 30 rokov. Sme teda výhradne zameraní na mládež, hoci v niektorých našich štruktúrach pôsobia i starší ľudia. Zasadujeme sa za ľudskú dôstojnosť, pravdu v zákonoch, vzdelanie a kultúru. Myšlienka vzniku našej aliancie sa zrodila na zasadnutí OSN v kontexte vývoja populácie a globálneho rozvoja v roku 1999 v New Yorku, kde bola prítomná naša zakladateľka Anna Halpine. Táto konferencia nadväzovala na tú z Káhiry o populácii a rozvoji v roku 1994. Prehodnocovali sa dosiahnuté výsledky a hovorilo sa o zámeroch a víziách a o konkrétnych cieľoch. Prítomná tam bola aj istá skupina mladých ľudí s názvom Youth Cockers, ktorí tvrdili, že zastupujú mladých ľudí sveta. V ich vystúpení na tzv. obhajobu potrieb mládeže sveta požadovali status umelého potratu ako ľudského práva, zavedenie sexuálnych práv pre deti a zrušenie rodičovských práv. Vtedy vystúpila Anna Halpine s tým, že títo ľudia vôbec nezastupujú mládež sveta a nie sú žiadnymi obrancami potrieb mladých, ale práve naopak. Jej propagácia na zasadnutí kolovala v podobe malého ružového letáku, na ktorom jasne a presvedčivo uvádzala skutočné potreby tohto sveta, ktoré treba bezodkladne riešiť, ako prístup k zdravotnej starostlivosti, k životodarným zdrojom, vzdelaniu a podobne. Toto jej počínanie oslovilo delegátov OSN, ktorí ju požiadali, aby založila autentické hnutie reprezentujúce mladých sveta.

Dnes máme naprieč celým svetom 6 kontinentálnych kancelárií. V New Yorku pôsobí centrála a kancelária pre severnú Ameriku, v Mexiku pre Latinskú Ameriku, v Nairobi pre Afriku, v Bruseli pre Európu, v Libanone pre Blízky Východ a severnú Afriku a na Filipínach sa nachádza naše zastúpenie pre Áziu a Pacifik. Ja ako riaditeľ kancelárie v Bruseli koordinujem rôzne národné projekty jednotlivých európskych krajín. Naše zameranie a to, za čo sa zasadujeme, je ľudská dôstojnosť komplexne, a to od počatia po prirodzenú smrť človeka. Hájime zdravý a prirodzený integrálny rozvoj ľudskej bytosti, ktorý nie je v súlade s tzv. udržateľným rozvojom v rámci dokumentov OSN, ktoré neberú do úvahy človeka so všetkými jeho stránkami a potrebami. Obhajujeme teda jasne kultúru života v nevyhnutnom zdravom prirodzenom rodinnom prostredí pre každého. Naše úsilie je zakotvené v charte a

možno ho podporiť svojím podpisom, a tak sa osobne zasadiť na európskej aj celosvetovej úrovni za hodnoty, v ktoré veríme. Naša práca sa sústreďí do troch hlavných oblastí, a to ochrany, vzdelávania a kultúry. V rámci našej pôsobnosti sme aktívni pri OSN, Organizácii amerických štátov, pri Európskej komisii, Rade Európy a v Európskom parlamente. Neustále sa snažíme ovplyvňovať prijímané rozhodnutia prepracovanými protiargumentmi a konkrétnymi návrhmi. Môj kolega, vedúci advokácie, je neustále prítomný v EP, kde úzko spolupracuje aj so slovenskými europoslancami. V smerovaní za ochranu života sa mnohostranne podieľame na boji proti potratovosti, eutanázii, ochoreniu AIDS, na poli sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti, materskej starostlivosti, slobody svedomia, surogačných metód a iných.

Jednou z hlavných tém je práve sexuálne a reprodukčné zdravie a vývoj tejto problematiky v EÚ, v ktorej je na medzinárodnej úrovni presadzovaný cieľ zahrnúť do tejto kategórie zdravotnej starostlivosti potraty financované zo spoločných prostriedkov. V rámci európskych smerníc je jeden z najnovších príspevkov z decembra 2017, kedy sa vyhodnocovala výročná správa o stave demokracie a dodržiavania ľudských práva vo svete za rok 2016. Postoj EÚ bol typicky všeobecný až na dve obmeny, ktoré sa pridali do výsledného dokumentu na poslednú chvíľu na návrh skupiny europoslancov zo sociálnych demokratov a zelených. Ide o zmeny 60a a 60b, kde je formulovaný garantovaný prístup k tzv. bezpečným potratovým službám v rámci sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti s tzv. cieľom chrániť a zachraňovať ľudský život. Argumentovali ochranou žien a obmedzením úmrtnosti novorodencov. Ďalšia časť pridanej zmeny obsahovala podnet odsúdiť časté porušovanie práv s tým súvisiacich a zákaz odmietnuť prístup k potratovým službám a prostriedkom na európskej úrovni. Ide o zjavné úplné zneužitie a prevrátenie terminológie prijatých medzinárodne záväzných smerníc z konferencie v Káhire v roku 1994, kde bola prvý raz kategorizovaná problematika sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti, ktorá nahradila dovtedy používanú terminológiu populačnej kontroly. Prijatý záver tejto konferencie odkazuje na umelý potrat, tak ako je uvedený v §85, kde sa uvádza, že tento nemôže byť v žiadnom prípade prvkom prirodzeného plánovania rodičovstva, pričom vlády by mali obmedziť a postupne úplne odstrániť prístup k potratovým službám. Ďalej sa uvádza, že tam, kde je umelý potrat povolený, musí byť bezpečný. Týmto sa teda EÚ zaviazala, že nemôže zasahovať do legislatív jednotlivých krajín, hoci môže nariadiť niektoré prvky, ktoré treba nevyhnutne dodržiavať. To, čo sa presadzuje v súčasnosti na medzinárodnej úrovni nekontrolovaným prispôbovaním si pojmov v smerniciach, je úplne opačný postoj, ktorý je v zásadnom rozpore so záväznými závermi z Káhiry. Súčasný ideologický tendencie

a dokumenty EÚ jasne presadzujú cieľ legalizovať tzv. bezpečný umelý potrat, i keď umelý potrat bol bezpodmienečne záväzne odmietnutý. A bezpečnosť bola nariadená len tam, kde už bol povolený, pokiaľ nie je ešte zrušený a zakázaný, a teda akékoľvek nariadenie pre jednotlivé krajiny založené na tomto úsilí EÚ je definitívne protizakonné. Jediný medzinárodne záväzný dokument je ten zo zasadania v Káhire.

Iný podnet, ktorý bol podaný v tejto veci, bol návrh odsúdiť americký dokument, tzv. Mexico City nariadenie, Ronalda Reagana z roku 1986, ktorým sa zakázalo financovanie akýchkoľvek služieb súvisiacich s umelými potratmi z amerických podporných fondov pre tretie krajiny. Všetci nasledujúci prezidenti USA buď potvrdzujú alebo rušia toto nariadenie. Donald Trump tento zákon samozrejme ďalej potvrdil. Organizácie, ktoré dostanú americké peniaze ani nemôžu hovoriť v prospech umelého potratu.

V poslednom čase krajiny ako Kanada, Belgicko, Holandsko, Švédsko a iné organizovali konferenciu s názvom *Ona sa rozhodne*, kde sa presadzovali zámery povinne financovať umelé potraty v jednotlivých krajinách. Isté skupiny v rámci európskeho priestoru sa snažia takto presadzovať tzv. náhradu vo financovaní z európskych zdrojov, pričom ide o reálne čiastky na tieto účely až vo výške 1,5 mld eur len pre jednotlivé organizácie. Mnohé takéto návrhy, ktoré sú v úplnom rozpore so spomínanými záväzkami z Káhiry, takto prechádzajú v EP vďaka poslancom, ktorí buď ani nemajú poznanie problematiky, alebo odsúhlasia celé návrhy napriek tomu, že s ich zásadnými časťami nesúhlasia.

V súvislosti s tým sme podávali aj podnety v Rade Európy vo veci surrogačných metód a paliatívnej starostlivosti. V roku 2016 bol istým belgickým poslancom predložený návrh na legalizáciu metód náhradného materstva. Podobne sa objavujú aj tendencie obsiahnuť eutanáziu ako integrálny prvok paliatívnej starostlivosti. Toto je jedna z ďalších významných oblastí, do ktorých WYA zasahuje a ktoré sa usilujeme argumentačne vysvetliť. Tieto otázky pravdepodobne prídu v blízkej dobe aj na Slovensko. Pre zhrnutie našej pôsobnosti – zasadzujeme sa v celom tzv. procesnom cykle. Vypracovanie nejakého nariadenia vzniká z konkrétnych návrhov a podnetov, tie sa premietnu do záväzných dokumentov, ktoré treba uplatniť v praxi, na čo sa vyčleňujú isté financie, o ktoré sa organizácie uchádzajú, a tie sa zasa použijú tiež na tvorbu nových programov potrebných v prvotnej fáze ďalšieho legislatívneho procesu. Ide o to, mať významný podiel vo všetkých etapách týchto procesov.

Z konkrétnych tém je ďalšou našou aktuálnou oblasťou sexuálna výchova detí. Rôzne kresťanské inštitúcie sa samozrejme angažujú v boji proti ideológii, ktorá sa pretláča, avšak treba vypracovávať konkrétne programy, ktorými vieme spoľahlivo a presvedčivo predostrieť našu víziu zdravej spoločnosti. Ide nám o reálnu alternatívu s novým inovatívnym prístupom

v tejto oblasti. V rámci USA sú aktuálne dva väčšie granty pre oblasť sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti, o ktoré sa uchádzame s našim programom FEMM (Fertility and Education Medical Management), v ktorom sa namiesto sexuálnej stránky zameriavame na antropologické poznanie pre deti s potrebnými otázkami o ľudskej dôstojnosti a pravej slobody, a zodpovednosti voči sebe i druhým. Z názorných video ukážok jasne vyplýva, ako sa deti prirodzene učia chápať, kto sú a aké sú ich práva a povinnosti, aké je dôležité vnímať a počúvať druhého, a správať sa k nemu s úctou. Deti v našom programe sami hovoria, ako prirodzene objavujú seba, čo je skutočne v nich, učia sa chápať druhých, ako sa stávať lepšími, učia sa novým dobrým veciam, z ktorých majú radosť, pretože vidia prínos a nevyhnutnosť mať rád a spoločne sa zasadzovať za dobro všetkých. Takto dosahujeme výnimočnosť aj tým, že deťom hovoríme, prečo je to potrebné, ako rozlíšiť dobro a aké sú následky našich konaní. V neskoršom veku ponúkame formáciu k zodpovednému sexuálnemu správaniu, hormonálnym zmenám, plodnosti a iné. Z EÚ plynú hlasy o tzv. nedostatočnej alebo zanedbanej ponuke antikoncepčných prostriedkov, pričom väčšina žien jasne hovorí, že také niečo nepotrebuje a nechce. My učíme, ako správne a komplexne vnímať plodnosť vo vzťahu k rôznym faktorom, a aká je zodpovedná zdravotná starostlivosť v spolupráci s fundovanými medicínskymi odborníkmi. Odmietame tendencie nájsť si na všetko rýchly a jednoduchý umelý prostriedok, ktorý nerieši problém, ale možno až dôsledky, a aj to len čiastočne, a prezentujeme pravé dôvody. Takisto trénujeme lektorov našich programov a zdravotnícky manažment. Tento náš systém pokrýva komplexné zdravotné služby v rámci zdravotných kliník podporené aj softvérovými aplikáciami. Vždy zdôrazňujeme potrebu spoločného prístupu a jednotnej akcie, a to nielen po sieti, treba tvoriť skutočné spoločenstvo, pretože len spoločne môžeme zmeniť svet k lepšiemu. Usilujeme sa preniknúť aj do nových krajín a v blízkom čase, chceme otvoriť našu pobočku aj na Slovensku.

Právo a ochrana života: skúsenosti s prezentáciou témy na VŠ

Autor: JUDr. Martin Píry, PhD.

Téma príspevku právo na život a vzdelávanie, resp. presnejšie komunikácia tejto témy s budúcimi právnikmi, je témou, ktorá zahŕňa niekoľko častí. Na úvod treba diskutovať o otázke hodnotovej výbavy, potom o problematike tejto otázky vo výučbe na právnických fakultách a v samotnom práve.

Hodnota života je otázka, ktorá nie je jednofarebná, tvorí pestrú zmes interakcií naprieč reálnymi vzťahmi, v ktorých sa vyskytuje jednotlivec. Jedným z podstatných rozmerov tejto otázky je téma prirodzeného ľudského rešpektu jedného k druhému – ako základný predpoklad ďalšej nadstavby. V tomto kontexte teda hovoríme o hodnotovej výbave každého jednotlivca. Dovoľte mi aj istú mieru kritiky voči spoločnosti ako takej. Ťažko možno uveriť potrebe ochrany života pred narodením, ak sa spoločnosť vo svojich postojoch chová necitlivo, surovo a cynicky k životu po narodení. Musím spomenúť príklad, ktorý je na Slovensku známy, a to príklad utečencov z dodávky smrti, kde bolo niekoľko ľudí *de facto* „uvarených“ za živa. Namiesto pohoršenia a hrôzy, ktorú mala vyvolať takáto udalosť, sme boli svedkami veľkej zábavy z osudu týchto ľudí na slovenskom internete. Išlo skutočne o mrazivé reakcie plné cynizmu a vulgarizmu. Ale rovnako mrazivé bolo neodmietnutie tohto cynizmu. Rovnako mrazivé sú aj vľajky, ktoré si často dávame do profilov na sociálnej sieti, ak sa tragédia alebo teroristický čin odohral v centrách európskych štátov, ale zdá sa, že rovnaké tragédie v oblasti blízkeho východu nás nechávajú chladných. Selektívna spravodlivosť v našom myslení je základ pre stratu hodnôt v našej spoločnosti a vzniku temnoty, ktorá je len odzrkadlením. Akademicky, ak je to možné, neraz diskutujem so študentami o týchto témach. Mladý človek odhaľuje tento dvojaký meter a zdanie, akoby ľudský život nemal rovnakú hodnotu. Ten v Paríži sa zdá byť hodnotnejší ako ten v dodávke smrti alebo v sýrskom Afrine?

Tento príklad sa netýka práva, ale je pre právo dôležitý, lebo naše mlčanie alebo dokonca cynizmus v otázke tzv. rozdielnej hodnoty ľudského života sa stáva psychologickým poľom, v ktorom vibruje morálny relativizmus a ospravedľňovanie aj tých najťažších zločinov. Ťažké je baviť sa o práve, ak má spoločnosť niekde v hĺbke svojho podvedomia zakódovaný hodnotový relativizmus v otázke ľudského života.

Takéto hodnotové vákuum sa potom pretaví do noriem a do práva spoločnosti. Aj najhlúpejší

zákon je „v pohode“, ak ho ako hlúpy označuje väčšina obyvateľov. Horšie je, ak právne normy obsahujúce zákerné a skryté ustanovenia sa stávajú akceptovateľné dokonca právnickou odbornou verejnosťou. Preto chcem zvýrazniť potrebu etablovania diskusie o hodnotách ľudského života a hodnotách celkovo prirodzeného práva v kruhoch právnických fakúlt alebo odbornej verejnosti. Potreba takejto diskusie je predovšetkým determinovaná tým, že len právo dokáže rozhodujúcim spôsobom zmeniť aspoň základné tendencie, ktoré dnes máme ako spoločnosť v otázke hodnoty života. Dnešný svet ponúka spoločnosti mnohé rýchle riešenia spoločenských problémov. Nedostatok pracovných síl dopĺňa riadenou migráciou, chudobu právom na potrat, neplodnosť alebo objektívnu neschopnosť u párov rovnakého pohlavia možnosťou kúpiť si dieťa. Naša hodnotová strana sveta akoby len veľmi ťažko hľadala odpoveď pre spoločnosť na tieto výzvy.

Spoločnosť však nie je zložená len z veriacich a úprimne žijúcich katolíkov. Spolu s nami ju tvoria ateisti, židia, ľudia rôznych vier a svetonázorov ako hodnotových orientácií. Pre nich sme povinní dať odpoveď na spomenuté otázky. A ticho alebo mlčanie nie je odpoveď. Ľudia a organizácie, ktoré nezdieľajú rovnaké hodnoty ako my, ale naopak úplne antagonistické, vyzerajú, že majú „navrch“, zdajú sa erudovanejší. V televíznych diskusiách sú veľmi dobre pripravení, poznajú fakty a vedia ich odkomunikovať na slušnej úrovni. Naopak naša argumentácia sa nie vždy opiera o jasné, a aj pre ateistov alebo inovercov pochopiteľné a uchopiteľné fakty. Skutočnosť autenticity našej pravdy ako metafyzického základu celého prirodzeného práva nás nezbaňuje povinnosti vedieť odkomunikovať túto pravdu aj ľuďom s iným presvedčením, ktorí neuznávajú teologický prameň našej etiky. Preto s pokorou holubice, ale aj múdrosťou hada, by sme mali byť schopní presvedčiť o univerzálnych hodnotách prirodzeného práva aj tieto skupiny. Právo na život a s tým spojené práva na život spoločnosti ako celku, inak povedané otázka reprodukčnej rodiny, sú požiadavky, na ktorých musíme trvať. Dôvodom je jednoduchý racionalistický základ nášho presvedčenia – istá forma Kantovho imperatívu. Opak tejto zásady hodnoty života a jeho dôstojnosti sme tu už totiž mali a vieme veľmi dobre, že stál milióny životov v koncentrákoch a vo vojne.

Pri štúdiu práva je toto jedna z hlavných príčin, prečo je potrebné etablovať katolícky názor (sociálnu náuku v širšom slova zmysle) na spoločnosť v rámci existujúcej siete právnických fakúlt. Ján Pavol II. povedal, že prirodzené právo, ktoré ako hovorí apoštol Pavol je zakorenené v každom človeku, je práve prostriedkom pre komunikáciu aj rôznych vierovyznaní aj s ľuďmi bez vyznania. Prirodzené právo má byť symbolickým mostom, po ktorom prejdú generácie nových právnikov smerom k presadzovaniu hodnôt dôstojnosti života v politike, práve a súdnictve.

Študent práva má dnes veľmi „kusé“ a okrajové informácie o tejto veľkej téme. V mene komercializácie práva sa filozofia a etika dostáva na bočnú koľaj a všadeprítomná povrchnosť a bezobsažnosť sa, žiaľ, prejavuje aj na akademickej pôde. Jeden zo základných predmetov na právnickej fakulte – teória práva – je len v minimálnej, parciálnej časti orientovaný na tému etiky a prirodzeného práva. Veľmi okrajovo a zväčša úplne ignorujúc kresťanské korene sa táto téma ešte vyskytuje v otázke ľudských práv a slobôd.

Pre porovnanie, Spojené štáty americké a jedna z najslávnejších univerzít sveta – Harvard – ponúka ako súčasť výučby na právnickej fakulte katolícku sociálnu náuku. Možno aj tu treba hľadať dôvod, prečo je v USA sudcom Najvyššieho súdu Neil Gorsuch, známy nekompromisným postojom k životu a hodnote života. Mimochodom, ide o jedného z mála rímskych katolíkov na tomto najvyššom justičnom poste. Ak si prečítate jeho knihu o budúcnosti eutanázie a samovraždy, pochopíte, že okrem hodnotového vybavenia ide o veľmi vzdelaného človeka, argumentačne na špičkovej úrovni. V tejto knihe vidieť použitú metódu, ktorá sa zdá cudzia pre naše končiny. Autor vymenúva argumenty proti ochrane života, názory za potraty, eutanáziu a asistovanú samovraždu a nemá problém sa s nimi špičkovito argumentačne vyrovnáť. Gorsuch je známy ako praktizujúci kresťan a zdá sa, že plne napĺňa svojím životom biblickú zásadu: „Cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je božie“. Jeho argumentácia v prospech ochrany života totiž obstojí aj v najracionálnejšej a najsekulárnejšej diskusii. Slovensko a Európa veľmi potrebuje vlastných gorsuchov a potrebuje, aby prenikla ich hodnotová výbava do prostredia práva, ale aj právnej vedy.

Marginalizácia prirodzeného práva vzbudzuje smútok ešte viac z dôvodu, že sme na európskom kontinente so živou skúsenosťou so zákonmi, v ktorých „zákonodarný zbor mohol všetko“. Myslím na nacistické zákony a ich následné anulovanie norimberským tribunálom a nemeckým ústavným súdom. V Európe máme napokon slušné morálno-právne základy pre presadenie hodnôt, o ktorých hovorím, no zdá sa, že právna veda tieto témy ignoruje. Právna veda je pritom dôležitý aspekt. Lebo „to, čo sa v priestore právnej vedy a teórie dostatočne odkomunikuje, akceptuje a tak povediac obyčajovo uzná, sa stáva súčasťou učebníc pre právnikov“. To, čo študenti práva uznajú ako fakt, sa neskôr stáva faktom v rozhodovaní súdov, predovšetkým v rámci európskeho systému ústavných súdov. Táto možno jednoduchá rovnica má praktické rozmery. Prvým je skutočnosť sudcovskej tvorby alebo interpretácie práva. Národný parlament môže prijať čokoľvek, no v konečnom dôsledku rozhoduje európsky súd pre ľudské práva. Potrat má v americkom práve meno Roe vs. Wade a v európskom Patton vs. UK alebo Vo vs. Francúzsko. Druhým je racionálna skutočnosť, že kvalitná veda prináša do prostredia vysokých škôl finančné prostriedky a tie sú najlepším

argumentom pre akceptáciu výuky istých predmetov. Ak katolícke sociálne učenie v práve ako hypotetický predmet prinesie niektorej fakulte práva body za vedu v podobe rešpektovaných publikácií, ktorá fakulta by takúto ponuku odmietla? Výučba podobných predmetov môže zasa koncentrovať hodnotovo rovnaké skupiny študentov a vytvoriť prostredie, ktoré bude istou mierou nádeje do budúcnosti.

Bez takýchto formálnych/neformálnych študentských skupín na právnických fakultách sa naša spoločnosť môže rútiť do tragických období. Osobne som sa zúčastnil na mnohých medzinárodných právnických konferenciách doma aj v zahraničí. Priestor, ktorý som spomínal a ktorý sme „vyprázdnili“, dnes však naplno využívajú ľavicové progresivistické názorové skupiny. A tak dnes vidíme témy vedeckého bádania ako transhumanizmus, relativizácia osoby, potreba surogátnych zmlúv a podobne. Tento stav je alarmujúci, ak berieme do úvahy fakt, že vychovávame budúcich sudcov, prokurátorov alebo advokátov. S tým súvisí selektívny výber informácií a objektívnych faktov, ktoré sa zdá, že implikujú priamo súčasný vývoj. Priemerný študent práva povie, že ľudské práva majú svoj koreň niekde v období francúzskej revolúcie, maximálne od vyhlásenia nezávislosti USA. Veľký poklad v učení španielskych scholastikov zo 16. storočia je neznámy ako pre právnu vedu, tak aj pre výučbu. Pripomeniem, že v dôsledku objavenia Ameriky vznikla potreba vysporiadať sa s otázkou, kto sú právne indiáni. Podľa rímsko-právnej okupačnej doktríny vec, ktorá nepatrí žiadnej slobodnej osobe je toho, kto ju nájde. A v tomto prípade hovoríme o pôde, zlate a majetku indiánov. Na požiadavku cisára Karola V. a na základe učenia Tomáša Akvinského prvýkrát v dejinách bola Francescom Vittorinom sformulovaná zásada, že každý človek je osobou a ako taký sa rodí slobodný a rovný. Táto zásada bola neskôr inšpiráciou pre deklaráciu nezávislosti USA v známej vete „...všetci ľudia boli stvorení ako rovní...“. Ani moderné znenie tejto vety vo vtedy asi najrozsiahlejšom dokumente o ľudských právach – encyklike Jána XXIII. *Pacem in terris* – nie je všeobecne známe. Tak sa v spoločnosti relatívne ľahko udomácňuje argument, že dobré a pokrokové je len to, čo je ľavicové a progresivistické, zaostalé a nehumánne je všetko katolícke a kresťanské.

Čo to spôsobuje? Podľa teórie Petra Singera je právna subjektivita osoby závislá na schopnosti morálnej autonómie a sebaujadrenia sa. Takto komplikovane formulovaná doktrína znamená však v podstate jediné: osoba má plnú právnu ochranu len vtedy, ak je schopná morálneho úsudku a sebaujadrenia. Teda dieťa do istého veku by malo byť aj v otázke života a smrti v plnej dispozícii rodičov. Rovnako aj ľudia s istými diagnózami, napríklad s Alzheimerom. Táto doktrinálna pôda pre infanticídu a obchodovanie s deťmi nie je vôbec futuristické démonické peklo. Presne podľa tejto argumentačnej základne dnes

funguje celý rad štátov: Kalifornia, Veľká Británia, Ukrajina, India a ďalšie, ktoré pripúšťajú možnosť kúpiť si dieťa v podobe tzv. surrogátnej zmluvy za odplatu. Dokonca súčasťou tohto právneho aktu je aj právo na poškodenia, teda právo vrátiť dieťa, ak nemá predpokladané kvality. Dieťa čiže „menej osoba“ sa tak stáva predmetom obchodovania podobne ako auto alebo byt. Pre laikov tento vývoj často ostáva skrytý, lebo je maskovaný komplikovanými teóriami.

Zo skúseností vyplýva, že názorové pole v odbornom právnom svete podporujúce tieto názory je prítomné aj na Slovensku. Neraz som počul, že surrogácia je právne v poriadku, keďže sme viazaní Štrasburgom, a teda aj rozhodnutím Paton vs. UK, ktoré potvrdilo explicitne právo na potrat. Rovnako ako rozhodnutie Labassee vs. Francúzsko Európskeho súdneho dvora, ktoré priznáva legitimitu vzťahom kupujúcim dieťa, v podobe uznania rodného listu takéhoto dieťaťa. V tomto rozhodnutí sa na základe najlepšieho záujmu dieťaťa legitimizoval akt surrogácie uznaním rodičovského listu. Neuznáva sa síce sama surrogácia ani odplatosť zmluvy, ktorou sa objektívizuje dieťa, ale ak bolo dieťa narodené mimo územia Francúzska na základe surrogácie, francúzske úrady ho uznajú.

Pomenovať základné tendencie a problémy v práve a právnej vede sa mi zdá mimoriadne závažné. Kvalitná generácia právnikov s odvahou chrániť hodnoty je dnes viac než nutná. Základným princípom, na ktorom musíme trvať voči všetkým, aj ľuďom bez vyznania, je zásada, že ľudské práva každej osoby, teda každého človeka, sa neudeľujú, ale uznávajú, a že osoba, teda človek, nikdy nemôže byť predmetom dispozície iného človeka ako prostriedok. Túto zásadu by sme mali vysvetľovať, učiť a hlásať pri všetkých príležitostiach ako kategorický imperatív prežitia spoločnosti. Samozrejme, na to je potrebné, aby aj aktivisti bez právnického alebo teologického vzdelania mali vedomosti aj z práva, aj istú faktografickú výbavu sociálneho učenia pápežov a súvisiacej histórie. Ak dnes Singer a jemu podobní hovoria o nekvalitnom alebo menej kvalitnom živote, musí to v nás upriamiť pozornosť aj na niektoré historické skúsenosti. Najmä keď tieto sú v podstate ľahšie odkomunikovateľné ako metafyzické alebo teologické rozmery danej témy. Napríklad Pius XI. veľmi intenzívne upozorňoval na tieto skutočnosti v encyklike *Casti connubii* v podobe odmietnutia eugeniky. Teda spochybnenia rovnosti všetkých osôb hľadaním spôsobov ako „vyšľachtit“ dokonalý (v očiach ľudí dokonalý) druh človeka. Tri roky po vydaní encykliky nacistické Nemecko prijalo tzv. eugenické zákony o čistote krvi a začalo s vyvražďovaním menej hodnotných životov. Toto je skutočne rozmer, ktorý treba nahlas hovoriť, lebo aj vtedy aj dnes sa tieto strašné veci diali pod falošnou vlajkou úzkostlivo sa vyhýbajúc tomu jedinému slovu, ktoré charakterizuje celú skutočnosť, a tou je vražda.

Podobný apel je však možný len v prostredí vecného a konštruktívneho dialógu, ktorého základom je rozlišovať, čo je Božie a čo cisárovo. Treba zvýrazniť častý omyl; úlohou politiky a práva nie je nahrádzať kňaza v spovednici. Mnohokrát sa potom zlievajú témy a otázky, čoho následkom nastáva nepochopenie, zosmiešňovanie a vulgarizácia. Popri veľmi dôležitej sociálnej činnosti, za ktorú patrí obrovská vďaka všetkým, argumentačná a vecná príprava a zameranie na etablovanie hodnôt na právnických fakultách by malo byť druhou najväčšou prioritou.

Osobitne treba zvýrazniť túto potrebu vzhľadom na tendencie užšej integrácie našej krajiny do EÚ. Dnes sme svedkami toho, že máme strach z európskeho spoločenstva, lebo sa bojíme o naše hodnoty. Odmietame tento spoločný dom, lebo v ňom vidíme nebezpečie, ktoré do našich tradičných dedín a miest môže priniesť „démon gender ideológie“ a podobne. Preto, ak sa rozprávam s mnohými katolíckymi a kresťanmi, ich častý postoj je utiecť z „európskeho jarma“. Zamyslime sa však nad slovami Jána Pavla II. o osobitnej úlohe Slovenska a Slovákov. Možno našou úlohou je práve v justičných orgánoch Európskej únie a dohovoru presadzovať hodnoty prirodzeného práva vrátane najposvätejšej hodnoty života. Chápem, že je to ťažký a dlhotrvajúci proces, v ktorom sme svedkami nerovnosti zbraní. No aj malá krajina môže urobiť veľké dielo v tejto oblasti.

Použitá literatúra :

ALEXY, R. 2009 Pojem a platnosť práva , Bratislava.: Kalligram, ISBN 978-80-8101-062-0

GORSUCH, M, N. 2006: The Future of assisted suicide and euthanasia Princeton New Jersey: Princeton University Press S. 159 ISBN 978-0-691-12458-2.

SINGER, P. 1993: Practical Ethics. New York : Cambridge University Press, ISBN 05-214-3971-Xn.

URAM, Jozef. 2012. Ľudská osoba ako substanciálne bytie a dôvod jej absolútnej hodnoty. Nové horizonty: časopis pre teológiu, kultúru a spoločnosť

Ochrana života vo vzdelávaní medikov

Autori: MUDr. Jana Trizuljaková, PhD., RNDr. Eva Hanušovská, CSc.

Medicína oddávna stojí na dvoch pilieroch. Okrem stránky *vedeckej* má aj stránku *humanistickú*, ľudskú, morálnu, ktorá sa zrkadlí vo vzťahu lekár - pacient. Úlohou medicíny bolo priniesť chorému predovšetkým prospech, predchádzať chorobám, liečiť podľa aktuálnych možností a poznatkov, vyliečiť, chrániť, zbaviť fyzického utrpenia a ťažkostí, tíšiť bolesť. Od svojich antických počiatkov sa medicína a filozofia stretávajú. Pretínajú sa v etickej reflexii a to napriek rozdielnosti východísk, prístupov, cieľov a metodológie. Boli to predovšetkým Hippokrates a Galénos, u ktorých vnímanie medicíny úzko súviselo s filozofiou, ktorí hlboko ovplyvnili medicínu až do dnešných dní a v prístupe k chorým akcentovali ľudskosť.¹ Latku kritérií pomoci chorému a ochranu života postavili veľmi vysoko, ako aj samotný etický ideál medicíny. Z dávnych čias sa zachoval sformulovaný v známej *Hippokratovej prísaha*.²

Prisahám pri Apolónovi, bohovi lekárstva, pri Aeskulapovi, Hygiei a Panacei, aj pri všetkých bohoch a bohyniach, a dovolávam sa ich svedectva, že túto prísahu a tieto záväzky budem podľa svojich síl a svedomia riadne dodržiavať: Svojho učiteľa v tomto umení si budem rovnako ctíť ako vlastných rodičov a vďačne mu ponúknem všetko potrebné, ak si to vyžiada nutnosť. Jeho potomkov budem pokladať za vlastných bratov a keď sa budú chcieť vyučiť tomuto umeniu, vyučím ich bez nárokov na odmenu a zaviazanosti. Umožním svojim synom aj potomkom svojho učiteľa, po osvojení si profesie a zaviazaní sa touto prísahou, aby sa zúčastňovali na mojich prednáškach, poradách a vedeckých podujatiach. Ale nikomu inému. Spôsob svojho života zasväťím podľa vlastných síl a svedomia úžitku chorých a budem ich chrániť pred krivdou a svojvoľným bezprávím. Nedám sa uprosiť na podanie smrtiaceho lieku, ani to neporadím. Nijakej žene nepodám prostriedok na vyhnutie plodu. Svoj život a svoje umenie budem chrániť v čistote a posvätnosti. Sám nebudem operovať kamene, ale ponechám to tým, ktorých je to živnosťou. Ak vkročím do niektorého domu, tak len pre potrebu pacienta a budem sa vyhýbať svojvoľnému bezprávniu a inému ublíženiu, taktiež chůťkam po ženách a mužoch slobodných alebo otrokoch. Ak niečo uvidím alebo počujem pri liečení aj mimo lekárskej starostlivosti o živote ľudí, čo by sa nemalo prezradiť, udržím v tajnosti. Ak túto prísahu dodržím a nezradím, nech mám úspechy v svojom umení a úctu u všetkých ľudí. Ak túto prísahu poruším a zneuctím, nech ma postihne pravý opak.

Ciele medicíny a ich ohrozenie

Úlohou medicíny od počiatku bolo chrániť ľudský život vo všetkých jeho etapách a poskytovať medicínsku starostlivosť chorým v atmosfére empatie a dôvery. Obrovským paradoxom dnešnej doby je ohrozenie pôvodných cieľov. Pôvodné ciele medicíny sa relativizujú a spochybňujú. Ich moderné výklady ukrývajú v sebe možnosť jej zneužitia či nevhodného využitia. Stávame sa svedkami zahmlievania a prekrývania pôvodných

---

¹ KUŘE J., PETRU M. a kol. Filozofie medicíny v českých zemích. Praha/Kroměříž: Stanislav Juhaňák – TRITON, 2015, ISBN 978-80-7387-972-3, s. 9

² TRIZULJAKOVÁ J. a kol. Medicínska etika – Vybrané kapitoly/1. časť. Bratislava: UK 2016, s. 200.

deklarovaných cieľov, prípadne až odklonu od nich.³ Tretie tisícročie tak zaznamenáva výraznú zmenu základnej paradigmy medicíny vo vzťahu k samotnému životu. Kým v minulosti sa považoval život každého človeka za najvyššiu hodnotu, v súčasnosti badať rehierarchizáciu hodnôt. Na prvé miesto so stále väčšou razanciou vystupuje individuálna sloboda človeka. Dôsledok tejto zmeny pozorovať predovšetkým vo vzťahu lekára a pacienta, vo vzrastajúcej nedôvere voči lekárom aj celému zdravotníckemu systému.⁴ Skutočnosť, že jeden z primárnych cieľov medicíny sa zdá byť ohrozený, súvisí s tým, ako je v súčasnosti vnímaná samotná medicína a taktiež ako súčasná medicína vníma samotného človeka.

Čím je medicína dnes? Ako vníma medicína dnešného človeka? Kto/čo je to človek? A tak konflikty a otázky, ktoré sa objavujú v medicíne a lekárskej/medicínskej etike, nie sú vo svojej podstate ani tak konfliktami medzi riešeniami jednotlivých sporných situácií, ako konfliktami medzi jednotlivými vnímaniami a postojmi k samotnému človeku a otázkami o ňom samom. Človek ako stroj? Človek ako suverénny zákazník? Človek ako atomistický jednotlivec? Človek ako (vše)mocný? Človek ako zraniteľný, krehký alebo odkázaný? Transformácia medicíny na biomedicínu, infomedicínu, patologizácia človeka a jeho „medikalizácia“, rozčlenenie ľudského života na jeho jednotlivé fázy, ich rozdielne vnímanie, ako aj rozdielne vnímanie samotnej ľudskej bytosti, paradoxy dehumanizovanej medicíny (v minulosti heroickej, dnes defenzívnej, depersonalizovanej a pre zmenu usilujúcej sa stať medicínou personalizovanou), predstavujú celkom novú situáciu, v ktorej sme sa v 21. storočí ocitli. Existujú teda hlbšie, zásadné otázky, tematizujúce samotné antropologické, epistemologické a ontologické predpoklady medicíny.⁵

V diskusiách o morálnych dilemách a etických otázkach, ktoré sa objavujú v súvislosti s technologickým rozvojom medicíny, vnímame preto ako čoraz potrebné pripomínať zásadné charakteristiky medicíny, ako je jej povaha a ciele. Ide o kľúčové aspekty, ktoré je potrebné poslucháčom opakovane pripomínať, pretože sú jadrom ich profesie a charakterizujú jej zmysel. Pripomeňme si tradičné ciele medicíny:

Patrí k nim:

1. prevencia chorôb a poranení, podpora a udržanie zdravia;
2. úľava od bolesti a ťažkostí, ktoré choroba prináša, starostlivosť o chorých, ich vyliečenie a liečba tých, ktorých úplne vyliečiť nie je možné;

---

³ CALLAHAN D. Ciele medicíny. Hľadání nových priorit. Závěreční zpráva mezinárodního multicentrického výzkumního projektu. Med. Etika Bioet., 1997; 4(1):3-20

⁴ TRIZULJAKOVÁ J. Etické otázky v riadení zdravotníctva. In OZOROVSKÝ V a VOJTEKOVÁ I. et al. Zdravotnícky manažment a financovanie. Bratislava: Wolters Kluwer 2016, s. 92-97.

⁵ KUŘE J., PETRU M. a kol. Filozofie medicíny v českých zemích. Praha: Stanislav Juhaňák – TRITON 2015, s. 11.

3. odvracať predčasnú smrť a zabezpečiť pokojné umieranie.⁶

Nevyhnutnosť potreby edukácie

Bežné morálne úvahy sú často dostatočné pre každodenné rozhodovanie vo veciach morálky. Ako nedostatočné sa ukazujú v konfrontácii s novými problémami, ktoré vznikajú v oblasti vedeckého a technického rozvoja medicíny. Klinická prax je mívajúce pole etických výziev. Najmä v posledných rokoch sa stáva etická reflexia v medicíne čoraz zložitejšou v dôsledku akcelerujúceho vedeckého pokroku, ktorý stavia lekárov pred bezprecedentné etické dilemy. Aj vzhľadom na to, vo svete existuje všeobecná zhoda, že špecifické formy „školenia“ v oblasti etiky sú nevyhnutné na to, aby lekári dokázali čeliť vznikajúcim problémom a dilemám, pred ktoré ich veda, výskum a medicínska prax stavia. Poskytnúť budúcim lekárom určitý prehľad v danej oblasti, informácie, ako aj koncepčné nástroje, potrebné na rozvíjanie etického uvažovania za účelom riešenia a vyriešenia problémov a dilem, sa usiluje aj Lekárska fakulta Univerzity Komenského (LF UK) v Bratislave. *Medicínska etika* ako nový výučbový predmet sa na LF UK etabloval v akademickom roku 1992/1993.

K jeho hlavným cieľom patrí:

- stimulovať morálnu predstavivosť poslucháčov a smerovať ich k tomu, aby porozumeli morálnemu rozmeru lekárskej praxe;
- pomôcť poslucháčom identifikovať etické problémy, aby ich dokázali odlíšiť od iných (odborných a legislatívnych);
- rozvíjať analytické schopnosti študentov, ktoré im umožnia vyrovnávať sa s etickými problémami a používať pri tom vhodné metódy a prostriedky;
- vyvolať pocit morálnej povinnosti a osobnej zodpovednosti, pomôcť pri formovaní vlastnej hodnotovej orientácie;
- uvedomovať si ambivalentnosť a neistotu etických problémov a pomôcť nájsť spôsob, ako ju zmenšiť.

Kořenek vo svojej knihe *Lékařská etika* uvádza nasledujúce metódy, vhodné a používané pri výučbe lekárskej etiky:

- *vysvetľovanie* (porozumieť pojmom, definíciám, pomoc zorientovať sa, oboznámiť sa s medicínskou a legislatívnou stránkou, objasniť postup pri riešení etického problému/dilemy);
- *presvedčanie* – osobitný dôraz a apel na ciele medicíny, dobro, povinnosť, zodpovednosť, česť, dôstojnosť, svedomie;

---

⁶ CALLAHAN D. Ciele medicíny. Hľadání nových priorit. Závěreční zpráva mezinárodního multicentrického výzkumního projektu. *Med. Etika Bioet.*, 1997; 4(1):3-20

- *metodika príkladov* – účinnosť vzoru, ideálu a modelu prekonáva v mnohom účinnosť hovoreného;

- *metodika cvičení* – hranie rolí, komunikačné cvičenia, upevňovanie a nadobúdanie zručností, práca s textom, práca s internetovými zdrojmi a vyhľadávanie, písanie esejí;

- *metóda hodnotiaca* – case-study – aktivizácia poslucháčov, tvorivého a kritického myslenia, rozvoj komunikačných (prezentačných) a sociálnych schopností, práca v tíme a pod.⁷

Formovanie poslucháčov medicíny k úcte k ľudskému životu a jeho ochrane

Naším študentom pripomíname, že povolanie lekára im dáva iba rámec na určitú činnosť, ktorú by mali naplniť osobným charakterom. To, čo majú ponúknuť a odovzdať navyše, je práve ich osobnosť, to, kým sú, a nie len to, že sa stanú lekármi. Ak ustrnú a budú iba formálne plniť svoje pracovné povinnosti, alebo ak sklznu výlučne do rešpektovania nariadení, vytratia sa ich osobnostné špecifiká a stratia tak možnosť, ktorú im ich povolanie ponúka.⁸

Medici si uvedomujú, že spoločnosť kladie na lekárov mimoriadne vysoké požiadavky a očakávania. Napríklad, že budú vzdelaní, rozhladení, v každej situácii chápaví, taktní, maximálne zdatní odborníci, že budú konať eticky. Lekárske povolanie zamerané na prácu s ľuďmi skutočne nemožno vykonávať dobre bez toho, aby neboli rešpektované etické zásady. Lekárske povolanie sa odpradáva snúbi s mravnosťou, ktorá predstavuje jeho integrálnu súčasť. Vykonávať toto povolanie bolo v minulosti podmienené zložením prísahy. I keď v priebehu času pôvodnú verziu Hippokratovej prísahy postupne nahradili jej nové verzie idúce pod inými názvami (sľub doktorov medicíny, lekársky sľub, doktorská sponza, doktorská prísaha a pod.) a pôvodnú prísahu, jej váhu nahradil *sľub*, vyslovenie samotného etického záväzku pretrvalo a má svoju vážnosť a silu dodnes. Formulácia lekárskej prísahy je v kompetencii jednotlivých lekárskejších fakúlt a národných lekárskejších spoločností. Absolventi LF UK v Bratislave v deň svojej promócie skladajú tzv. doktorský sľub, ktorý sa číta v latinčine a zaväzuje ich konať v praxi eticky. V spoločnosti síce panuje predstava, že ide o pôvodný text všeobecne známej Hippokratovej prísahy, ale Hippokratova prísaha sa v pôvodnej podobe už dnes neskladá.⁹ Neexistuje žiadna univerzálna prísaha, na ktorú by lekári prisahali jednotne v krajinách EÚ a vo svete i keď sa takéto snahy objavujú (napr. uvažuje sa, či by v budúcnosti takýmto sľubom mohla byť napr. Ženevská deklarácia WMA, Svetovej

⁷ KOŘENEK J. Lékařská etika. Praha: TRITON 2002, s. 48

⁸ TRIZULJAKOVÁ J. a kol. Medicínska etika. Vybrané kapitoly/1. časť. Bratislava: UK 2016, s. 14

⁹ TRIZULJAKOVÁ J. a kol. Medicínska etika. Vybrané kapitoly/1. časť. Bratislava: UK 2016, s. 60

lekárskej asociácie revidovaná naposledy v októbri 2017).¹⁰

ŽENEVSKÁ DEKLARÁCIA

Ako člen lekárskej profesie:

SLÁVNOSTNE SLUBUJEM, že svoj život venujem službe ľuďstvu; ZDRAVIE A DOBRO MOJICH PACIENTOV budú mojím prvoradým záujmom; BUDEM REŠPEKTOVAŤ autonómiu a dôstojnosť svojich pacientov; BUDEM ZACHOVÁVAŤ najvyššiu úctu k ľudskému životu; NEDOVOLÍM, aby zohľadňovanie veku, choroby alebo zdravotného postihnutia, viery, etnického pôvodu, pohlavia, národnosti, politickej príslušnosti, rasy, sexuálnej orientácie, spoločenského postavenia alebo akéhokoľvek iného faktora zasahovalo do plnenia mojich povinností voči pacientovi; ZACHOVÁM V ÚCTE tajomstvá, ktoré mi budú zverené, a to aj po smrti pacienta; BUDEM VYKONÁVAŤ svoje povolanie podľa svedomia, dôstojne a v súlade s dobrou medicínskou praxou; BUDEM PODPOROVAŤ vážnosť a ušľachtilé tradície lekárskeho povolania; svojim učiteľom, kolegom a študentom BUDEM PREJAVOVAŤ úctu a vďačnosť, ktorá im patrí; BUDEM ZDIELAŤ svoje lekárske znalosti pre dobro pacienta a na zlepšenie zdravotnej starostlivosti; BUDEM DBAŤ o svoje vlastné zdravie, dobrý stav a schopnosti, aby som mohol poskytovať starostlivosť na najvyššej úrovni; NEPOUŽIJEM svoje lekárske znalosti na porušovanie ľudských práv a občianskych slobôd, a to ani pod hrozbou; TENTO SLUB ROBÍM slávnostne, slobodne a na svoju česť.

Okrem Ženevskej deklarácie k etickému konaniu povzbudzujú lekárov mnohé etické kódexy, s ktorými sú poslucháči postupne oboznamovaní. V Slovenskej republike od lekára vyžaduje rešpektovať a dodržiavať povinnosti v ňom stanovené Etický kódex zdravotníckeho pracovníka.¹¹

K všeobecným povinnostiam zdravotníckeho pracovníka patrí napr. konať:

- „v súlade so zásadami ľudskosti, v duchu úcty k ľudskému životu od jeho počiatku až do konca s rešpektovaním dôstojnosti ľudského jedinca“ (čl. 1) ;

- „zachovávať život, chrániť, podporovať a obnovovať zdravie“ (čl. 2);

- „byť za všetkých okolností nezávislý, zodpovedný a spoľahlivý“ (čl. 4).

Pri výkone povolania od zdravotníckeho pracovníka:

- „nemožno vyžadovať taký výkon alebo spoluúčasť, ktorý odporuje jeho svedomiu okrem prípadov bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia“ (čl.3);

- „u nevyliciteľne chorých a zomierajúcich zmierňuje bolesť, rešpektuje ľudskú dôstojnosť, prania pacienta v súlade s právnymi predpismi. Eutanázia a asistované suicídium sú neprípustné“ (čl. 5);

- „musí si byť vedomý svojho postavenia, svojej úlohy v spoločnosti a svojho vplyvu na okolie“ (čl. 12).

Zdravotnícky pracovník vo vzťahu k pacientovi:

- „si plní svoje profesionálne povinnosti“ (čl. 1);

- „k pacientovi sa správa korektne, s rešpektovaním jeho intimity a trpezlivosťou a nezníži sa k hrubému alebo nemravnému konaniu“ (čl. 2);

- „nesmie pomáhať porušovať česť a dôstojnosť človeka alebo sa na ňom zúčastňovať“ (čl. 3);

- „je povinný poučiť pacienta“ (čl. 4);

- „nesmie zneužiť dôveru a závislosť pacienta...“ (čl. 6)

Predmetom lekárskej etiky sú etické/morálne problémy a dilemy, ktoré prináša lekárska prax.

To, že lekár má chrániť ľudský život od jeho počiatku - od počatia po prirodzenú smrť -

¹⁰ COOK M. World Medical Association updates Hippocratic Oath. MERCATORNET Nov 30 2017. Dostupné na: <https://www.mercatornet.com/features/view/world-medical-association-updates-hippocratic-oath/20783>

¹¹ Zákon č. 578/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Príloha č. 4

považujeme za zásadnú požiadavku konania lekára vyplývajúcu (nielen) z cieľov medicíny, a takto je aj poslucháčom tlmočená.

Zásadná otázka, či smie lekár urobiť všetko, čo mu súčasná medicína technicky umožňuje, dala zrod bioetiky a upriamila pozornosť na lekársku etiku ako nikdy predtým. V praxi sa niektoré otázky darí zodpovedať ľahšie ako iné. Našich poslucháčov upozorňujeme na fakt, že nie všetky etické otázky v medicíne, s ktorými sa postupne stretnú, sú a budú rovnocenné. Upozorňujeme ich tiež na to, že budú konfrontovaní i s veľmi odlišnými názormi ako liečiť, postupovať, konať, na aspekt neistoty i na osobnú zodpovednosť za konanie, ktoré ponosú oni sami. Prvé skúsenosti zažívajú už počas seminárov: počujú odlišne argumentovať spolužiakov, sú konfrontovaní s hodnotovo rozdielnymi výpoveďami kolegov, s rozdielnymi etickými ideálmi a hodnotami. Zoznamujú sa s postojmi súčasných bioetikov reprezentujúcich často diametrálne odlišný pohľad na človeka (ontologický personalizmus; empirický funkcionalizmus). Študenti tiež poznávajú ich argumenty a samotní zisťujú, či sa s argumentmi jednej či druhej strany dokážu stotožniť či nie, usilujú sa predložiť a obhájiť svoje argumenty.

Jednotlivec má dnes možnosť slobodnej voľby. Slobodne sa rozhoduje a koná, za svoje činy nesie i osobnú zodpovednosť. Na určitých etických základoch sa vie väčšina ľudí v spoločnosti zhodnúť. Osobitne na tých, ktoré boli ako základné ľudské práva proklamované vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a v ďalších dokumentoch (napr. Dohovore o ľudských právach a biomedicíne). Etika súčasného sveta je pluralistická. Existujú rôzne modely etického uvažovania. Situácie, že sa jednotlivci nezhodnú na tom, čo je správne a čo nie, čo je dobré a čo nie, čo je etické a čo nie, sú tak každodennou realitou. V spoločnosti môže napr. prevládať určitý etický názor (i nesprávny) podmienený spoločenským tlakom, podložený dokonca i zákonom a silno podporovaný médiami. V dnešnom sekulárnom svete neexistujú všeobecne záväzné, jednotné hodnotové systémy a absentuje v ňom zhoda vo vnímaní dobra. Charakterizuje ho postmoderná fragmentácia, prázdnota a existenciálny pesimizmus, v ktorých sa reálna schopnosť etickej reflexie javí ohrozená a limitovaná. Ako teda viesť medikov k ochrane života v sekulárnej spoločnosti predovšetkým v kontexte veľkých existenciálnych otázok týkajúcich sa zmyslu života, narodenia a umierania?

Medici a ochrana života

Nedávno sme pri príležitosti založenia Ústavu medicínskej etiky a bioetiky a obnovenia výučby medicínskej etiky na LF UK v Bratislave rekapitulovali obdobie rokov 1989 – 2018. Krátky pohľad do histórie nám okrem iného pripomenul účasť množstva osobností z domova i

zahraničia, ktoré sa za posledných desať rokov zapojili do výučby na LF UK a pozvanou prednáškou či účasťou na seminári posilnili ochranu života a myšlienky kultúry života na našej lekárskej fakulte. Poukázali sme na vybrané citlivé témy a formou celouniverzitných prednášok, konaných pod záštitou rektora UK a dekana LF UK sme ich zrealizovali priamo na pôde Lekárskej fakulty pre širšie odborné publikum a verejnosť (2014 - H.W. Baillie, USA: Ethical rules, dilemmas and practical wisdoms; 2015 - M. Casini, Taliansko: Human embryo status: object of property or Human being? ; 2016 - J. Matějka, ČR: Klinická etika-Etické poradenstvo a jeho prínos pre zdravotnícke zariadenia, lekárov a pacientov). Mali jednoznačný cieľ - posilniť úctu k človeku a jeho ochranu vo všetkých etapách jeho existencie.

Verba movent, exempla trahunt - slová hýbu, skutky priťahujú. Na semináre už niekoľko rokov pozývame i laikov (pacientov), ktorých sa etické problémy priamo dotkli. Spolupracovali sme a spolupracujeme s viacerými občianskymi združeniami (Up-Down syndrom, o.z. Sanatorium AT, s.r.o., Nadácia Memory, Hospic Božieho milosrdenstva v Banskej Bystrici).

Nielen počuť, ale i vidieť - výborným iniciátorom diskusií je dokumentárny film. Do výučby ich pravidelne zaraďujeme viaceró: napr. *Děti z krabičky*, rež. L. Cingrošová, ČR, 2010; *Hledání dobré smrti*, rež. T. Škrdlant, ČR, 2006; *Nejtěžší volba*, rež. D. Smržová, ČR, 2010; *Duši neprodám*, rež. E. Tomanová, ČR, 2017; *M. Svatošová: Hospic a umění doprovázet I, II, III*, rež. T. Škrdlant, ČR, 2006. Skvelú príležitosť zamyslieť sa nad etickými otázkami prenatálnej diagnostiky, potratu a života detí s ťažkými vrodenými chybami a ich rodín predstavuje dokument ocenený na festivale dokumentárnych filmov v Jihlave *Zachraňte Edwardse*, rež. D. Smržová, ČR, 2009. Opakovane naše pozvanie prijali jeho hlavní protagonisti manželia Sladkowski zo Zlína (ČR). Stretnutia a bezprostredný kontakt s osobami s ťažkým zdravotným postihnutím, život limitujúcim ochorením, chronickým ochorením zasahujúcim do kvality života formujú poslucháčov a činia citlivejšími na etické problémy. Diskusie zďaleka nekončia absolvovaním príslušných seminárov, naopak, často pokračujú niekoľko ďalších hodín až dní na študentských internátoch.

Z našich skúseností

Medikom často chýbajú informácie, ktoré by sa dali pokladať za samozrejmé. Okrem Hniezda záchrany napríklad nepoznajú alternatívu k žiadosti ženy o umelé ukončenie tehotenstva. Zriedkavo dokážu menovať projekt, poradňu, či akúkoľvek inú ustanovizeň pomáhajúcu tehotnej žene zvažujúcej potrat. Malá výnimka je Poradňa Alexis, na ktorú si poslucháči

vyšších ročníkov, stážujúci v nemocnici, spomenú iba vďaka informačnému billboardu, strategicky umiestnenému práve na zastávke MHD pri Univerzitetnej nemocnici na bratislavských Kramároch. Pozorujeme taktiež nedostatok záujmu o veci verejné a celospoločenské dianie, čítanie a humanitné vedy vôbec. Filozofické myslenie nepovažujú pre svoju profesiu za dôležité.¹² Pozorujeme minimálne poznatky napr. o medicínskych aspektoch umelého oplodnenia, ktoré sa snažíme dopĺňať, aby mohli poslucháči vôbec porozumieť súvisiacim etickým otázkam. Informujeme o možnosti riešenia neplodnosti iným spôsobom ako je IVF/ET a oboznamujeme ich s alternatívnymi riešeniami, ktoré etické výhrady nesprevádzajú (NAPROHELP, NaPro Technology). Pozývame prednášať viacerých expertov z príslušných oblastí. Do výučby sme opakovane zaradili prednášky o etických otázkach hormonálnej antikoncepcie, ktoré sa stretli s veľkým záujmom. Spätnou reakciou boli početné žiadosti o vedenie diplomovej práce s touto témou. Počet študentov prevýšil naše kapacity a žiaľ, nemohli sme vyhovieť všetkým. Téma eutanázie a asistovanej samovraždy rezonuje medzi našimi poslucháčmi taktiež.¹³ V spoločnosti stále pozorovať tabuizovanie smrti, strach z utrpenia a zomierania, strach z bolesti, rovnako klamlivé zobrazovanie umierania, predovšetkým ako dramatického a drastického procesu. Z roka na rok v diskusiách vzrastá počet poslucháčov, ktorí argumentujú v prospech legalizovania eutanázie a asistovanej samovraždy a jej akceptácie a to napriek upozorneniu, že eutanázia a asistovaná samovražda je u nás, v Európe a vo svete (okrem niekoľkých krajín) zakázaná a trestná, odmietnutá jednoznačne aj Svetovou lekárskou asociáciou WMA.¹⁴

Obavy z okliešťovania slobody prejavu v konfrontácii tzv. starých, tradičných ľudských práv a súčasných sociálnych konštruktov ako dôsledkov rigidného individualizmu, sú oprávnené. Stretli sme sa s nimi na akademickej pôde vo forme agresívneho presadzovania postojov jednotlivcov, usilujúcich sa formou sťažnosti o zbavenie slobody prejavu oponenta (prednášateľa) a usilujúcich sa znemožniť mu uplatniť si slobodu prejavu.

Proces hľadania a dozrievania poslucháčov nemožno uponáhľať. Kladenie otázok, pochybovanie, prehodnocovanie vyžadujú svoj čas. Na to nepostačí osem trojhodinových seminárov medicínskej etiky v jedinom semestri v priebehu šesťročného medicínskeho štúdia.

---

¹² Pozn. z odpovedí poslucháčov (prednáška M. Luterána pre 1. roč. VL dňa 2. marca 2018, Bratislava LF UK)

¹³ TRUZULJAKOVÁ J. Mentalita a postoj medikov k otázke eutanázie. In. ČERNÝ D., DOLEŽAL, A. (eds) Smrt a umírání. Etické, právní a medicínské otázky na konci života. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. S.241-248.

¹⁴ WMA Declaration on Euthanasia. April 2015. Dostupné na: <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-euthanasia/>

Záver

Motivovať mladých ľudí k poctivému štúdiu, diskusii, hľadaniu dobra a účasti na pravde - je pre nás učiteľov preto kontinuálnou výzvou. Sme svedkami sebapoznávania poslucháčov, prehodnocovania ich vlastných postojov a spôsobov ich argumentácie. Spolu s nimi sa taktiež učíme nanovo hľadať a formulovať argumenty v prospech ochrany života a vo verejnom prostredí ich obhajovať racionálnym, zrozumiteľným spôsobom a nenáboženským jazykom. Nepokúsiť sa o to by znamenalo vzdať sa a rezignovať. Cítíme silnú povinnosť angažovať sa v ochrane života, „*lebo ak sa nebudeme angažovať my, môže sa stať, že z nás budú už len do defenzívy zahnaní svedkovia procesu transformácie moderného sveta vyprázdneného od náboženskej skúsenosti.*“¹⁵ Vyžaduje to, v každom prípade, dostatok argumentačných zručností, ale i osobné rozhodnutie, odvahu, ako aj osobné svedectvo. Avšak práve za krajne nepriaznivých okolností výchovu a kvalitné vzdelávanie k ochrane života vnímame ako nanajvýš dôležité. Etika sa pýta na dobrý život, zaujíma sa o to, ako ho dobre žiť. Etika neupozorňuje na to, či konanie lekára je *odborné/neodborné*, ale na to, či jeho konanie je *dobré/zlé*. Kvalitné vzdelávanie podmieňujú tri základné charakteristiky učiteľa. *Múdrosť* - v zmysle vedomostí a morálnej integrity a schopnosti nimi zasiahnúť, dotknúť sa poslucháčov, *motivácia* - v zmysle emocionálneho presvedčenia, že vzdelávať mladých ľudí je jedným z najdôležitejších povolání a *sloboda* - v zmysle osobnej statočnosti a autonómie rozhodnúť sa, čo a akým spôsobom učiť.¹⁶

Usilujeme sa o to, aby sme sa dotkli aj srdca medika a urobili ho citlivejším, vnímavým pre dobro. Pápež František hovorí, že každá voľba sa odohráva najskôr v srdci.¹⁷

Pravda sa často tak zahmlieva a lož tak rozširuje, že pravdu pozná iba ten, kto ju skutočne miluje. Veríme, že poslucháči medicíny úprimne túžia konať správne a vykonávať svoje povolanie dobre. V situácii ochabnutia etickej jasnosti a subjektivismu svedomia, ktoré spoločne s kultúrnym, etickým a náboženským pluralizmom ľahko vedú k relativizácii hodnôt a k riziku, že len ťažko je možné odvolávať sa na spoločný étos, pre etické problémy sveta zdravotníctva neúnavne ponúkame a budeme ponúkať poslucháčom medicíny ten najvyšší ideál.

---

¹⁵ HUNČAGA G. Čo môže čakať slovenský katolicizmus v blízkej budúcnosti. 12.2.2018 Dostupné na: <https://svetkrestanstva.postoj.sk/30613/co-moze-cakat-slovensky-katolicizmus-v-blizkej-buducnosti>

¹⁶ TOMÁŠKA Ľ. Otvorený list ministrovi školstva SR. Čas. Týždeň. 7.2.2018. [Cit.2018-02-07] Dostupné na: <https://www.tyzden.sk/casopis/30598/vazeny-pan-minister/>

¹⁷ Pápež František k účastníkom Svetového dne modliteb za oběti obchodování s lidmi, které v pondělí přijal v Klementinském sále Apoštolského paláce dňa 12.2.2018 .<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=27194>

Skúsenosti s výchovou k pro-life hodnotám v stredoškolskom prostredí

PhDr. Zdeňka Olejárová, PhDr. Mgr. Helena Hrušková

Je pre nás veľkou ct'ou podeliť sa s vami so skúsenosťami s výchovou mladej generácie zdravotníkov k pro-life hodnotám. Ďakujeme vedeckej rade Fóra života za pozvanie. Opakovane od roku 2006 prichádzame s kolegyňami a žiakmi do Rajeckých Teplíc. Som učiteľka ošetrovateľstva, zdravotná sestra, dlhé roky pracujúca pri lôžku chorých, slobodná matka dospelého syna, konvertitka, onkologická pacientka. Preto sa chcem poďakovať Pánu Bohu, že to on ma celý život formoval, mal so mnou trpezlivosť, neunavil sa čakať na moje obrátenie a dal sa mi osobne poznať. „*Chválim ťa, Pane, že si ma stvoril tak zázračne; všetky tvoje diela sú hodny obdivu a ja to dobre viem.*“ (Ž 139:14)

Zámerom tohto príspevku je načrtnutie našich skúsenosti s formáciou mládeže pri výchove a vzdelávaní k ochrane života a jeho zmyslu. Ako učitelia odborných, ale i všeobecných predmetov v cirkevnej zdravotníckej škole máme množstvo možností vo výchovno-vzdelávacom procese sprostredkovať kultúru života a pro-life hodnoty. Štátny vzdelávací program pre odborné vzdelávanie na zdravotníckych školách určuje dotáciu odborných a všeobecných predmetov v odbore zdravotnícky asistent a diplomovaná všeobecná sestra. Učebný plán pre odbornú zložku vzdelávania vymedzuje počty vyučovacích hodín pre povinné vyučovacie predmety a odbornú klinickú prax (Slezáková et al. 2013).

V rámci teoretického vzdelávania žiakov vyučujúci v našej cirkevnej škole majú možnosť v jednotlivých predmetoch implementovať do tematických plánov témy týkajúce sa aj ochrany života a jeho zmyslu (napr. katolícke náboženstvo, anatómia, biológia, patológia, preventívne lekárstvo, organizácia zdravotníctva, prvá pomoc, psychológia v ošetrovateľstve, zdravotnícka etika, sociálna starostlivosť, zdravie a klinika chorôb, základy ošetrovania a asistencie, ošetrovateľský proces, gynekologické ošetrovateľstvo, pediatrické ošetrovateľstvo, interné ošetrovateľstvo, neurologické ošetrovateľstvo, geriatrické ošetrovateľstvo, dejepis, slovenský jazyk a literatúra, cudzie jazyky a pod.). Samozrejme, vždy záleží na konkrétnom vyučujúcom, ako je profesionálne pripravený využívať medzipredmetné vzťahy a aké má adekvátne informácie o pro-life hodnotách, ktoré môže v danom predmete priblížiť žiakom.

Praktické vyučovanie je neoddeliteľnou súčasťou odborného vzdelávania a prípravy v stredných zdravotníckych školách. Hlavnými formami praktického vyučovania sú: praktické cvičenia v odborných učebniach v škole a odborná klinická prax vykonávaná priebežne a súvisle na klinických výučbových pracoviskách v zdravotníckych zariadeniach a v

zariadeniach sociálnych služieb (Slezáková et al. 2013).

Dlhé roky (23) pôsobím ako odborná učiteľka na klinickom výučbovom pracovisku gynekológie a pôrodnice. Naši žiaci majú možnosť zažiť na pôrodnej sále v priamom prenose zázrak života: príchod nového človečika na tento svet. Alebo byť osobne účastní na perioperačnej starostlivosti o gynekologické pacientky. Samozrejme v rámci ambulantnej zložky tohto oddelenia sa stretávame pri ultrazvukovom vyšetrení aj so ženami, ktoré uvažujú o ukončení tehotenstva. Priamo sa nezúčastňujeme zákrokov umelého ukončenia tehotenstva (uplatňujeme si právo na výhradu svedomia). Súčasťou praktického vyučovania sú semináre, na ktorých je priestor diskutovať a približovať žiakom témy interrupcií, postabortívneho syndrómu, umelého oplodnenia (asistovanej reprodukcie), rizík užívania hormonálnej antikoncepcie, úskalia eutanázie. Takto sa snažíme prispievať k zmene nevyhranených postojov žiakov, a tým nepriamo ovplyvňovať ich rovesnícke skupiny, rodinu a okolie, ako aj preferovanie prirodzených metód plánovaného rodičovstva a úctu k životu od počatia po prirodzenú smrť.

V posledných desaťročiach došlo k predĺženiu dĺžky života a k zvýšeniu počtu starých ľudí v celej populácii. Tento trend bude pokračovať aj v nasledujúcich rokoch. Zmeny psychických funkcií narúšajú samostatnosť a schopnosť starého človeka riešiť každodenné situácie (Kolibáš, 2010). Naše klinické výučbové pracoviská: interné, geriatrické, oddelenia dlhodobo chorých a zariadenia sociálnych služieb poskytujú našim žiakom možnosť postaviť sa tvárou tvár k umieraniu ako prirodzenému javu života. Nadobudnuté teoretické a praktické zručnosti uplatňujú pri uspokojovaní biologických, psychologických, sociálnych a spirituálnych potrieb pri ošetrovaní imobilných, nevyliciteľných a dementných pacientov. Avšak aj tieto pracoviská trpia fluktuáciou zdravotníkov a ich nízkou kvantifikáciou. V dôsledku toho nie je zabezpečená kvalitná ošetrovateľská starostlivosť. Šimek (2015) bojovníkom za uzákonenie eutanázie odporúča, aby v prvom rade bojovali za ekonomickú stabilitu zdravotníckeho systému a presadzovali dostatočne dôstojné prirodzené umieranie.

K zlepšeniu šírenia kultúry a ochrany života veľkou mierou prispieva aj formácia žiakov v rámci duchovných obnov, duchovných cvičení, besied, konferencií a organizovanie pro-life aktivít v škole (Sviečka za nenarodené deti, Deň počatého dieťaťa, Biela stužka, Pochod za život r. 2013, Radosť zo života r. 2015, Deň narcisov, Biela pastelka, opakovaná účasť žiakov na konferencii „Vyber si život“).

Z našich skúseností s výchovou k pro-life hodnotám vyplýva, že adolescenti neprejavujú prioritne záujem riešiť témy, ktoré ich bytostne nezasahujú. Aj keď majú pozitívny postoj voči pro-life hodnotám, nevedia ich presadiť alebo mlčia o týchto témach v rovesníckych

skupinách, pretože nedisponujú informáciami a schopnosťou argumentovať v prospech života. Absentuje aj spolupráca s gynekológmi najmä v ambulantnej starostlivosti, kde by sa mohol ešte vymedziť priestor pre edukáciu žien o rizikách a následkoch umelého potratu, poskytnúť brožúry a propagačný materiál o úskaliach potratu.

Živým svedectvom a svetielkom sú pre nás žiaci, ktorí študovali na štátnych zdravotníckych respektíve odborných školách. Častokrát až u nás dostanú prvotné informácie o kultúre ochrany života od počatia po prirodzenú smrť.

Svoj príspevok ukončím slovami Therezie Burkeovej, ktorá vytvorila program pomoci ženám (mužom) po potrate (Ráchelina vinica) „Každý jeden z vás je vzácny človek - odvážny, silný a zanietený, plný lásky a nádeje“.

Literatúra

BURKEOVÁ, T., REARDON, D.,C. *Zakázaný žiaľ*. Bratislava: Redemptoristi – Slovo medzi nami, 2016. 328 s. ISBN ISBN 978-8089342-97-6

KOLIBÁŠ, E. *Príručka klinickej psychiatrie*. Nové Zámky : Psychoprof, 2010. 304 s. ISBN 978-8089322-05-3

SLEZÁKOVÁ, Z., KOMAČEKOVÁ, D., SLÁDEČKOVÁ, R.. Štátny vzdelávací program pre odborné vzdelávanie na zdravotníckych školách. 2. revid. vyd. Bratislava , 2013, 137 s. Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky pod číslom SR pod číslom Z34707-2013-OZdV.

Umením k transcendentnu

Odraz kresťanstva v súčasnom umení a v tvorbe Jána Mathé

Mgr. Daniela Čarná, PhD.

Z histórie vzťahu umenia a Cirkvi

Umelci vo vzťahu ku kresťanstvu v dnešnej dobe stoja v neľahkej úlohe: vyjadriť spiritualitu človeka 21. storočia. Neznamená to nutný odklon od minulosti. Naopak, často vedú tvorivý dialóg s tradíciou, dávajú mu aktuálnu podobu a premostujú ho s budúcnosťou, ktorú práve umenie niekedy dokáže naznačiť. Umelci nám núkajú možnosť prostredníctvom obrazu preniknúť do hĺbky posolstiev kresťanstva, vstúpiť do nich z nových uhlov pohľadu a objaviť rozmery tvorivosti, ktorá je dôležitá pre každú oblasť nášho života, aj pre život viery. Hlavným cieľom umenia už nie je ilustrácia tém kresťanskej ikonografie, ako tomu bolo v minulosti, keď umenie plnilo didaktickú úlohu biblie pre chudobných (*Biblia Pauperum*). Vzťah kresťanstva a výtvarného umenia prechádzal vo vyše dvetisícročnej histórii svojim vývojom, a práve kresťanská ikonografia tvorí významnú časť príbehu dejín umenia. V minulosti bola Cirkev významnou podporovateľkou umenia a vytvárala podmienky pre tvorbu tých najprogresívnejších umelcov svojej doby. Za všetky príklady môžeme spomenúť svetoznáme renesančné Michelangelove fresky v Sixtínskej kaplnke vo Vatikáne (1508-1512), ktoré by nevznikli bez podnetu vtedajšieho pápeža Júliusa II. Úzke puto umenia a Cirkvi sa, až na výnimky, prerušilo s nastupujúcou sekularizáciou spoločnosti v 19. storočí, kedy umelci prestali byť viazaní na objednávateľov a začali hľadať nové témy a spôsoby vyjadrenia. Dnes sa postupne obnovuje ich vzájomný dialóg (napríklad Vatikán mal v roku 2015 po prvýkrát vlastné zastúpenie na Benátskom Bienále, najväčšej prehliadke súčasného umenia), no témy vychádzajúce z kresťanstva v umení nikdy nestratili svoju kontinuitu a neprestali rezonovať. Vychádzali z individuálnej tvorby umelca, ktorý kresťanské námety využíval ako metaforu definovania postavenia človeka v spoločnosti či odraz osobného hľadania (napr. Vincent Van Gogh, Paul Gauguin, Puvis de Chavannes, Marc Chagall, Henri Matisse, neskôr Andy Warhol, či Bill Viola, ktorý formou videoprojekcií zachytáva zlomové spirituálne okamihy života človeka). Ako hovorí Ján Pavol II: *„Pre všetkých veriacich či neveriacich zostávajú umelecké diela inšpirované Svätým písmom odbleskom bezodného tajomstva, obklopujúceho svet a v ňom prítomného.“*

Špecifická vývoja umenia na Slovensku

Situácia v slovenskom umení má vlastné charakteristiky. Téma kresťanstva na súčasnej výtvarnej scéne nedominuje, ale mnohí autori jej venujú svoju sústredenú pozornosť. Vývoj ich tvorby, ako aj postupné oživovanie záujmu historikov umenia, galérií a aj Cirkvi o vzájomnú spoluprácu (po roku 1989) ukazuje, že ide o živú tému. Dokazuje to napríklad udeľovanie Ceny Fra Angelica Konferenciou biskupov Slovenska za šírenie kresťanských hodnôt, ktorú v posledných rokoch dostali viacerí významní výtvarníci, ako Julián Filo, Ján Mathé, Ladislav Čarný, teoretička umenia Alena Piatrová a ďalší, či projekt Umenie Ducha, ktorý od roku 2011 prináša diela súčasného umenia do predsiene jezuitskej kaplnky Sedembolestnej Panny Márie v Piešťanoch a mnohé ďalšie aktivity.

V prvej polovici 20. storočia bola náboženská téma prirodzenou súčasťou tvorby autorov, formujúcich slovenskú podobu moderny (Martin Benka, Mikuláš Galanda, Ľudovít Fulla), v závere 50. a v 60. rokoch sa kresťanské ikonografické motívy sporadicky objavujú v tvorbe niektorých autorov Skupiny Mikuláša Galandu (Andrej Rudavský, Rudolf Krivoš) či u Vincenta Hložníka. S nástupom normalizácie, ktorá nedovoľovala verejné a slobodné prezentovanie tvorby autorov, ktorí sa nepodriadili dogme socialistického realizmu, sa pre viacerých autorov tzv. neoficiálnej scény stalo prihlásenie sa k univerzálnym hodnotám kresťanstva synonymom princípov slobody a demokracie. Nepriamo to súviselo aj s katolíckym disentom a podzemnou cirkvou, ktoré mali na Slovensku dôležitú pozíciu (na Veľký piatok r. 1988 viedla k zorganizovaniu tzv. Sviečkovej demonštrácie v Bratislave, ktorá prispela k zmenám spoločenského systému v r. 1989, iniciovaných aj z umeleckého prostredia).

Pozrime sa na voľnú tvorbu autorov súčasného umenia, etablovaných na výtvarnej scéne, ktorí zaujímajú ku kresťanskej ikonografii jasný hodnotový postoj. Pozornosť by si zaslúžili desiatky autorov, „prednovembrovej“ aj „ponovembrovej“ generácie, spomeňme len niektorých z nich: (Julián Filo, Ladislav Čarný, Rudolf Sikora, Michal Kern, Veronika Rónaiová, Klára Bočkayová, Vladimír Kordoš, Dorota Sadovská, Andrea Čepiššáková, Barbora Kožíková-Lichá, Štefan Papčo, Ján Zelinka, Stanislav Piatrik a i.). Viacerí z nich vedú dialóg s dielami z histórie umenia, prostredníctvom interpretácie, citácie či apropiácie, ktorá má na slovenskej scéne naprieč generáciami silnú pozíciu.

Solitér Ján Mathé

Ján Mathé (1922-2012) je solitérnou osobnosťou košickej výtvarnej scény, s bohatou tradíciou tzv. košickej moderny. Jeho sochárska tvorba našla inšpiráciu v odkaze svetového sochárstva

(Constantin Brancusi, Alberto Giacometti, Henri Moore, Barbara Hepworth a i.) a vlastných tvorivých riešení, v ktorých forma bola nositeľom duchovných obsahov. Je zároveň príkladom prepojenia profesie a náboženského presvedčenia, ktoré sú v jeho tvorbe neoddeliteľné.

Ján Mathé už v začiatkoch tvorby hľadal vyjadrenie duchovnosti prostredníctvom archetypálnych sochárskych materiálov a foriem. Popri motívoch každodennosti, ako sú témy portrétu, ženy, rodiny, sochárskeho torza a i., sa v jeho tvorbe objavujú jednoznačné odkazy ku kresťanstvu v konkrétnych ikonografických témach (*Sv. Klára*, 1952; *Sv. František*, 1953; *Pelikán I.,II.*, 1960; *Sv. Cyril a Metod*, 1991). Paralelne sa však u neho presadzuje hlboko zakódovaný príklon ku kresťanským hodnotám aj prostredníctvom symbolov, ako je napr. téma vzletu, rodiny, či využívanie vertikál: v riešeníach inšpirovaných gotickou architektúrou lomeného oblúka, symbolicky preneseného do sochársky stvárnených. Toto smerovanie „hore“ sa stáva charakteristickou črtou Mathého diel nielen v kompozičnom, ale práve v obsahovom význame. Cítiť v nich jednoznačnú duchovnú inklináciu vychádzajúcu z motívu modliacich sa orantov so zdvihnutými rukami, základného modlitebného gesta: *Hosanna* (1932), ktorá vyústila do plastiky *Traja/ Stojaca rodina IV.* (1965-67, súčasť fontány architekta Eugena Kramára v Košiciach). Radislav Matuščík, monografista Jána Mathé - poukazuje na príklon sochára k hlbšiemu rozmeru duchovnosti cez gotizujúci princíp v tomto diele, kde sa postavy muža a ženy stretávajú v bode dotýkajúcich sa hláv a vytvárajú tvar evokujúci lomený gotický oblúk. Upozorňuje na „*dôsledné doriešenie všetkých zložiek ‚gotizujúceho‘ princípu... Je to zoštíhlenie postáv a podstatné predĺženie spodnej časti... Po druhé je to vytváranie dvojice, formujúcej vnútorný tvar okna, v ktorom sa opakuje lomená klenba. Po tretie to je kružba v hornej časti ‚okna‘. V tomto presvedčení a podstatnej vnútornej sile gotického umenia, jeho princípov, ktoré sa usiluje ‚transponovať‘, ‚preložiť‘ do súčasného ‚jazyka‘, sa prejavuje rozhodné vykročenie z ... polohy portréту do uzemnenia v kresťanskej viere.*“

Plod života

Duchovná dimenzia tvorby Jána Mathé získala na razancii výrazu najmä v cykle diel *Plod života* vznikajúcich v 70. rokoch, so zreteľnou mariánskou symbolikou zrodu a materskej ochrany života. Prvý variant *Plodu života* (podľa „Plod života tvojho...“) vznikol v roku 1972 a postupne smeroval k hľadaniu ideálneho tvaru, ochrannej kolísky, bezpečného lona, ktoré chráni plod v dokonalom tvare gule. Na unikátnosť mariologického prvku tvorby Jána Mathé poukázal pri interpretácii diela *Plod života* (1977), pôvodne umiestnenom na košickom

sídlisku, teológ Josef Zvěřina: „Máriu možno chápať v jej úlohe v dejinách spásy – to je zreteľ mariologický; alebo ju samu – zreteľ mariánsky. Máriine obrazy vyjadrujú oba tieto zretele. ... Strašné utrpenia dvoch svetových vojen, utrpenie a bieda ľudstva, nedovoľujú sladké „panenky Márie“ ... ak ostane teológia v zajatí takýchto hesiel, bude soľou, ktorá stratila slanosť, vyhodí sa a bude pošliapaná... Ale predsa sú diela, ktoré patria do mariánskeho chválospevu. 'Velebit' ma budú všetky národy.' Môžem sa zmieniť iba o jednej našej pozoruhodnej práci abstraktného umenia. Je to 'Plod života tvojho...' Jána Mathé, slovenského sochára z Košíc. Plastika je v monumentálnom merítku. Máriu značí krivka v podobe C - krivka známa z naklonenia stredovekých Madon, materského, nežného, chrániaceho. Tu je to krivka vsutku materská, v ktorej lone je PLOD - guľa, zárodok, počiatok nového kozmu. Nie je to obraz, sú to základné praformy, 'mariánsky a mariologický princíp' vyslovený v sochárskej hmote. Iná plastika by sa medzi mnohohoposchodové paneláky ani nehodila. Tak tam stojí niečo mariánsky základné, podstatné – ako zaslúbenie a nádej.“

Akokoľvek je dielo Jána Mathé nadčasové, je dôležité čítať ho aj v kontexte doby. *Plod života* vznikol počas obdobia normalizácie a tá autorom, ktorí sa nestotožnili s diktátom socialistického umenia, nepriala. Umiestnenie diel s kresťanským posolstvom vo verejnom priestore je preto určitým paradoxom, ovplyvneným aj tým, že jazyk geometrie a abstrakcie bol režimom vnímaný ako ideologicky neškodný dekorativizmus a preto pre novú architektúru prípustný. Dôvodom môže byť aj skutočnosť, že ich kresťanský význam bol do určitej miery zašifrovaný.

Je iba málo autorov, ktorí sa vzťahujú k mariánskej téme odvážili vykročiť za overenú hranicu tradičnej ikonografie a popisnosti. Výstižnosť prazákladného abstraktného redukovaného znaku, ku ktorému Ján Mathé dospel, by sme mohli odvodiť od predchádzajúcich figuratívnych zobrazení materstva a rodiny v jeho tvorbe. Podstatnejšia je však snaha po zvnútornení motívu, objavení archetypálneho tvaru, nadčasového (a neopakovateľného) ikonografického typu Madony, ktorý mu umožnil práve jazyk abstrakcie.

Sledované autorove diela vznikali v rokoch po ťažkej autonehode (1967), od ktorej nemohol plnohodnotne verbálne komunikovať s okolím, čo akoby zvnútornilo jeho komunikáciu koncentrovanú do tvorby. Jeho vývoj je ovplyvnený aj obdobím pražských štúdií (1945-50, medailérsko-sochárske oddelenie sochára, profesora Otakara Španiela), kedy sa stal členom českej vetvy katolíckeho spoločenstva *Rodina*. Viedol ho profesor, kňaz, teológ a historik umenia Josef Zvěřina a profesorka dejín umenia Růžena Vacková, obaja neskorší signatári Charty 77. Zvěřina *Rodinu* chápal ako „ako spoločenstvo, založené ... na bytostnom a vnútornom súzvuku a zamerané na apoštolát, ako to žiada doba.“ Stretnutí spoločenstva sa

Mathé aktívne zúčastňoval a nadviazal na ne aj po návrate do Košíc v roku 1950. (Spoločenstvo *Rodina* vzniklo na Slovensku v roku 1944 a jeho zakladateľom bol jezuita z Chorvátska - Tomislav Kolakovič. Na Slovensku okrem iného vybudoval štruktúru spoločenstiev, ktoré vytvorili základ podzemnej Cirkvi, a jej členovia (medzi nimi Vladimír Jukl, Silvester Krčméry), počas komunizmu tvorili na Slovensku katolícky disent.)

Napriek tomu, že reflexia kresťanstva v umení 2. polovice 20. storočia má svojich výrazných predstaviteľov, Ján Mathé ostáva do určitej miery solitérom, ktorý dal mariánskej téme nové smerovanie. Je symbolické a potešujúce, že práve v týchto dňoch by sa jeho dielo *Plod života*, ktoré medzičasom z košického sídliska demontovali, malo vrátiť do verejného priestoru Košíc, tentoraz priamo do historického jadra Košíc - do blízkosti Dómu sv. Alžbety.

Poznámka na záver

Sledované diela súčasného umenia je možné efektívne využiť aj v pedagogickom procese, keďže práve deti na umenie reagujú bezprostredným, autentickým spôsobom. Jednu z možných inšpirácií ponúka celoslovenský vzdelávací projekt Galérie mesta Bratislavy pre školy - UMENIE ZBLÍZKA, s metodickými materiálmi prístupnými aj cez webovú stránku www.umeniezblizka.gmb.sk, kde vybrané diela ponúkajú medziodborové prepojenia diel s každodenným životom mladých ľudí. Schopnosť čítania obrazov ich môže podporiť vo vlastnom jedinečnom tvorivom prejave a prispieť k budovaniu vizuálnej gramotnosti a lepšej orientácii vo vizuálnymi podnetmi presýtenom svete. Ako povedal Paul Klee, „*umenie nekopíruje viditeľné, ale robí viditeľným.*“

(Autorka je kurátorka a galerijná pedagogička)

Úcta k životu – hľadanie a sprevádzanie vo vysokoškolskom prostredí

Doc. PaedDr. Katarína Valčová, PhD.

Situácia človeka a ľudského života vôbec je na začiatku 21. storočia v Európe ponímaná zvláštno. Na jednej strane je ľudský život považovaný za hodnotný, najmä ak je aktívny a „plodný“ – ak „tvorí“ hodnoty. Avšak na druhej strane vnímame aj znehodnocovanie ľudského života, najmä ak je to, podľa rôznych hodnotení a kritérií – život nehodný žitia.

Ak teda dnes máme hovoriť o hodnote ľudského života a o ľudských právach, o čom vlastne hovoríme?

V minulosti bolo základným ľudským právom právo na život, na život dôstojný a zmysluplný. Život človeka bol dôstojný a hodnotný, keď spĺňal určité kritériá a dosahoval určité hodnoty stanovené spoločnosťou – prvoradá bola jasná rola v živote – čo chce človek robiť a druhá – založenie rodiny, pokračovanie života. Všetko ostatné v živote človeka pomáhalo naplniť tieto roly. Určovateľom a meradlom hodnôt bola spoločnosť, spoločenstvo stojace na princípoch a hodnotách židovsko-kresťanskej kultúry (úcta k životu vôbec – ľudskému, zvieraciemu, od počatia až po smrť).

Silná individualizácia, ktorá sa začala v období osvietenstva a racionalizmu a úspešne pokračovala a pokračuje až do dnešných dní, v zmenených podobách a formách zmenila určovateľa a merateľa hodnôt na JA.

Otázky na uvažovanie a do diskusie: Môžeme dnes hovoriť o univerzálnych hodnotách? O univerzálnej pravde? O dôležitosti komunity? O akom svete vôbec dnes hovoríme?

V súčasnom vysokoškolskom prostredí prichádzajú učitelia/pedagógovia do kontaktu s viacerými generáciami, ktoré majú svoj vlastný svet s hodnotami a vnímaním ľudského života. Generácia alebo pokolenie je súhrnné označenie ľudí narodených v pomerne rovnakom časovom období, približne 30 rokov alebo ľudí s rovnakými záujmami vyplývajúcimi z ich narodenia v pomerne rovnakom časovom období. Ide o označenie príslušného časového úseku ako takého. Existuje napríklad pokolenie ľudí spojených vekom, hodnotami a pod. Napríklad spolupodieľanie sa na hodnotách je dané tým, že príslušníci jednej generácie vstúpili do života v rovnakom historickom období, ich záujmy, ciele, potreby boli ovplyvnené zhruba rovnakým sociokultúrnym prostredím.

Generácia Y:

Generácia Y - narodená v rokoch (1977-1994), hoci niektorí ju posúvajú až do rokov 1983 –

1996, iní zase do rokov 1979 – 1991, poprípade až do rokov 1980-1997 až 2000. Mnohí sociológovia ich nazývajú „rojkovia rastúci v pomerne pokojnom období” – dôležitá je pre nich lojalita, priateľstvo. Čo je typické pre Generáciu Y?

Vo veľkej miere využíva moderné technológie. Nazývajú sa aj Millennials, Generácia Why, Net-gen alebo iGeneration. Generácia Y vyrastala už spolu s digitálnymi technológiami a v čase rozvoja sociálnych médií – technológie sú akoby súčasťou ich genetickej výbavy, dokážu ich naplno využívať. Títo ľudia potrebujú byť 24 hodín, 7 dní v týždni online. Mnohí dnešní mladí ľudia sú ochotní vzdať sa čohokoľvek, ale deň bez telefónu a bez internetu si vôbec nedokážu predstaviť.

Generácia Y chce mať dobré vzťahy s rodičmi. Táto generácia je do veľkej miery naviazaná na svojich rodičov, ktorí napriek obrovskej pracovnej vyťažnosti hľadali vzťah aj k deťom. Avšak na rozdiel od svojich rodičov chcú mať v záležitostiach práce a domova jasno – hľadajú rovnováhu medzi prácou a súkromím. Z tohto dôvodu si veľmi vážia rodinu a partnerské vzťahy.

Mnohí považujú generáciu Y za rozmaznanú a lenivú. Táto generácia vyrastala v období ekonomického rozkvetu 90. rokov. Niektorí mladí ľudia sa môžu zdať ako leniví a rozmaznaní, ale na druhej strane mnohí z nich vo voľnom čase brigádujú, prípadne popri štúdiu aj pracujú.

Generácia Y má dobré vzdelanie. Žiadnej inej generácii sa neponúkalo toľko možností dobrého vzdelania, zahraničných pobytov a cestovania po svete. Preto nie je nič prekvapujúce, že Generácia Y je sebaistá, ctižiadostivá, ovládajúca cudzie jazyky a orientovaná na výkon. Od svojho zamestnávateľa má vysoké očakávania. Títo ľudia túžia po zmysluplných projektoch. Generácia Y pracuje rada v tíme, vyžaduje však vedúceho tímu. Sú pragmatickí a schopní multitaskingu, menej sa zaujímajú o politiku a životné prostredie ako ktorákoľvek generácia pred nimi. Generácia Y nemá problém pracovať nadčas, pokiaľ je za to patrične ohodnotená.

Hľadá rovnováhu medzi pracovným a súkromným životom. Mnoho energie vynaložia na hľadanie správnej rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom. Majú tendenciu budovať si svoju sociálnu sieť priamo na pracovisku. Kolegovia spolu prežívajú víkendy, majú často spoločné voľnočasové aktivity. Tým, že spolu prežívajú veľa času aj na pracovisku, nepotrebujú vkladať toľko energie do budovania a udržiavania kontaktov v inom čase.

Uprednostňuje zážitky pred tovarom. Generácia Y najradšej investuje do cestovania a zážitkov, nie do kúpy nového auta alebo domu. Zážitky si dokážu naplno užiť a potom sa

prostredníctvom sociálnych sietí zdieľať s ďalšími ľuďmi. A toto je vlastne spoločenský rozmer ich osobného prežívania. Mladí ľudia sa takto necítia sami, ale jasne vnímajú prepojenie na svoju „sociálnu“ komunitu.

Osobnosti Generácie Y: Kim Kardashian, Jessica Simpson, Jake Gyllenhaal, Macaulay Culkin, Beyonce Knowles, Britney Spears, Justin Timberlake, Alicia Keys, Jessica Alba, Kate Middleton, Miranda Kerr, Keira Knightley, Usain Bolt, Zac Efron, Adele, Rihanna, Emma Watson, Ed Sheeran, Miley Cyrus, Justin Bieber.

Generácia Z

Generácia Z je narodená v rokoch 1995-2012. Patria k nej ľudia odvážni, podozrievaví, rastúci s telefónom v ruke – musia byť in, vedieť o iných, informovať o svete, o svojom konaní. Ide o svet celebrit, svet opráv chýb krásy, virtuálnu komunitu, neexistuje pre nich časopriestor. Ak by si mali vybrať Y a Z dovolenku all inclusive – ale bez telefónu, pre Z to neprichádza do úvahy v žiadnom prípade.

Aký je ich svet? Virtuálny svet, ktorý podporuje individualitu, bezpečný priestor, kde je všetko možné a všetko sa dá. Aké sú hodnoty ich sveta? Najmä čo sa týka života – k akému životu majú úctu? Generácia Z je celkom iná ako jej rodičia. Ide o technicky najbystrejšiu generáciu všetkých čias – naplno zžitú s internetom a najmä so sociálnymi sieťami, reálnymi strategickými hrami a youtubom.

Čo je charakteristické pre generáciu Z? Sú to vyslovene audiovizuálne typy, neustále nalepené na rôzne obrazovky. Nie je pre nich ťažké riešiť niekoľko úloh naraz, zvyčajne nepocitujú ani neprežívajú predsudky voči rôznym rasám, etnikám a kultúram. Priateľstvá vznikajú najmä vo virtuálnom prostredí sociálnych sietí, ktoré vytvára globálny svet v reálnom čase – vzdialenosť a čas sú úplne relatívne. Knihy čítajú (ak vôbec) výlučne na elektronických čítačkách. Neprestajne počúvajú rôzne druhy modernej hudby. Aj učitelia v školách si už dávno všimli, že prístup k dnešným deťom musia mať úplne iný ako pred rokmi. Nepopierateľný fakt je, že deti sú technicky zručné, majú záujem o dianie okolo seba, nezaprú sa kritickým nazeraním na situáciu v spoločnosti. Na druhej strane ich do problémov dostáva prehnané sebavedomie často hraničiace s aroganciou. Dnešní mladí ľudia sú naučení robiť viacero vecí naraz, napríklad popri práci na notebooku pozerat' televíziu, popri učení počúvať iPod, chatovať či esemeskovať. Neoddeľujú striktno virtuálnu skúsenosť od reálnej. Aj popri práci alebo učení chcú mať zábavu. Práve toto im často spôsobuje problémy v škole a neskôr aj v zamestnaní. Tak ako generácie pred nimi, tak aj Z generácia má svoje pozitíva a negatíva.

Pozitíva generácie Z: Sú technologicky vyspelí. Vedia pohltiť množstvo informácií a taktiež ich vyhľadať v niekoľkých sekundách. Sú skvelí na výskumy, pretože objavujú informácie, o ktorých generácia X nemá ani šajnu, že existujú. Neposielajte ich však do knižnice, tam budú stratení. Čo sa týka kontaktov a vzťahov, sú úspešní v budovaní vzťahov. Majú silnú sociálno-spoločenskú sieť, nijako nelimitovanú geografiou. Sú tímovo orientovaní. Rozhodnutia robia v skupine, tíme. Nerozhodujú sa sami, radi komunikujú a zisťujú názory ostatných. V škole im nerobí problém pracovať v skupinách, neskôr v zamestnaní pracujú v tíme. Ovládajú multitasking - robiť viac vecí naraz je pre nich také prirodzené ako jesť. Rýchlo sa unudia, ak by do ich mozgu mal prichádzať len jeden stimul. Podľa agentúry Spherion, 90 percent 18 až 24-ročných ľudí má pocit, že možnosť počúvať iPod počas učenia či práce zvyšuje ich spokojnosť a produktivitu. Morálny kódex a ich videnie sveta je silne ovplyvnené prirodzenosťou ľudských práv a antidiskriminačnými zákonmi. Potrebujú žiť v podmienkach, kde sú tieto hodnoty zakomponované.

Negatíva generácie Z: Nevedia, čo je diskretnosť, svoje súkromie žijú vo verejnom priestore - na blogoch. Všetko od svojich hudobných preferencií až po sexuálne zážitky otvorene vyjadrujú v diskusných fórach. Ľudia s týmito postojmi k súkromiu nebudú rozumieť tým druhým, ktorí si svoje súkromie chránia, a ani iným vnútorným predpisom chrániacim súkromie ostatných. Futuristi si myslia, že komunikácia na pracovisku tým bude silne ovplyvnená - to, čo sa teraz považuje za súkromnú tajnú diskusiu medzi šéfom a zamestnancom, bude v budúcnosti bežná diskusia na otvorenom priestranstve. Prejavuje sa u nich nebezpečná nezávislosť. Na jednej strane túžia po maximálnej nezávislosti, ale na druhej strane potrebujú neustále usmerňovanie. Nie sú naučení sami prísť na to, čo ďalej - pomôže rodič, učiteľ, kamarát alebo internet. Budú im chýbať skúsenosti z osobných stretnutí. Keďže sú zvyknutí na e-mailovú komunikáciu alebo telefonovanie, stretnutia tvárou v tvár nie sú ich silnou parketou. Podobne základné schopnosti, zručnosti a tiež gramatika im bude robiť čoraz väčšie problémy. Tým, že všetci používajú automatické softvéry na opravu gramatických chýb, a aj to, že slovník sa zjednodušuje rozličnými skratkami alebo amerikanizmami, to všetko ovplyvňuje úroveň ich gramatických zručností.

Typy pre pedagógov:

1. Byť otvoreným a aktívnym poslucháčom
2. Vytvárať pozitívnu a konštruktívnu atmosféru dôvery
3. Snažiť sa preniknúť do sveta – naučiť sa vnímať svet ich očami
4. Neustále, ale nevtieravo prezentovať svoje hodnoty – svoj pohľad na svet

Aktuálne trendy vo výchove a vzdelávaní

Mgr. PaedDr. Renáta Ocilková, ZKŠS

Liberálny mainstream a odklon od skutočných hodnôt, oslabujúc pritom identitu detí, mládeže a taktiež rodín, sa infiltruje do nášho podvedomia rôznymi, často aj sofistickovanými, spôsobmi. Jednou z foriem oslabenia identity muža a ženy je ponuka rôznych výchovno-vzdelávacích programov tohto trendu. Niektoré prichádzajú cez odporúčania medzinárodných organizácií, iné zas rovno ako vypracované príručky pre učiteľov či mladých ľudí. Uvádzam niekoľko konkrétnych príkladov tohto zjavného či podprahového podsúvania ideológie do vzdelávania. Výbory OSN (pre odstránenie diskriminácie žien, pre hospodárske sociálne a kultúrne práva, pre práva dieťaťa) vyjadrili vo svojich odporúčaní voči Slovensku „znepokojenie nad nedostatočným prístupom k sexuálnej výchove na školách“ a nad tým, že „výchova o sexuálnom a reprodukčnom zdraví ešte nie je súčasťou školských osnov“. Štandardy z dielne Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) z r. 2010 – *Sexuálna výchova v Európe* - odporúčajú už deťom vo veku 0 – 4 roky podávať informácie o pôžitku z dotýkania sa vlastného tela a skorej masturbácii tak, aby deti „objavovali vlastné telo a vlastné genitálie“. Deti v tomto veku podľa WHO majú právo poznať „rodovú identitu“. Deťom vo veku 4 – 6 rokov sa majú podávať informácie o vzťahu medzi rovnakým pohlavím; hovoriť o sexuálnych témach tak, aby v tejto oblasti získali komunikačné zručnosti; učitelia, vychovávateľia majú s deťmi hovoriť o pôžitku z dotýkania sa vlastného tela a zo skorej masturbácie. Dokument *Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike* uvádza, že je potrebné zabezpečiť, aby „objektívne informácie ohľadom sexuálnej orientácie, rodovej identity a rodových prejavov boli súčasťou štátnych vzdelávacích programov a učebných osnov“ celoživotného formálneho i neformálneho vzdelávania. Školy majú podľa tohto dokumentu vytvoriť bezpečné a podporné prostredie pre mladé lesby, gejov, bisexuálov, transsexuálov a intersexuálov. Aký je súčasný stav vo vzdelávaní u nás? Medzi akreditovanými programami pre kontinuálne vzdelávanie učiteľov nájdeme aj programy o rodovej rovnosti a rodovo citlivej pedagogike či rodovo citlivej výchove. Taktiež sa tam nachádza výchova k manželstvu a rodičovstvu, ale nie v tej verzii, ako ju poznáme od pôvodných autorov, ale je naplnená úplne iným obsahom: „sexuálny kvíz, spoznávanie sa, sexuálne deviácie, sexuálne delikty, homosexualita; roly a rolové očakávania, sebauspokojovanie či rod a rodovo citlivá výchova, sexualita a rodovosť; rodové stereotypy a ich prekonávanie“. Program *Nové trendy výchovy a vzdelávania v oblasti ľudských práv*

obsahuje témy ako: rodová identita, rodová rola, rodičovstvo a stereotypy, rodina a status rodovej výchovy.

Okrem toho školy dostávajú množstvo ponúk od mimovládnych, ale aj štátnych organizácií: Úrad verejného zdravotníctva – program Hrou proti AIDS: od 7. ročníka ZŠ deti skladajú puzzle mileneckej dvojice; v téme sexualita rečou tela – znázorňujú pantomímou: byť homosexuál; flirtovať; maznať sa; francúzske milovanie; bezpečnejší chránený sex; cucflek, a podobne. Spoločnosť pre plánované rodičovstvo ponúka Sexuálnu výchovu realizovanú s finančnou podporou Úradu vlády SR od 2. stupňa základných škôl (z jej obsahu: rod oddelený od biologického pohlavia; homosexualita, bisexualita, masturbácia, antikoncepcia je predstavovaná ako normálna. Deťom sú vysvetľované pojmy: exhibicionizmus, fetišizmus, prostitúcia, transvestita, transsexuál, masochizmus, sadizmus, petting, sexuálny styk, a iné).

Umelecká agentúra AmOS má v ponuke: Hovoríme o sexe (sexuálna výchova), podporená Ministerstvom kultúry, v spolupráci so Spoločnosťou pre plánované rodičovstvo. Iniciatíva Inakosť poskytuje: Tréning v oblasti predchádzania homofóbie a transfóbie pre študentov pedagogického a humanitného zamerania. Informačné centrum mladých vydalo brožúrky *Sexualita dievčat*, *Sexualita chlapcov* (vydané s finančnou podporou ministerstva školstva) a hovoria napríklad o tom, že sebauspokojovanie je normálne, pričom učia dievčatá, aby vždy mali pri sebe prezervatív. Pred približne dvoma rokmi dostali učitelia NOS (Náuky o spoločnosti) tzv. pomôcku pre učiteľov *Európske občianstvo – Nárokuje si svoje právo!*, ktorá hovorí o digitálnom súkromí; právach LGBTQI osôb; pracovnom a sociálnom práve; migrácii; právach Rómov a o občianstve EÚ. V prípade pracovného a sociálneho práva rozoberá prípad poľskej rodiny, ktorá nechcela prihlásiť svojho syna na náboženstvo. A keďže bol s touto požiadavkou v škole jediný, škola kvôli jednému žiakovi nevyučovala alternatívnu etiku. Rodina sa najprv sťažovala na ministerstve školstva, kde dali za pravdu škole. A tak sa údajná poľská rodina obrátila na Európsky súd pre ľudské práva, ktorý uznal, že boli pošliapané ich práva. Prípad vytvoril dojem, že kresťania pošliapali ľudské práva agnostikov. V kapitole „Práva migrantov“ je uvedená štúdia s názvom: Sexuálna orientácia ako dôvod na ochranu utečencov. V kapitole o právach LGBTQI tzv. prípadová štúdia hovorí o rumunskom futbalovom manažérovi, ktorý údajne odmietol prijať hráča s homosexuálnou orientáciou. Celá príručka podprahovo podsúva presvedčenie, že Poľsko nie je až taká katolícka krajina, ako sa zdá, a že jedna z najmladších členských krajín EÚ – Rumunsko – je moderná progresívna krajina, ktorá sa už vie vysporiadať s diskrimináciou LGBTQI skupiny.

Tieto a mnohé ďalšie ponuky sú výzvou do radov skutočných odborníkov na ľudské práva, do radov rodičov i učiteľov, aby precízne skúmali ponuky, múdro rozlišovali, a aby sa zaujímali,

aké „pomôcky“ dostávajú učitelia. Len takto je možné chrániť sa pred prienikom ideologických programov do škôl.

Sprevádzanie rodičov v špecifických situáciách

MUDr. Rút Šuleková

„...prosili o život, nie o jedlo alebo miesto na spanie, ale o možnosť žiť“ Mama Elvíra.

Vo svojom príspevku sa budem zaoberať ochranou a možnosťami nápravy už narodených mladých ľudí v puberte alebo v skorom mladom veku, kedy sa takmer všetci búria proti kompromisom, dvojtvárnosti, klamstvám a zaužívaným, ale nie vždy dobrým spôsobom nás dospelých – ich rodičov. Nie vždy táto vzbura končí pred Kristom na kolenách, môže sa stať a aj sa stáva, že naše deti hľadajú únik, zabudnutie a svoje pomyselné víťazstvo v droge, alkohole, hracích automatoch a iných závislostiach. Chcem Vám priblížiť cestu, ktorá dáva možnosť mladým ľuďom – našim deťom zastaviť závislosť, uzdraviť svoje vnútro od zranení, nájsť zmysel života, nájsť živého Boha. Ale tiež dáva možnosť ich rodinám a najmä nám rodičom, zatahnuť na hĺbinu, zmeniť život v rodine, vzťah k ostatným deťom – súrodencom závislého, a znovu budovať sviatostné manželstvo.

V júli 1983 sa v Taliansku z veľkej túžby jednej ženy pomôcť mladým z apatie, drog, alkoholu, zo smútku zrodila jedna cesta – Komunita Cenacolo. Sestra Elvíra dostala povolenie od svojich predstavených naplniť toto volanie. V meste Saluzo dostala darom dom a so svojimi dvoma spolusestrami odchádza s povolením svojich predstavených zo svojej pôvodnej rehole, aby mohla prijímať týchto mladých ľudí, ktorí umierali. Hovorili: „Som unavený, ale chcem žiť.“ Očami prosili o život, so slzami, úplne fyzicky zničení. A mama Elvíra pokračuje „láska bola silnejšia ako nepohodlie, strach a obava zo zlyhania“.

Na Slovensku je už viac ako desať rokov otvorený chlapčenský dom Komunity Cenacolo-dom sv Cyrila a Metoda v Kráľovej pri Senci. Viac ako 10 rokov pred otvorením tohto domu sa stretávalo Spoločenstvo rodičov a priateľov Komunity Cenacolo, ktorí pripravovali mladých chlapcov a dievčatá na vstup do komunity, ale tiež sa spoločne modlili za milosť pre Slovensko, milosť otvorenia cenacolského komunitného domu na Slovensku. V súčasnosti je už skúsenosťami vytvorený určitý systém, ktorý nevytvorili ľudia s akademickým vzdelaním od stola, ale je potvrdený tvrdými skúsenosťami rodičov závislých mladých ľudí, a najmä samotných mladých závislých, ktorí prešli komunitnú cestu, a to, čo pomohlo najviac im, dávajú ďalej – do určitých pravidiel, ktoré môžu následne pomôcť tým, ktorí ešte závislosť žijú.

Spoločenstvo rodičov pri Komunitě Cenacolo je svojpomocné spoločenstvo, to znamená, že podľa vzoru Komunity si navzájom pomáhame. Tí rodičia, ktorí túto cestu nastúpili pred 10- 15 rokmi , aj tí, ktorí ju kráčame 4-5 rokov spoločne, sa stretávame na dvoch miestach – v Piešťanoch a už takmer rok aj v Košiciach. Stretávame sa každý piatok o 19.00 , aby sme čakali na tých rodičov, ktorí do nášho spoločenstva prichádzajú prvýkrát so svojimi ťažkosťami, so svojím zúfalstvom alebo hnevom na závislého v rodine. A tu sa začína naše sprevádzanie – na piatkových kluboch. Počas piatkového večera, a podľa toho koľko nových rodičov príde niekedy do skorého sobotného rána, v prvom rade počúvame nových rodičov, vypočujeme ich príbeh. Väčšinou ide o mnohoročné ťažkosti so závislým dieťaťom, mnohokrát prichádzajúci rodičia povedia , že už vyskúšali všetko a Komunita Cenacolo je ich poslednou nádejou. Často sú to rodičia, ktorí žijú ako praktizujúci kresťania, ktorí vyskúšali mnohé liečebne, psychologickú aj psychiatrickú pomoc, centrá pre liečbu drogových závislostí a ako poslednú možnosť využívajú kresťanskú - katolícku Komunitu. Nemusím pripomínať, že látky, ktorými si ulietajú mladí ľudia v dnešnej dobe, sú psychoaktívne, to znamená, že po určitej dobe užívania, ktorá je u každého človeka iná, môže dôjsť k už nezvratným následkom v psychickej oblasti, najčastejšie k vzniku psychóz, ktoré musia byť už doživotne liečené psychofarmakami, a návrat k plnému zdraviu nie je možný. Preto ako lekárka a mama využívam túto cestu k informácii pre širšiu verejnosť, že v rámci Katolíckej cirkvi je možnosť navrátenia zdravia našim deťom, ktoré upadli do drog alebo iných závislostí. Už dávno neplatí, že drogová alebo iná závislosť si nachádza deti len z rozvrátených rodín, deti, ktorých rodičia nemajú vieru v Boha.

Po vypočutí príbehu nových rodičov, tí, ktorí kráčame cestu Komunity už viac rokov-mnohokrát sú už naše deti po niekoľkoročnom pobyte v Komunitě doma a žijú svoj život , alebo zostali v komunitě ako zasvätení alebo sú misionármi komunity , porozprávame týmto prichádzajúcim rodičom svoje svedectvá. V pravde povieme to , čo sme žili my, keď sme prišli na klub prvý raz, ako sme prežívali prípravu nášho syna alebo dcéry pred vstupom do Komunity. Nedávame si rady, povieme v pravde svedectvo, v ktorom sa prichádzajúci rodičia tiežvidia v pravde. Pápež Pavol VI. vždy vravieval, že dnešný svet potrebuje horlivých svedkov, ktorí vedia prelomiť tmavú oblohu sveta, nie však slovami, lež svedectvom vlastného života. Áno, náš život je to najsilnejšie „slovo“, najpravdivejšie slovo , ktoré je hlasnejšie ako mnohé prednášky napísané ľuďmi, ktorí sú v očiach tohto sveta významní. (Mama Elvíra: *Príbeh Komunity Cenacolo*).

Na týchto piatkových kluboch sa stretávame s rodičmi opakovane, spravidla trikrát za sebou, tento čas je pre rodičov veľmi dôležitý – je to čas, kedy naberajú silu na boj so závislosťou,

čas, kedy sa v ich srdci a živote zrodí rozhodnutie kráčať túto cestu Komunity. Niekedy je ťažké uveriť tomu, že naše dieťa nás bude nasledovať, ale Komunita nás učí, že musíme kráčať najprv my rodičia. Na kluboch sa tiež učíme spolu komunikovať, my ako manželia navzájom, a tiež ako rodičia s deťmi, čo v tomto období býva veľmi náročné. Učíme sa dodržiavať pravidlá, ktoré v príprave pre vstup do Komunity Cenacolo platia všeobecne pre všetkých. Mnohokrát sa nám zdajú také nelogické, nerozumné a prečo by akurát nám a nášmu dieťaťu mohli pomôcť. Našťastie žijú medzi nami svedkovia tejto nádeje, chlapci a dievčatá, ktorí prešli komunitou, ktorí tento jednoduchý, ale pevný kresťanský život už žijú vonku. Mama Elvíra píše: „Príbeh, ktorý žijeme, nebol môj nápad, môj projekt. Ja ako prvá pozerám s neprestajným úžasom na to, k čomu dnes dochádza v živote tejto Komunity, ktorá je Božím dielom. Ako by som ja mohla vymyslieť niečo podobné? Úmyslom môjho srdca boli stratení mladí ľudia, videla som ich bez pastiera, bez oporného bodu, bez zmyslu života. Mali však hmotný dostatok, peniaze vo vreckách, auto, kultúru a všetko to, čo sa im len z materiálneho hľadiska mohlo dať. Napriek tomu boli smutní a mŕtvi vo svojich srdciach. A na inom mieste „Nikdy som nechcela identifikovať komunitu ako miesto liečenia z drogových závislostí, ako terapeutické zariadenie, ale vždy ako rodinu, ktorá prijíma život. Nezaujímajú nás problémy, ktoré človek má, keď sem príde, ani akého je náboženstva, či je veriaci alebo nie, ale zaujíma nás živý človek, ktorý trpí a prosí o pomoc. Komunita je ako matka, ktorá prijíma život svojich detí, je to otvorená cesta k Božiemu srdcu.“

„Každý deň som taká šťastná, že žijem,“ hovorí mama Elvíra, „a že som sa narodila, pretože vďaka Pánovi som v situácii, keď sa nemusím o seba strachovať. V živote so nikdy nemala veľa času na to, aby som sa zaoberala sama sebou, či som šťastná alebo smutná, dobrá či zlá. Vždy som sa musela dívať na iných a uvedomila som si, že oni sú mojím poslaním: ľudským, kresťanským, náboženským. Vo večnej obnove radosti a života objavujem, že slúžiť znamená vládnuť. Odhalím vám tajomstvo vládnutia – ako prekonávať vyčerpanosť, strach, únavu a depresiu: obráťte svoje srdce k inému človeku, ktorý trpí viac ako vy, a podajte mu ruku. Mať medzi sebou biednych je veľký dar. Na prekonanie svojich obmedzení a prekročenie prahu svojej únavy je služba iným zdrojom radosti.“

Tejto radosti, tomuto vládnutiu naše závislé deti a aj nás rodičov učí Komunita každý deň. Povzbudzujem vás, hľadajme spoločne túto radosť.

Osobné svedectvo

Naše manželstvo má 34 rokov a náš vzťah vznikol z priateľstva na stretnutí mladých ľudí zapálených pre Boha ešte v totalite. Boli sme vysokoškooláci a ako rástla naša láska, tak sme sa dokázali veľa rozprávať o najvnútornejších pocitoch, skutkoch, o našom osobnom aj spoločnom vzťahu s Bohom. Mali sme úžasných priateľov „stretká tajnej cirkvi“, chodili sme na výlety do prírody, do spoločenstva. Ideálne! Potom prišiel život mimo Bratislavu v zapadnutej malej dedinke, kde manžel začínal ako mechanizátor na družstve a ja som bola po štúdiu na materskej dovolenke. Nebolo spoločenstva, nikoho som nepoznala, manžel mal prácu na družstve od nevidím do nevidím, skupinu poľovníkov, kamarátov, a najmä ľudí, ktorí ho potrebovali. A vedeli byť aj vďační, tak ako to na Slovensku chodí. Ja som bola dobrou domácou. V dedinke bol staručký kňaz, ktorému som sa s nadšením tehotná išla predstaviť... áno, dobre, kostol je na kopci, dodal.

Zrazu sa stratil čas na zdieľanie pocitov, zážitkov z celého dňa, zmizla chuť prekonať večernú únavu a hovoriť. Začal rásť medzi nami múr, múr zranení, nepochopenia, múr bolestí. Keď sme sa nerozprávali, nemali sme sa ako navzájom chápať. Ale ešte stále horela veľká láska, keďže sme obaja cítili, že niečo nie je dobré. A tak sme skúsili ujsť z miesta. Obvinili sme miesto, kde sme žili, a odsťahovali sme sa. Našli sme bývanie v meste, čo za socializmu nebol až taký problém, našli sme pracovné uplatnenie aj pre mňa. V tom čase sme už mali dve deti a zdalo sa chvíľu, že všetko bude v poriadku. S odstupom desať rokov som absolvovala tretiu a za ňou aj štvrtú materskú – táto bola zvlášť dramatická, pri treťom tehotenstve sa objavili veľké zdravotné problémy. Po narodení tretieho dieťaťa manžel prišiel o prácu, dohodli sme sa, že pracovať pôjdem ja a on zostane na materskej. Pred nástupom do práce som išla na prehliadku – bola som zase tehotná... Bože, ty nás nevidíš? Pýtala som sa. Nevidíš, že manžel je nezamestnaný, že máme tri deti, to posledné len osemmesačné, z čoho budeme teraz žiť? Ja budem zase musieť ležať, kto sa postará o to maličké?

Otázky sa len tak sypali. Musím povedať, že vtedy to bol manžel, ktorý dôveroval Bohu – nič sa nedeje náhodou, Boh to s nami myslí vážne, neurobíme nič také, čo by vstúpilo medzi nás a Boha. Keby sme tento život zničili, už sa nikdy nevráti späť. A všetko bolo presne tak, ako som predpokladala: manžel bol nezamestnaný, ja som podstúpila cerkláž, následne hospitalizáciu. Museli sme poprosiť staré mamy o pomoc, tehotenstvo bolo ešte ťažšie a komplikovanejšie ako tretie, nakoniec sa narodil zdravý syn. Manžel začal podnikáť v odbore, ktorý poznal a mal rád, ja som sa po materskej vrátila do práce. Začal sa kolotoč veľkej rodiny a zamestnaných rodičov. Staršie deti zmaturovali, odišli na vysoké školy a mladší synovia postupne dospievali. V nedeľu celá rodina šla na svätú omšu, cez týždeň sme

absolvovali stretnutie so spoločenstvom rodín, naďalej moji priatelia, manželovi priatelia, koničky viac-menej náročné na čas, sem-tam alkohol, cigareta – to dospelí môžu, či nie? A znovu začal rásť múr, teraz už preto, že keď sa nezdôveruješ, nemôže ťa nikto zraniť, keď neotvoríš svoje vnútro, nemusíš sa báť nepochopenia, je to menej bolestivé, najmä ak to nepochopenie prichádza od človeka, ktorého ľúbiš. Dokonca aj taká myšlienka sa nezdala zlá, že keď synovia odídu na vysokú, budeme si každý žiť svoje, veď nič na tom nie je nič zlé. Nepotrebujeme rozvod, len aby sme necítili nepochopenie, bolesť z nepochopenia, bolesť zo zranenia.

K všetkým štyrom deťom sme sa správali rovnako. Náš najmladší však potreboval od nás iné, ako tí druhí. Nespoznali sme to dostatočne skoro, boli sme zaujatí sebou, alebo už cítil múr medzi nami? Začal sa búriť, unikať pred nami a pred realitou do drog, najprv „ľahkých“ – marihuana je predsa rastlina, ktorú stvoril Boh, používa sa aj na lekárske účely, je to lepšie ako alkohol, čo si dávajú dospelí, a aj vy si dáte (dospelí môžu, nie?). Keď nasledovali testy, pohovory, psychologická starostlivosť, prišiel ďalší level, ktorý sa nedá testami odhaliť, iba správanie bolo iné... Vstúpilo ozajstné Zlo do našej rodiny. Dvojročný kolotoč najprv hnevu, vzájomného obviňovania nás rodičov, potom sledovania syna, plaču do vankúša, hľadania pomoci u psychológa, psychiatra, v centre pre liečbu drogových závislostí, záplava dennodenných modlitieb a nakoniec záchranka... Čakali sme nášho 17-ročného syna pred chirurgiou, bol dorážaný, mal zmučené telo, ale ešte viac dušu. Išla som za kolegom primárom na chirurgii a počula som nahlas z vlastných úst pravdu: „Náš syn je závislý na tramale, mariške, drogách, prosím okrem paraleny nič od bolesti.“ A zrazu prišlo pochopenie, pochopenie od tých druhých. Ale aj povzdychy v kostole „ako sa to mohlo stať práve vám?“. Boli sme na dne, ja som bola zúfalá, už som nechcela nič riešiť, už som nevedela, ako. Pustila som to zo svojich medicínskych a mamičkovských rúk. Manžel a naša dcéra uverili mojej krstnej dcére a jej manželovi feťákovi z Cenacola. Našli sme cestu do Piešťan na klub.

Do komunity vstúpil v septembri, môj najmladší, môj Benjamín, ktorého nebudem vidieť dospievať, nemohla som sa pozerat' na manžela, i na tých súrodencov, ktorí mali väčšie šťastie ako on. Keď som prešla popri jeho izbe, vždy som plakala. Odkedy vstúpil do komunity, sme sa každé ráno o šiestej modlili ruženec. Keď sme prosili za synovo uzdravenie, ešte mnoho týždňov som celý deň preplakala. Bolelo ma srdce, bolelo ma moje materstvo, vyčítala som Bohu, že nám ho požehnal za takých dramatických okolností, my sme ho prijali a... prečo? Preto, aby teraz bol závislý?

Boh to však s nami myslel vážne. Celá naša rodina priľnula ku komunite. Bratia obetovali cigarety a alkohol. Nemusela som sa piatok báť, akí prídu, či sa im niečo nestane. Prijali

opakovane pozvanie do Medžugoria. Náš syn, ktorý bol doma, ako jediný z chlapcov aj dievčat na stužkovej nepil alkohol. Jasné, že my rodičia sme sa pridali. Začali sme spolu s manželom vzájomne zdieľať čas. Začali sme sa opäť rozprávať, najprv sme vyjadrovali len dobré pocity a postupne ako sme silneli, otvárali sme aj tie bolestné stránky – naše zranenia. Začali sme rozoberať múr, ktorý za tých 30 rokov medzi nami narástol. Mnohokrát to nebolo nič príjemné a bolelo to. Zároveň sme každý piatok mali jasný program – klub v Piešťanoch. Postupne sa z toho stal pravidelný piatok. Medzitým sa vydala naša najstaršia dcéra a narodili sa nám vnúčatá. Naša rodina s nami v piatok neráta, ale vie, kde sme. Hoci je cesta namáhavá a bolestná, oplatí sa kráčať vpred. Vieme, že teraz žijeme manželstvo a v ňom má svoje pevné a stále miesto Boh. Boh to s nami naozaj myslí vážne.

Modely besedy s dospelievajúcimi na tému pro-life, manželstva a pornografie

Lívia Halmkan, Bc.

Tlakový hrniec je nový projekt Fóra Života, ktorého cieľom je priniesť na stredné školy debaty na témy, o ktorých sa len málo hovorí, hoci sú kľúčové nielen pre jednotlivcov, ale aj pre spoločnosť. Študenti počas diskusií rozoberajú ťažké a niekedy kontroverzné morálne otázky, ako hodnota ľudského života, intimita, sex, pornografia, manželstvo atď. Preto sme tento projekt pomenovali „*Tlakový hrniec*“, s podtitulom „Rýchle a výživné debaty na stredných školách.“

Sú všetky životy rovnako hodnotné ?

Oplatí sa vstúpiť do manželstva ?

Načo nám je intimita ?

Na tieto a iné otázky hľadáme odpovede s mladými ľuďmi, ktorí vedú byť obdivuhodne priami a úprimní. Debaty majú v prvom rade za úlohu vyprovokovať mládež ku kritickému mysleniu, k vyhodnoteniu a obhájeniu svojich postojov a taktiež by môžu študentom pomôcť správne a presvedčivo komunikovať.

O čom konkrétne debatujeme

O hodnote ľudského života, neplánovanom tehotenstve a umelom ukončení tehotenstva

Ako na túto tému debatujeme?

Trieda sa rozdelí na dve opozičné skupinky podľa toho, ako by kto riešil neplánované tehotenstvo. Obe skupinky sa následne presvedčujú o správnosti ich rozhodnutia. Študenti sa takto vzájomne prevedú dvoma možnými riešeniami neplánovaného tehotenstva: mať dieťa alebo interrupcia. Pri oboch riešeniach sa rozprávame o dosahu takéhoto rozhodnutia na život matky, otca a ich nenarodeného dieťaťa. Úlohou tejto diskusie je, aby si študenti overili a ujasnili svoje postoje k otázke interrupcie. Po diskusii nasleduje prednáška, ktorá obsahuje základné informácie o prenatálnom vývoji a interrupcii.

O pornografii a ako ovplyvňuje našu intimitu

Aké mám očakávanie od intimity?

Ovplyvňuje ma pornografia, ak ju pozerám?

Má na mňa dosah pornografia, aj keď ju nepozerám?

Čo sa deje v zákulisí filmového porno priemyslu?

Tak ako pri predchádzajúcej téme, študenti sú vyzvaní k tomu, aby zaujali ich stanovisko podľa toho, ako by odpovedali na hore uvedené otázky. Následne si svoje postoje vzájomne vyjadrujú počas debaty.

O manželstve a jeho postavení v spoločnosti

Oplatí sa uzavrieť manželstvo?

Nie je lepšie 'len' spolu žiť?

Čo ovplyvňuje náš postoj k hodnotám ako vzťahy, manželstvo, láska, sex, odpustenie?

Ako veľa odpúšťať?

Študenti sa znova rozdelia na dve skupiny podľa toho, ako by na otázky hore odpovedali a následne sa jedni druhých o svojich postojoch presvedčajú. Cieľom debaty je študentov povzbudiť k presvedčeniu, že manželstvo je nastabilnejšia a najlepšia forma partnerského vzťahu.

Ako debatujeme

Každá debata je rozdelená na 2 časti:

1. Debata

má v prvom rade za úlohu vyprovokovať mládež ku kritickému mysleniu a k rozpoznávaniu propagánd, ktorými sú ovplyvňovaní z médií. Taktiež by mali študentom pomôcť správne a presvedčivo vyhodnotiť a odkomunikovať svoje postoje:

Prečo si myslím, to čo si myslím?

Ako som na to prišiel?

Viem si to obhájiť?

Ak to, čo si myslím, je hodnotné, viem o tom presvedčiť moje okolie?

Počas debát majú hlavné slovo študenti a vyučujúci len moderuje, bez toho, aby vnášal svoje vlastné presvedčenia.

2. Prednáška

V nej sa zhrnú kľúčové body, ktoré zazneli počas debaty študentov. Napríklad ak počas debaty zaznel niekoľko násobne názor, že pornografia je neškodná, alebo dokonca užitočná, prednášajúci na tento názor odpovie štúdiami, ktoré potvrdzujú, že opak je pravda, alebo pustí video výpovede ex pornohviezd, ktoré odhaľujú zákulisie pornopriemyslu.

Čo je cieľom Tlakového hrnca

- naučiť mladých ľudí vyjadriť svoje presvedčenie aj vtedy, keď ľudia okolo nich zdieľajú úplne iné postoje.
- vyzdvihnúť manželstvo ako ideálnu formu partnerského vzťahu a priestoru pre výchovu detí.
- presvedčiť študentov o devastujúcich následkoch pornografie a jej následkoch na vlastnú intimitu, vzťahy a postoje k opačnému pohlaviu. Táto téma je obzvlášť dôležitá, keďže väčšina študentov považuje pornografiu nie len za neškodnú, ale dokonca za užitočnú, ako dobrý „štúdijný materiál“.
- poukázať na to, čo presne je nenarodené dieťa a prečo mu ako spoločnosť odopierame základné právo na život.
-

Čomu sa vyhýbame

Duchovným alebo náboženským polemikám. Nie preto, že by sa o duchovnom aspekte preberaných tém nemalo rozprávať, alebo že by neboli dôležité, ale preto, že túto oblasť plne nechávame v kompetencii katechéta alebo vyučujúcim náboženstva.

O autorke:

Má rada základné otázky a teší ju hľadať odpovede s mladými ľuďmi, ktorí vedľa byť obdivuhodne priami a úprimní. Takmer celý dospelý život prežila v zahraničí, odkiaľ si priviedla manžela a dve deti. Momentálne žije v Banskej Bystrici. Vyštudovala grafický dizajn na Univerzite v Brightone, v Anglicku. Popri dizajne sa venuje prednášaniam na stredných školách a svoje kreatívne nadanie aplikuje do výučby, prezentácií a ilustračných materiálov.

Pedagogika života v Svätom písme

PaedDr. ThLic. Emil Turiak, PhD.,

Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Kultúra dnešného životného štýlu je svojím filozoficko-etickým stanoviskom zameraná na človeka, jeho blaho, potreby a záujmy. Spravidla odmieta náboženstvo a zdôrazňuje racionalizmus. V tomto životnom štýle je „všetko dovolené“. Odmieta uznávať akúkoľvek mravnú autoritu. Kresťanstvo a tradície áno, ale len mimo verejného sektora a z dosahu škôl. Vytvára si vlastný mravný kódex pre túto dobu. Základné ľudské právo – právo na život – sa stáva vecou dohody a voľby jednotlivca, bez ohľadu na spoločenské normy a štandardy a často aj na záujmy iných.

Realita humánnej úrovne ľudskej spoločnosti nám ukazuje nie veľmi lichotivú tvár. Kladieme si otázky o príčinách a dôvodoch vedúcich k tomuto stavu. Na jednej strane žasujeme nad úrovňou poznania, vedeckého pokroku a technológií posúvajúcich ľudstvo k nebyvateľným možnostiam a bohatstvu. Na strane druhej sa pýtame, ako je možné, že v dnešnej dobe žijú milióny analfabetických ľudí, ktorým je upieraná akákoľvek dôstojnosť, a čakajúcich na pomalú smrť vyhladovaním či genocídou (Turiak 2015, s. 11).

Človek dnešných čias je, žiaľ, pod tlakom obrovského množstva podnetov pochybnej kvality a je nútený žiť v prostredí, ktoré má množstvo temných odtieňov, pôsobiacich naň veľkou intenzitou a podieľajúcich sa výraznou mierou na jeho formácii. Avšak napriek všetkému, každý v svojej podstate túži poznať čisté hlbiny svojej bytosti, kde sa stretá s pravým človečenstvom a jeho prameňom. Aj dnes je množstvo statočných ľudí, ktorým stav tohto sveta nie je ľahostajný a ktorí sa na rôznych postoch a úrovniach snažia morálnu i ekonomickú biedu človeka zmiernovať a kultivovať ho na obraz hodný ozajstnej ľudskosti.

V nasledujúcich riadkoch chceme poukázať na nádherné pedagogické dialógy, ktoré nám ukazuje Písmo sväté, kde hlavnými protagonistami sú Boh a jeho dielo – dieťa – človek.

Aká je pedagogika Svätého písma

Pohľad na Sväté písma je u ľudí rôznorodý a vyplýva z osobného poznania tejto „Knihy kníh“. Nepoznanie má za následok, aj v tomto prípade, deformity predstáv a myslenia spájajúcich sa s ním, ktoré sa potom premietajú i do životných postojov a tiež do pohľadu na Cirkev.

Dokonca aj medzi samotnými kresťanmi sa rozšíril názor, že Boh Starého zákona je pomstivý a plný hnevu, kým Boh Nového zákona je milosrdný a dobrotivý. Tento pohľad je nesprávny. Cirkev prijíma obidve časti za jedno Sväte písma. Je to jeden a ten istý Boh, o ktorom svedčia obidva zákony (Kasper 2015, s. 64).

Teda aká je vlastne pedagogika Biblie? V prvom rade je to pedagogika Najsvätejšej Trojice – jediného pravého Boha lásky (Boh je láska - *1Jn 4,16*) – Stvoriteľa sveta viditeľného i neviditeľného, sveta materiálneho i duchovného, ktorého súčasťou je aj človek.

Pedagogika Svätého písma:

je pedagogikou spoločenstva Boha – Svätej Trojice, Boha a človeka,

je pedagogikou – plodnosti a života, prameniaceho z večného Boha,

je pedagogikou – kreativity Božej i delegovanej kreativity človeka,

je pedagogikou – harmónie založenej na láske

je pedagogikou – veľkodušnosti Božej

je pedagogikou – spravodlivosti Božej

je pedagogikou – Božieho milosrdenstva

je pedagogikou – mnohých atribútov znejúcich povznášajúco vo vedomí človeka.

V analytickom pohľade človeka môžeme hovoriť i o pedagogike dôrazu z hľadiska osôb Svätej Trojice. Môžeme vidieť Boha v jeho osobnostných prejavoch a hovoriť tak o:

Pedagogike Boha Otca - Stvoriteľa

Jeho do úžasu privádzajúcej kreativite a zmysluplnosti v dielach stvorenia, ich usporiadania, funkčnosti a poslania (vesmír, Zem, rastliny, zvieratá, človek). „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem“ (*Gn 1, 1*). V týchto prvých slovách Písma sa tvrdia tri veci: Večný Boh dal pôvod všetkému, čo jestvuje mimo neho. On jediný je stvoriteľ (sloveso „stvorit“ – po hebrejsky bara – má vždy za podmet Boha). Všetko, čo jestvuje (vyjadrené formulou „nebo a zem“), závisí od toho, ktorý mu dáva bytie. (KKC, 290).

Pane, všemohúci Bože, Tvorca všetkého viditeľného i neviditeľného, ty si stvoril nebo a zem i more a všetko, čo je v nich. Ty si zhromaždil vody na jedno miesto, ty si zatvoril priepasť a zapečatil ju svojím veľkolepým a slávnym menom, ty si vyzdvihol vody nad nebesia. .... (Malý trebník 2006, s. 36)

Chcel by som vzlietnuť, Pane, do výšin,

nad svoje mesto,

nad celý svet,

nad všetok čas,

očistiť si pohľad a hľadiť na všetko TVOJIMI OČAMI

Videl by som vesmír, ľudstvo a dejiny,
videl tak, ako vidí Otec.
Videl by som v úžasnej premene hmoty
v neustálom vrení života,
tvoje veľké telo,
ako sa skrže Duchu rodí.
Videl by som, ako sa uskutočňuje
večná myšlienka lásky tvojho Otca.

.....

Na kolenách, Pane, by som obdivoval
tajomstvá tohto sveta, ktorý –
napriek početným a hrozným strokotancom
hriechu – je neustálym pulzom lásky,
smerujúcej k večnej LÁSKE (M. Quist 1980, s. 519)

Pedagogike Boha Syna – Spasiteľ'a

Ponúka úkon zmierenia človeka s Nebeským Otcom a prichádza na tento svet s naplnením prísľubu znovukoncipovania pôvodného určenia človeka. Učí padlé ľudstvo, povzbudzuje ho, napĺňa ho nádejou, ponúka mu dar spásy a večného spoločenstva v prameni života. „*Ja som cesta, pravda a život. Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa*“ (Jn 14,6).

„*Ale keď prišla plnosť času, Boh poslal svojho Syna, narodeného zo ženy, narodeného pod zákonom, aby vykúpil tých, čo boli pod zákonom, a aby sme dostali adoptívne synovstvo*“ (Gal 4, 4-5). Hľa, evanjelium, dobrá zvesť o Ježišovi Kristovi, Božom Synovi: Boh navštívil svoj ľud. Splnil prísľúbenia, ktoré dal Abrahámovi a jeho potomstvu. Urobil to nad všetko očakávanie: poslal svojho milovaného Syna (KKC, 422).

„Keď prišla plnosť času, prehovoril si k nám ústami svojho Syna, skrže ktorého si stvoril všetky veky. On je odlesk tvojej slávy a obraz tvojej podstaty, on všetko udržuje mocou svojho slova a rovnosť s tebou, Bohom a Otcom, nevlastní neprávom, lebo on je pravý večný Boh, ktorý sa pred vekmi zjavil na zemi a žil tu ako človek. Vtelil sa zo svätej Panny a utajil sa, vezmúc na seba podobu sluhu, pripodobnil sa našej úbohosti, aby nás pripodobnil obrazu svojej slávy. .... v tú noc, keď sám seba vydal za život sveta, vzal chlieb do svojich svätých a prečistých rúk, dobrorečil tebe Bohu a Otcovi, vzdal vďaky, požehnal, posvätil, rozlomil, dával svojim svätým učeníkom a apoštolom hovoriac: *Veźmite a jedzte, toto je moje telo, ktoré sa za vás láme na odpustenie hriechov. Podobne vzal aj čašu s plodom viniča, zmiešal, vzdal vďaky, požehnal a dal svojim svätým učeníkom a apoštolom hovoriac: Pite z nej všetci,*

toto je moja krv novej zmluvy, ktorá sa vylieva za vás i za mnohých na odpustenie hriechov. Toto robte na moju pamiatku; lebo vždy, keď jete tento chlieb a pijete z tejto čaše, zvestujete moju smrť a vyznávate moje vzkriesenie.“ (Božská služba vopred posvätených darov 2005, s. 47-49).

Učenie o prvotnom hriechu je, možno povedať, „rubom“ dobrej zvesti, že Ježiš je Spasiteľ všetkých ľudí, že všetci potrebujú spásu a že vďaka Kristovi sa spása ponúka všetkým (KKC, 389). Božie slovo nám v skutočnosti ukazuje, ako je hriech človeka vo svojej podstate neposlušnosťou a „nepočúvaním“. Práve Ježišova radikálna poslušnosť až na smrť na kríži (porov. *Flp* 2,8) strháva masku hriechu až do jeho hlbín. V Ježišovej poslušnosti sa naplňa nová zmluva medzi Bohom a človekom a dostáva sa nám možnosť zmierenia. Veď Ježiša poslal Otec práve ako obeť zmierenia za naše hriechy a za hriechy celého sveta (porov. *1Jn* 2,2 4,10; *Hebr* 7,27). Takto sa nám ponúka milosrdná možnosť vykúpenia a začiatku nového života v Kristovi. (*Verbum domini* 26).

Pedagogike Boha Svätého Ducha – Posvätiťa a Učiteľa

„Ešte veľa vám mám toho povedať, ale teraz by ste to neznesli. Keď príde on, Duch pravdy, uvedie vás do plnej pravdy.“ (*Jn* 16,12-13).

Cirkev, živé spoločenstvo vo viere apoštolov, ktorú odovzdáva ďalej, je miestom, kde poznávame Ducha Svätého:

v Písmach, ktoré inšpiroval;

v Tradícii, ktorej stále aktuálnymi svedkami sú cirkevní otcovia;

v Učiteľskom úrade Cirkvi, ktorý sprevádza svojou pomocou;

vo sviatostnej liturgii prostredníctvom jej slov a symbolov, ktorými nás Duch Svätý uvádza do spoločenstva s Kristom;

v modlitbe, v ktorej sa prihovára za nás;

v charizmách a službách, ktorými sa buduje Cirkev;

v prejavoch apoštolského a misionárskeho života;

vo svedectve svätých, v ktorom prejavuje svoju svätosť a pokračuje v diele spásy. (KKC 688)

Mimo pôsobenia Ducha Svätého totiž nie je možné autenticky chápať kresťanské Zjavenie. Dané je to skutočnosťou, že komunikácia, v ktorej sa nám dáva sám Boh, vždy zahŕňa vzťah medzi Synom a Duchom Svätým (*Verbum domini* 15).

Pedagogike Svätej Trojice

Pedagogiku Svätého písma môžeme vnímať aj ako pedagogiku dialógov a vzťahov osôb Svätej Trojice v jej nepreberných a úžasných dialógoch lásky, do ktorých sú prijímané slobodné bytosti ňou stvorené:

Božské osoby sú vo vzájomnom vzťahu. Pretože skutočná vzájomná odlišnosť osôb nerozdeľuje Božiu jednotu, spočíva iba v ich vzájomných vzťahoch: „V menách, ktoré vyjadrujú vzťah osôb, Otec označuje vzťah k Synovi, Syn k Otcovi a Duch Svätý k obidvom: hoci sa vzhľadom na vzťahy hovorí o troch osobách, verí sa iba jedna prirodzenosť alebo podstata.“ Ved' v nich „všetko... je jedno, kde sa nevyskytuje protiklad vzťahu“. „Pre túto jednotu je Otec celý v Synovi a celý v Duchu Svätom; Syn je celý v Otcovi a celý v Duchu Svätom; Duch Svätý je celý v Otcovi a celý v Synovi“ (KKC, 255).

Východné cirkvi v Liturgii vopred posvätených darov oslavujú Svätú Trojicu týmito slovami: „ ... Neviditeľný Kráľu, tvoje diela sú veľkolepé, slávne, dokonalé, neopísateľné a ich počet nemožno vyjadriť. Zhliadni na nás nedôstojných služobníkov stojacich okolo svätého žertveníka ako pred tvojím cherubínskym trónom, na ktorom v týchto predložených úžasných tajomstvách spočíva tvoj jednorodný Syn a náš Boh. On všetkých nás i tvojich verných oslobodil z nečistoty a posvätil naše duše i telá večnou svätosťou. Aby sme s čistým svedomím, bez zahanbenia, s osvieteným srdcom prijali tieto božské sviatosti a boli skrze ne oživení a zjednotení s tvojím Kristom, naším pravým Bohom, ktorý povedal: Kto je moje telo a pije moju krv, ostáva vo mne a ja v ňom. Lebo keď v nás budeš prebývať, Pane a my zostaneme v tvojom slove, staneme sa chrámom tvojho presväteho a poklonyhodného Ducha“ (Božská služba vopred posvätených darov 2005, s. 107).

A v liturgii svätého Bazila Veľkého (2005) sa modlíme: „Vládca, Pane neba i zeme a všetkého viditeľného i neviditeľného stvorenia, ty sedíš na prestole slávy, prenikáš bezodné priepasti, nemáš počiatok, si neviditeľný, neopísateľný a nemeniteľný. Tvoj Syn, náš Pán Ježiš Kristus, naša nádej, veľký Boh a Spasiteľ je obrazom tvojej dobroty. Je tvoja verná pečať, obraz, ktorý ťa ukazuje v sebe samom, živé slovo, pravý Boh, predvečná múdrosť, život, svätosť, moc, pravé svetlo, v ktorom sa nám zjavuje Duch Svätý, Duch pravdy, dar synovstva, snubný dar budúceho dedičstva, prvotina večnej blaženosti, životodarná sila, prameň posvätenia, z ktorého všetky rozumné stvorenia čerpajú silu tebe slúžiť a ustavične ťa oslavovať, lebo tebe sa všetko podrobuje.“

Dobrota Božia zrkadliaca sa v stvorenom univerze

V pohľade na stvorený svet cítime nesmiernu Božiu dobrotu.

Z diela stvorenia (*prvá kapitola knihy Genesis*) na nás dýcha zmysluplný cielený systém, odrážajúci gradáciu postupnosti šiestich dní – evolúciu, ktorá pretrváva a postupuje vo svojej kontinuite vpred:

- vo svete materiálnom stvárnenom v neživej hmote,

- vo svete flóry a fauny v nepreberných metamorfózach a šírke dynamiky života,
- vo svete človeka v jeho kreativite a variáciách myslenia, prejavov i konania.

Božia tvorivosť sa neobmedzila na určitý obmedzený časový úsek. Boh sa neuzavrel vo svojej nekonečnosti do obmedzeného rámca. Naopak, neustále sa prejavuje rôznorodým spôsobom a do tohto diela zapája i človeka. *Ježiš im povedal: „Môj Otec pracuje doteraz, aj ja pracujem.“ (Jn.5,17)*

Jeho diela sú famózne, plné harmónie, sily, rozumu a hodné nekonečného obdivu. *„Aké mnohoraké sú tvoje diela, Pane! Všetko si múdro urobil“ (Ž 104, 24).* V celom stvoriteľskom diele sa tiahne ako červená niť línia života, prameniaca z jeho pôvodcu a zrkadliaca sa najmä v človeku smerujúcemu opäť do tajomného spoločenstva plnosti života k jeho Stvoriteľovi. *„Nech sa vám srdce nevzrušuje! Veríte v Boha, verte aj vo mňa. V dome môjho Otca je mnoho príbytkov. Keby to tak nebolo, bol by som vám povedal, že vám idem pripraviť miesto?! Keď odídem a pripravím vám miesto, zasa prídem a vezmem vás k sebe, aby ste aj vy boli tam, kde som ja“ (Jn. 14,1-3).*

Biblia je plná života, kde sa Boh javí ako nežný OTEC - MATKA, ktorý s nesmiernou láskou privádza k životu svoje deti a stará sa o ne – činí ich účastnými na svojom šťastí a zároveň všetky svoje deti s láskou učí a vedie, pri rešpektovaní ich plnej slobody, k ich osobnému šťastiu. Dogmatická konštitúcia *Dei Verbum* vyhlasuje: „Boh, ktorý všetko tvorí a udržuje skrze Slovo, dáva ľuďom v stvorených veciach trvalé svedectvo o sebe.“

Pedagogika Božia a človek

Biblický popis stvorenia človeka je dojímavý. Zračí sa z neho nesmierna blahosklonnosť Boha k svojmu stvoreniu – k človekovi, ktorá vyviera takpovediac zo samotného streda Božskej bytosti – či podstaty Stvoriteľa: *Nato Boh povedal: „Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby!“ (Gen 1.26).*

Stvorenie je miestom, kde sa odohrávajú celé dejiny lásky medzi Bohom a jeho stvorením, preto pohnútkou všetkého je spása človeka. Keď kontemplujeme vesmír v perspektíve dejín spásy, objavujeme jediné a jedinečné miesto, ktoré má človek v celom stvorení (*Verbum domini* 9). Tak ako je Svätý Boh tajomné bytie spoločenstva *troch Osôb* v nerozdielnej jednote, tak stvoril i človeka pre spoločenstvo: *Vtedy Pán, Boh, utvoril z hliny zeme človeka a vdýchol do jeho nozdier dych života. Tak sa stal človek živou bytosťou (Gen 2,7) A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril (Gen 1,27).*

Toto nám umožňuje plne si uvedomiť vzácne dary, ktoré sme dostali od Stvoriteľa: hodnotu vlastného tela, dar rozumu, slobody a svedomia. Tu nachádzame aj to, čo filozofická tradícia

nazýva „prirodzeným zákonom“. Ved’ „každá ľudská bytosť, obdarená svedomím a zodpovednosťou, zakúša vnútorné volanie konať dobro“, a teda aj odmietat’ zlo (*Verbum domini*, 9). V hĺbinách svedomia človek odkrýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale je povinný ho poslúchať. Jeho hlas ho neprestajne vyzýva, aby miloval a konal dobro a vyhýbal sa zlu; a keď treba, zaznieva mu v hĺbke srdca: Toto rob, tamtoho sa varuj! Človek má totiž v srdci Bohom vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť a podľa neho bude aj súdený. Svedomie je najskrytejším jadrom a svätynou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri. Pomocou svedomia človek obdivuhodným spôsobom poznáva zákon, ktorý nachádza svoje naplnenie v láske k Bohu a blížnemu (*Gaudium et spes*, 16).

Človek v jednote a rôznosti zároveň

Všetky Božie diela sú hodnotné a v hierarchii života je človek koncipovaný ako rovnocenný vo svojej dôstojnosti muža a ženy – jeden pre druhého je darom i naplnením zároveň. *Vtedy Adam povedal: „Toto je teraz kosť z mojich kostí a mäso z môjho mäsa; preto sa bude volať muža, lebo je vzatá z muža.“ Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a prilipne k svojej manželke a budú jedným telom (Gen 1,23-24).*

Od samého počiatku biblickej správy vidíme starostlivosť Boha o svoje dielo – na *jeho obraz stvorené*:

- Človek je vsadený do priaznivého existenčného rámca – priestoru vhodného pre šťastný život, ale tiež dostáva úlohu, aby nepociťoval ťarchu nečinnosti: *„I vzal Pán, Boh, človeka a umiestnil ho v raji Edenu aby ho obrábal a strážil“ (Gen 1,15).*

- Človek sa stáva spoločným na diele stvorenia – preberá spoluúčasť na diele darovania nového života a jeho ochrane: *Boh ich požehnal a povedal im: „Plodte a množte sa a naplňte zem!“ (Gen 1,28)*

- Boh chráni človeka pred úrazom a dáva mu životné smernice. *A Pán, Boh, prikázal človekovi: „Zo všetkých stromov raja môžeš jesť. Zo stromu poznania dobra a zla však nejedz! Lebo v deň, keď by si z neho jedol, istotne zomrieš.“ (Gen 2,16-17).*

- Boh dáva ľuďom dar slobody a duchovného rozletu, aby v nej naplno prejavili svoje bytie – svoju osobnosť. Boh ide s človekom do nepochopiteľného rizika. Umožňuje mu osobnú vzburu neposlušnosti: *A žena videla, že strom je na jedenie chutný, na pohľad krásny a na poznanie vábivý, nuž vzala z jeho ovocia a jedla, dala aj svojmu mužovi, čo bol s ňou, a on tiež jedol. I otvorili sa obom oči a spoznali, že sú nahí (Gen 3,6-7).*

Aby človek mohol naplno prežívať Božiu dobrotu, dostal veľký dar slobody, v ktorej sa

rozhoduje o smerovaní svojho života a jeho napĺňaní. Táto sloboda je taká veľká, že dovoľuje človeku i vzburu proti svojmu Stvoriteľovi. Ľudskému rozumu je nepochopiteľné, prečo Boh stvoril takéhoto človeka. A ešte nepochopiteľnejším sa javí fakt, že ten istý Majestáť obchádza svoju spravodlivosť nesmiernym milosrdenstvom, dávajúcim nekonečne mnoho možnosti návratu zblúdenému ľudstvu do Božej náruče (Turiak 2016).

Kladieme otázku: Prečo? Nemohol tomu azda Boh zabrániť? Odpoveď je: Áno, určite mohlo. Ale to by už zrušil človeku rámec slobody a učinil ho otrokom poslušnosti. Láska však toto nechce – ona ide radšej do rizika, ona ľúbi aj vtedy, keď hrozí nebezpečenstvo. Boh s človekom nešiel do slepého rizika, ale vybavil ho osobnostnými danosťami a dispozíciami pomocou ktorých bol (a aj dnes je) schopný životnému úrazu sa vyhnúť.

Pravá sloboda je naopak vynikajúcim znakom Božieho obrazu v človeku. Boh chcel človekovi ponechať možnosť rozhodnúť sa, aby sám od seba hľadal svojho Stvoriteľa a slobodne dosiahol plnú a blaženú dokonalosť tým, že sa k nemu primkne. Dôstojnosť človeka si vyžaduje, aby konal podľa vedomej a slobodnej voľby, čiže pohýnaný a vedený osobným presvedčením, a nie pod vplyvom slepého vnútorného popudu alebo z čisto vonkajšieho donútenia. Túto dôstojnosť človek nadobúda vtedy, keď sa oslobodí od akéhokoľvek otroctva vášní a ide za svojím cieľom slobodnou voľbou dobra, pričom si účinne a vynachádzavým úsilím zaobstaráva vhodné prostriedky. Slobodná vôľa človeka, ranená hriechom, môže toto zameranie na Boha doceliť s úplnou účinnosťou jedine pomocou Božej milosti. Každý však bude musieť vydať počet zo svojho života pred Božím súdom za to, čo konal, či dobré a či zlé (*Gaudium et spes*, 37). Dôsledok pokušenia a nasledovného vedomého činu konaného v slobode bol logický i keď veľmi bolestný. *A Pán, Boh, ho vykázal z raja Edenu, aby obrábal zem, z ktorej bol vzatý. (Gen 3,23).*

Človek zakúsil na sebe, čo je to hriech

„Boh ustanovil človeka v spravodlivosti, ale človek, na nahovárание Zlého, už na začiatku dejín zneužil svoju slobodu, postavil sa proti Bohu a túžil dosiahnuť svoj cieľ mimo Boha. Ľudia síce Boha poznali, ale neoslavovali ho ako Boha, ich nerozumné srdce sa zatemnilo a slúžili radšej stvoreniu ako Stvoriteľovi. Čo sa dozvedáme z Božieho zjavenia, zhoduje sa so skúsenosťou. Lebo keď človek skúma svoje srdce, zisťuje, že je náchylný aj na zlé a pohrúžený do mnohorakého zla, ktoré nemôže pochádzať od jeho dobrého Stvoriteľa. Človek tým, že často odmietol uznať Boha za svojho pôvodcu, porušil aj správne zameranie na svoj posledný cieľ a zároveň celý poriadok vzťahov voči sebe samému, ako aj voči iným ľuďom a všetkým stvoreným veciam. A tak je človek rozpoltený sám v sebe. Celý život človeka, tak

individuálny, ako aj kolektívny, sa preto javí ako dramatický zápas medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a tmou. Ba človek zisťuje, že je neschopný sám od seba účinne premáhať nápor zla, takže každý sa cíti akoby spútaný reťazami. No sám Pán prišiel oslobodiť človeka a posilniť ho tým, že ho vnútorne obnovil a vyhodil von „knieža tohto sveta“ (porov. *Jn* 12, 31), ktoré ho držalo v otroctve hriechu. Hriech totiž okliešťa človeka, lebo mu prekáža dosiahnuť ľudskú plnosť. Vo svetle tohto zjavenia nachádza svoje konečné vysvetlenie vznešené povolanie i hlboká bieda, ktorú ľudia prežívajú“ (*Gaudium et spes*, 13).

Človek stráca svoje výsady, jeho poznanie sa zahmlieva. Avšak Božia láska nemôže poprieť seba samu. A tak Boh v jeho nepochopiteľnom milosrdenstve dáva človeku prísľub Spasiteľa. Táto nadej je v človeku živená jeho neutíchajúcou nespokojnosťou a túžbou po prameni života. Srdce človeka, ktoré je koncipované pre Božiu lásku, nemôže na ňu zabudnúť a nedokáže bez nej plnohodnotne žiť (Turiak 2016).

Vyhnanie z raja bolo poznačené smútkom človeka a sklamaním Boha. Boh však nezatrpkol na svoj obraz v ľudskom stvorení – hľadá naň so smútkom bolestnej pravdy, ale zároveň vlieva do duše človeka i nádej milosrdenstva – sľúbi ľudstvu obnovu zničeného človečenstva v Spasiteľovi. Boh milosrdenstva neničí svoje dielo, ale je mu nápomocný, lebo tak mu velí jeho nepochopiteľná vernosť a láska. Celé Sväté písmo ukazuje na Božiu starostlivosť o jeho diela a o rozkvet ľudstva zvlášť.

Nebesia rozprávajú o sláve Boha

a obloha hlása dielo jeho rúk.

Deň dňu o tom podáva správu

a noc noci to dáva na známosť.

Nie sú to slová, nie je to reč,

ktorá by sa nedala počuť.

Po celej zemi rozlieha sa ich hlas

a ich slová až po končiny sveta. (Ž 19,2-5)

Tento láskavý záujem Boha o človeka sa neprekonateľným spôsobom napĺňa vo vtelení Slova. Večné Slovo, ktoré sa vyjadruje vo stvorení a zjavuje v priebehu dejín spásy, sa v Kristovi stáva človekom, „*narodeným zo ženy*“ (*Gal* 4, 4). Slovo sa tu nevyjadruje predovšetkým formou reči, pojmami a gramatickými pravidlami. Stojíme tu pred samotnou osobou Ježiša. Jeho jedinečný a jediný životný príbeh je definitívnym slovom, ktoré Boh vyslovuje ľudstvu. Z toho nám je jasné, prečo „na začiatku toho, že je niekto kresťanom, nestojí etické rozhodnutie alebo veľkolepá myšlienka, ale skôr stretnutie sa s udalosťou, s Osobou, ktorá

ponúka životu celkom nový horizont a tým aj zásadné smerovanie“ (*Deus caritas est*). Obnovenie tohto stretnutia a tohto vedomia rodí v srdciach veriacich obdiv nad Božou iniciatívou, ktorú by človek vlastnými rozumovými schopnosťami a svojou predstavivosťou nikdy nemohol vymyslieť. Ide o neslýchanú a ľudsky nepochopiteľnú novosť: *Slovo sa telom stalo a prebývalo medzi nami* (*Jn 1, 14a*). Tieto slová nie sú nejakým rečnickým zvratom, ale predstavujú prežitú skúsenosť. Hovorí o nej Ján, jej očitý svedok: „*A my sme uvideli jeho slávu, slávu, akú má od Otca jednorodný Syn, plný milosti a pravdy*“ (*Jn 1, 14b*). Apoštolská viera dosvedčuje, že večné Slovo sa stalo človekom, jedným z nás. *Božské Slovo* sa vyjadruje skutočnými ľudskými slovami (*Verbum domini, 11*).

Boh – verný v rozhodnutiach, v prísľuboch a láske

Doba prvých dní ľudstva v ich nepoškvrnenej podobe a harmónii so Stvoriteľom musela v prarodičoch nechať veľmi silnú stopu, a zmenená realita ich životnej pozície v dôsledku hriechu musela byť pre nich príčinou neustáleho smútku, ktorý by bez pomoci milosrdného Boha určite skončil v tragédii zúfalstva. Bola to Božia láska, ktorá pomohla a pomáha prekonávať človeku nástrahy a bolesti smrtiaceho jedu v realite hriechu.

Od skutočnej radosti, ale i prvého bolestného plaču Adama a Evy v rajskej záhrade, sa prenesieme históriou k faktickému naplneniu prísľubu Nebeského otca k Osloboditeľovi a Spasiteľovi biedneho človeka. Doba jeho vstupu v ľudskom tele na časovú scénu sveta, prostredníctvom Nepoškvrnenej Bohorodičky, je novým zrozením ľudstva. Človek sa pre tento zrod rozhoduje už výsostne individuálne a s plnou vážnosťou – vo vedomí smerovania charakteru a kvality vlastnej budúcnosti – v prekročení horizontu pozemského života do dimenzie večnosti. Lukášovo evanjelium dýcha vznešenou jemnosťou a grandióznosťou v opise nebeských zásnub, kde Najsvätejšia Trojica so zaľúbenosťou vstupuje do dialógu s Presväťou Pannou, ktorá v tichosti srdca odpovedá na Božiu výzvu a otvára sa naplno vanutiu Svätého Ducha a prijíma Spasiteľa do svojho života, aby ho v pokore mohla predstaviť tomuto svetu ako Dar neba – prinášajúci nové svetlo a život ľudstvu tápajúcemu vo tmách hriechu.

V šiestom mesiaci poslal Boh anjela Gabriela do galilejského mesta, ktoré sa volá Nazaret, k panne zasnúbenej mužovi z rodu Dávidovho, menom Jozefovi. A meno panny bolo Mária. Anjel prišiel k nej a povedal: „Zdravas, milosti plná, Pán s tebou.“ Ona sa nad jeho slovami zarazila a rozmýšľala, čo znamená takýto pozdrav. Anjel jej povedal: „Neboj sa, Mária, našla si milosť u Boha. Počneš a porodiš syna a dáš mu meno Ježiš. On bude veľký a bude sa volať synom Najvyššieho. Pán Boh mu dá trón jeho otca Dávida, naveky bude

kraľovať nad Jakubovým rodom a jeho kráľovstvu nebude konca." Mária povedala anjelovi: „Ako sa to stane, keď ja muža nepoznám?" Anjel jej odpovedal: „Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni. A preto aj dieťa bude sa volať svätým, bude to Boží Syn. Aj Alžbeta, tvoja príbuzná, počala syna v starobe. Už je v šiestom mesiaci. A hovorili o nej, že je neplodná. Lebo Bohu nič nie je nemožné." Mária povedala: „Hľa, služobnica Pána, nech sa mi stane podľa tvojho slova." Anjel potom od nej odišiel (Lk. 1,26-38).

V anjelskom zvestovaní a v narodení Spasiteľa sprevádzaného spevom nebeských chórov Boh ukazuje svoju blahosklonnosť k ľudstvu. Kristus – učiteľ a majster slova, mocný v činoch, prezentuje celým svojím životom a postojom plastický príklad Božej lásky, ktorá človeka chápe, lieči a dvíha k vyššej dôstojnosti. Vrchol Kristovej lásky prezentuje jeho prebodnuté srdce na spásnom dreve kríža, kde je zlomená moc smrti a hrob, z ktorého vstáva spolu s ubiedeným ľudstvom a kriesi ho pre život večný – pre spoločenstvo s Trojjediným Bohom.

Kiežby dôvera, ktorú v človeka jeho Pôvodca vložil, nebola v našich životoch sklamaná a napomáhala nám, v atmosfére dobra a lásky, pri šírení Božej kultúry života, v budovaní lepšieho človečenstva a sveta. Správny didaktický návod poznáme – volá sa Kristus, ktorý nám hovorí: „Učte sa odo mňa“ (Mt 11,29), a zdôrazňuje: „Ja som cesta, pravda a život“ (Jn 14,6).

Literatúra

BENEDIKT XVI.: exhortácia *Verbum domini*, Rím 30.9.2010

Božská služba vopred posvätených darov. Prešov: Petra, 2005. ISBN 80-89007-71-6

DEI VERBUM. Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu. Trnava: SSV, 1993

GAUDIUM ET SPES: Dokumenty II. Vatikánskeho koncilu. Trnava: SSV, 1993

KASPER, W. *Milosrdenstvo. Základný pojem evanjelia – kľúč ku kresťanskému životu*. Trnava: SSV, 2015

KATECHIZMUS KATOLICKEJ CIRKVI. Trnava: SSV, 1999. ISBN 80-7162-259-1

Malý trebník. Prešov: Petra, 2006. ISBN 80-89007-73-2

QUIST, M.: *Cesta k úspechu*. Rím: SÚSCM, 1980

SVÄTÉ PÍSMO. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006

SVÄTE PÍSMO. Trnava: SSV, 2005, ISBN 8071625388

TURIAK, E.: *Koncipovanie osobnosti človeka v dialógoch výchovy I.* Ružomberok: Verbum, 2015. ISBN 978-80-561-0221-3

TURIAK, E.: Väzenie ako atypický priestor pre katechézu milosrdenstva. In: *Božie milosrdenství v obraze katechézy* Prešov: GTF PU v Prešove. 2016. ISBN 978-80-555-1569-4

Redakčná úprava: ThLic. PharmDr. Mária Raučinová, PhD.

Vydavateľ: Fórum života, o.z., Heydukova 14, 81108 Bratislava, tel. 0903533946

Ročník 2018

Vychádza 1x ročne v elektronickej podobe

ISBN 978-80-969882-6-6

EAN 9788096988266